

K R O N İ K

I — Teşriî çalışmalar ve mevzuatımız; II. — Mahkeme içtihatları;
III. — Eser tahlil ve tenkitleri.

I.

Teşriî çalışmalar ve mevzuatımız

(1/I/943 — 1/VII/943)

A) Kanunlar; B) T. B. M. M. Kararları; C) Telsirler; D) Nizamnameler
E) Talimatnameler; F) İcra Vekilleri Heyeti Kararları . .

A) KANUNLAR;

1 — Adli :

§ Adli evrakın Posta, Telgraf ve Telefon idaresi vasıtasıyla tebliğine dair olan 21/1/1939 tarih ve 3560 sayılı kanuna [1] ek olmak üzere 30/12/942 tarihinde kabul buyurulan 4347 sayılı kanuna göre: 3560 sayılı kanunun muvakkat maddesine tevfikân Adliye ve Münakalât Vekillerinin müşterek kararıyla üç sene geriye bırakılmış olan telgrafla tebliğ muamelesi üç sene daha tehir edilmiştir [*Resmî Gazete*, 6 kânunusani 1947, sayı: 5297].

§ Maliye Vekâleti baş hukuk müşavirliğinin ve Muhakemat Umum Müdürlüğünün vazifelerine, Devlet dâvalarının takibi usullerine ve merkez ve vilâyetler kadrolarında bazı değişiklikler yapılmasına dair kabul buyurulan 18/1/1943 tarih ve 4353 sayılı kanun [*Resmî Gazete*, 18 kânunusani 1943, sayı 5307] [2].

§ Ceza ve tevkif evleri umum müdürlüğünün teşkilât ve vazifeleri hakkında kabul buyurulan 13/1/1943 tarih ve 4358 sayılı kanun ile: 13/7/1938 tarih ve 3500 sayılı [3] kanunla 7/7/1941 tarih ve 4077 numaralı kanun [4] ilga olunmuş; «Ceza ve Tevkif Evleri Umum Müdürlüğü» nün va-

[1] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 20, sahife: 172; *Resmî Gazete*, sayı: 4117.

[2] Bu hususta vekâlet teşkilât kanunları kısmına bakınız.

[3] Düstur, üçüncü tertip, cilt: 19, sahife: 1549, *Resmî Gazete*, sayı: 3958.

[4] Düstur, üçüncü tertip, cilt: 22, sahife: 1408, *Resmî Gazete*, sayı: 4853.

zifeleriyle iş esası üzerine kurulmuş ve kurulacak olan ceza evleri, iş yurtları, ıslah evleri ve mahkûmların çalıştırılmaları hakkında gereken hükümler konmuştur.

Ceza ve Tevkif Evleri Umum Müdürlüğü Adliye Vekâletinin direktifleri dairesinde ceza ve tevkif evlerinin inşa ve tamirlerini temin ve bunların idare tarzlarını tanzim ve hesap muamelelerini takip ve bunlara müteallik muhabereleleri icra ve tayinleri Vekâlete ait olan ceza ve tevkif evleri müdür ve memurlarının tayin, terfi ve tahvillerine dair inha muamelelerini ifa edecektir. Umum müdürlük, biri iş esası üzerine kurulan ve kurulacak olan ceza evlerine, ötekisi de diğer ceza ve tevkif evlerine ait işlerle meşgul olmak üzere iki şubeye ayrılmaktadır.

Kanuna göre, iş esası üzerine kurulmuş ve kurulacak olan ceza evleri, iş yurtları ve ıslah evleri mütedavil sermaye ile yapacakları işler dolayısıyla hükmi şahsiyeti haiz bulunmaktadırlar. Mütedavil sermaye ile iş görecek her ceza evini ve ıslah evini temsil edecek makam ve memurları Adliye Vekâleti tayin ve lüzumu halinde tebdil edecektir. Mütedavil sermaye ile iş gören ceza evleriyle ıslah evleri kuruldukları tarihten itibaren inşaat işlerinden; sınaî, zirai ve diğer faaliyetlerinden dolayı vergiye tâbi olmadıkları gibi üzerinde çalıştıkları gayri menkuller için dahi emlak ve arazi vergisinden muaf bulunmaktadır [Resmî Gazete, 19 kânunusani 1943, sayı: 5308].

§ Avukatlık kanununun bazı maddelerinin tadili hakkında kabul buyurulan 13/1/943 tarihli ve 4359 sayılı kanunla: 17/4/938 tarih ve 3499 sayılı Avukatlık kanununun [5], avukatlık mesleğine kabul şartlarıyla ilgili birinci maddesinde, staja müteallik 16 ncı ve 19 uncu maddelerinde, nakil talebinde bulunan avukatlar hakkında yapılacak muamele ile alakadar 55 inci maddesinde, Baro umumî heyeti ile ilgili 67 nci maddesinde, Baro reis ve idare meclisi başkanlarının seçimine müteallik 69 uncu maddesinde, Adliye Vekilinin avukatlarla idare meclisi ve baro reisleri üzerindeki nezaret hakkına mütedair 81 inci maddesinde, disiplin takibatı ile ilgili 86, 90 ve 101 inci maddelerinde, Avukatlık kanununun avukatların hak ve vazifelerine müteallik ikinci maddesinde yazılı vecibelere riayet etmeyenler hakkında tatbik olunacak cezalarla ilgili 116 ve ücret mukaveleleri ile alakadar 129 uncu maddelerinde, keza muvakkat II, III ve IV üncü maddelerde değişiklikler yapılmış ve bu kanunun avukatların meslek sigortasından bahseden yedinci babı hükümlerinin tatbiki keyfiyetinin Adliye Vekâletince üç sene müddetle geri bırakılabileceğine dair bir X uncu muvakkat madde ilâve edilmiştir [Resmî Gazete, 19 kânunusani 1943, sayı: 5308].

§ Hâkimler kanununun muvakkat maddesindeki 3 numaralı bendde yazılı müddetin üç yıl daha uzatılmasına dair kabul buyurulan 16/6/1943 tarih ve 4439 sayılı kanunla: 2556 sayılı Hâkimler kanununun [6] muvak-

[5] Düstur, üçüncü tertip, cilt: 19, sahife: 1517, Resmî Gazete, sayı: 3959.

[6] Düstur, üçüncü tertip, cilt: 15, sahife: 1359, Resmî Gazete, s. 2751.

kat maddesindeki 3 numaralı bendde yazılı hâkim namzetlik müddetinin geri bırakılması hakkındaki hüküm, 21 haziran 1943 tarihinden itibaren üç yıl daha uzatılmıştır [*Resmî Gazete*, 21 haziran 1943, sayı: 5435].

§ 28/6/1943 tarih ve 4447 sayılı kanunla, Pınarhisar eski Posta ve Telgraf müdürü Ali Niyazi Erman'ın 385 lira ağır para cezası affedilmiştir [*Resmî Gazete*, 1 temmuz 1943, sayı: 5444].

§ 28/6/1943 tarih ve 4449 sayılı kanunla, Samsun eski Nafia baş fen memuru Ahmet Nadir Göksan'ın üç ay hapis cezası bütün hukuki neticelerine şamil olmak üzere affedilmiştir [*Resmî Gazete*, 1 temmuz 1943, sayı: 5444].

2 — Askerî :

§ Ordu mensuplarıyla Emniyet Umum Müdürlüğü ve Gümrük Muhafaza ve muamele sınıfı kadrolarında çalışanlara birer er tayını verilmesi hakkında kabul buyurulan 14/1/1943 tarih ve 4367 sayılı kanunla: Seferberlikte seferin ve fevkalâde hallerde bu hallerin devamı müddetince kendilerine tayın bedeli verilmesi lâzımgelenler tesbit ve bunlardan ordu mensubini haricinde kalanlara er tayını istihkakı olarak ayda maktuan 25 lira verilmesi kabul olunmuştur [*Resmî Gazete*, 20 kânunusani 1943, sayı: 5309].

§ Jandarma erat kanununun 4248 sayılı kanunla değiştirilen 14 üncü maddesinin değiştirilmesi hakkında kabul buyurulan 14/1/1943 tarih ve 4370 sayılı kanunla: jandarma eratının kazandan işe edilecekleri, yemeğini kazandan almıyanlarla jandarma birlik ve müesseselerinde dağılık bir halde bulunmaları hasebiyle kazandan işeleri mümkün olmıyanların istihkaklarının ayda maktuan 25 lira ödenmek suretiyle bedelen ve peşinen verileceği, ve bu 25 lira bedelin de memleketin muhtelif yerlerindeki iktisadî durumların icaplarına göre Vekiller Heyeti kararıyle değiştirilebileceği kabul edilmiştir [*Resmî Gazete*, 21 kânunusani 1943, S. 5310].

§ Orman Koruma Teşkilâtı Kanununun 4283 sayılı kanunla değiştirilen 14 üncü maddesinin «B» fıkrasının değiştirilmesi hakkında kabul buyurulan 14/1/1943 tarih ve 4371 numaralı kanunla: talimgâhtan ayrılıp orman koruma kıt'alarına dahil oldukları günden itibaren iskân ve ilbastan başka çavuşlara 15, onbaşılara 10, er'ere 5 lira maaş verilecek ve işeleri kazandan yapılacaktır. Yalnız kazandan işeleri mümkün olmıyanlara, ayda maktuan 25 lira verilecek ve bu 25 lira da memleketin muhtelif yerlerindeki iktisadî duruma göre Vekiller Heyeti kararıyle değiştirilebilecektir [*Resmî Gazete*, 21 kânunusani 1943, sayı: 5310].

§ İnhisar bey'iyeleri üçte birinin harp malûllerine ve şehit yetimlerine tevzili hakkındaki 1485 sayılı kanunun dördüncü maddesine bir fıkra eklenmesine dair kabul buyurulan 15/1/1943 tarih ve 4381 sayılı kanun [*Resmî Gazete*, 21 kânunusani 1943, Sayı: 5310] [7].

[7] Bu hususta İnhisarları ilgilendiren mevzuata bakınız.

§ Askerlik kanununun 34 üncü maddesinin tadili ve 5 inci maddesine bir fıkra eklenmesi hakkında kabul buyurulan 21/5/1943 tarih ve 4416 sayılı kanunla: 17/7/1927 tarih ve 1111 numaralı Askerlik Kanununun muaddel 34 üncü maddesi tadil edilerek, kimlerin ve ne gibi şartları halz olanların kısa hizmetlerden birile muvazzaf hizmetlerini yapacakları, eratin âkibetinin meçhul sayılması için tahakkuku icabeden hususat tayin olunmuş ve yine aynı kanunun beşinci maddesine de «orta okul ve muadilleri tâli derecedeki meslek ve muadili okul mezunlarından askerlik dersi görmüş olanlar sınıflarına mahsus müddetten iki ay noksan muvazzaf hizmet yaparlar» tarzında bir fıkra ilâve edilmiştir [*Resmî Gazete*, 27 mayıs 1943, Sayı: 5414].

§ İstiklâl Harbi malûllerine verilecek para mükâfatı hakkında kabul buyurulan 18/6/1943 tarih ve 4441 sayılı kanun [*Resmî Gazete*, 23 haziran 1943, sayı: 5437] [8].

3 — Beledî :

§ Hazine ile İstanbul Belediyesinin bir kısım alacaklarının karşılıklı olarak ibrası hakkında kabul buyurulan 13/1/1943 tarih ve 4366 sayılı kanun [*Resmî Gazete*, 20 kânunusani 1943, sayı: 5309] [9].

§ Belediye Vergi ve Resimleri Kanununa ek olmak üzere kabul buyurulan 14/1/1943 tarih ve 4375 numaralı kanuna göre: Belediye meclislerinin kararı ve İcra Vekilleri Heyetinin tasdiğiyle belediye sınırları içinde işleyen muayyen tarifeli bütün nakil vasıtaları bilet bedelleriyle elektrik, havagazı ve telefon tarifelerine kanunda tesbit edilen nisbeti aşmamak şartıyla belediye hissesi diye bir zam yapılabilir. Bu zammın nisbeti, belediye sınırları içinde işleyen muayyen tarifeli bütün nakil vasıtalarıyla banliyö trenlerinin bilet bedelleri için en çok iki kuruş; belediye sınırları dahilinde istihlâk edilen elektriğin beş kilovatına ve havagazının beş metre mikâbına en çok iki kuruş; şehirlerarası ve milletlerarası muhabereler hariç olmak üzere bütün telefon abone ve mükâleme ücretlerine en çok yüzde yirmidir [*Resmî Gazete*, 21 kânunusani 1943, sayı: 5310].

§ Yol vergisinin nakden ödenen kısmına bir misli zam yapılması hakkında kabul buyurulan 31/5/1943 tarih ve 4427 sayılı kanun [*Resmî Gazete*, 3 haziran 1943, sayı: 5420] [10].

4 — Bütçe :

§ Devlet Demiryolları İşletme Umum Müdürlüğünün 4/6/942 tarih ve 4242 sayılı 1942 mali yılı bütçe kanununun [11] tadili hakkında 4/1/943 tarihinde kabul buyurulan 4349 sayılı kanuna göre: Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğü 1942 mali yılı bütçesine 28.098.000

[8] Bu hususta bütçe mevzuatına bakınız.

[9] Bu hususta mali kanunlara bakınız.

[10] Bu hususta mali mevzuata bakınız.

[11] Bk. *Düstur*, üçüncü tertip, cilt: 23, sahife: 1328; *Resmî Gazete*, sayı: 5123.

lira münzamı ve 1.500.000 lira fevkalâde tahsisat konmuş; ve fevkalâde hallerin devamı müddetince katarlarda deniz vasıtalarında çalışan ve hamulenin tertip ve tahriki ile bilfiil alâkası bulunan memur ve müstahdemlere bilfiil çalıştıkları günlerde ve günde bir defa parasız yemek yedirmeğe ve yemek pişirilmeyen yerlerde de bu yemeklerin karşılığının aynen tediyesine umum müdürlük mezun kılınmıştır [*Resmî Gazete*, 8 kânunusani 1943, sayı: 5299].

§ Orman Umum Müdürlüğünün 3/6/1942 tarih ve 4234 sayılı 1942 mali yılı bütçe kanununun [12] tadili hakkında 8/1/1943 tarihinde kabul buyurulan 4354 sayılı kanuna göre: Bu umum müdürlüğün 1942 mali yılı bütçesine 121,795 lira münzam ve 107.000 lira fevkalâde tahsisat ilâve olunmuştur. [*Resmî Gazete*, 14 kânunusani 1943, sayı: 5304].

§ Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü 1942 mali yılı bütçesinde değişiklik yapılmasına dair kabul buyurulan 13/1/1943 tarih ve 4360 sayılı kanunla: Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü 1942 mali yılı bütçesinin 3 inci faslının 2 nci (Eğitmen yetiştirme kursu masrafları) maddesinde 2000 lira tenzil edilerek (4306 sayılı kanun mucibince verilecek giyim eşyası bedeli ve bilûmum masrafları) adıyla yeniden açılan 13 üncü fasla fevkalâde tahsisat olarak konulmuştur [*Resmî Gazete*, 19 kânunusani 1943, sayı: 5308].

§ Hudut ve Sahiller Sıhhat Umum Müdürlüğü 1942 mali yılı bütçesinde değişiklik yapılmasına dair kabul buyurulan 13/1/1943 tarih ve 4361 sayılı kanunla: mezkûr müdürlük bütçesinin cetveli mahsusunda yazılı tertiplerinden 5.000 lira tenzil edilerek (4306 sayılı kanun mucibince parasız verilecek giyim eşyası bedel ve masrafları) adıyla yeniden açılan yirmi beşinci fasla fevkalâde tahsisat olarak konulmuştur [*Resmî Gazete*, 19 ikincikânun 1943, sayı: 5308].

§ İnhisarlar Umum Müdürlüğü 1942 mali yılı bütçesinde değişiklik yapılmasına dair kabul buyurulan 13/1/1943 tarih ve 4362 sayılı kanunla: mezkûr Umum Müdürlük bütçesinde 23.000 lira münakale yapılmış ve 350.000 lira münzam tahsisat verilmişti [*Resmî Gazete*, 19 ikincikânun 1943, sayı: 5308].

§ 1942 mali yılı Muvazeneî Umumiye Kanununa bağlı (A) işaretli cetvelde değişiklik yapılması hakkında kabul buyurulan 13/1/1943 tarih ve 4363 sayılı kanunla: mezkûr cetvele ilişik (1) sayılı cetvelde yazılı tertiplerden 80.659 lira tenzil edilerek yeniden açılan (2) sayılı cetvelde yazılı tertiplere fevkalâde tahsisat olarak konulmuştur [*Resmî Gazete*, 19 ikincikânun 1943, sayı: 5308].

§ Devlet Denizyolları Umum Müdürlüğü 1942 mali yılı bütçesinde değişiklik yapılması hakkında kabul buyurulan 13/1/1943 tarih ve 4364

[12] Bk. *Düster*, üçüncü tertip, cilt: 23, sahife: 1243, Resmî gazete, sayı: 5122.

sayılı kanunla: bu Umum Müdürlüğe 3.460.000 lira munzam ve 300.000 lira fevkalâde tahsisat verilmiştir [*Resmî Gazete*, 19 ikincikânun 1943, s. 5308].

§ 15/1/1943 tarihinde kabul buyurulan 4382 sayılı kanunla, 1942 mali yılı Muvazenei Umumiye Kanununa bağlı «A» ve «D» işaretli cetvellerde değişiklik yapılarak Büyük Millet Meclisine, Başvekâlete, Maliye ve Maarif vekâletlerine munzam, Dahîliye Vekâletine fevkalâde ve Millî Müdafaa Vekâleti kara bütçesine de munzam tahsisat verilmiştir [*Resmî Gazete*, 21 kânunusani 1943, sayı: 5310].

§ 15/1/1943 tarihinde kabul buyurulan 4383 sayılı kanunla, Orman Umum Müdürlüğü 1942 mali yılı bütçe kanununa bağlı «A» işaretli cetvelde değişiklik yapılarak bir milyon lira munzam tahsisat verilmiştir [*Resmî Gazete*, 21 kânunusani 1943, sayı: 5310].

§ 15/1/1943 tarihinde kabul buyurulan 4384 sayılı kanunla, Devlet Demiryollarının ihtiyacı olan muharrik ve müteharrik edevatın siparişi için taahhüde girilmesine dair olan 3247 ve 3319 sayılı kanunlarda değişiklik yapılarak 1942 mali yılı içinde yapılacak 4 milyon liralık tediye miktarı 11 milyon liraya çıkarılmıştır [*Resmî Gazete*, 21 kânunusani 1943, sayı: 5310].

§ Büyük Millet Meclisi azasının tahsisat ve harcirahları hakkındaki kanunun birinci maddesini değiştiren 11/3/1931 tarih ve 1757 sayılı kanuna [13] bir fıkra eklenmesine dair kabul buyurulan 26/3/1943 tarih ve 4387 sayılı kanuna göre: Büyük Millet Meclisi intihabın yenilenmesine karar verdiği takdirde «1» sonteşinde başlayan içtima senesi yıllık tahsisatının kalan kısmı o sene bütçesindeki faslına munzam tahsisat kaydıyla bir defada tediye olunacaktır [*Resmî Gazete*, 30 mart 1943, sayı: 5368].

§ 1942 mali yılı Muvazenei Umumiye Kanununa bağlı A cetvelinde değişiklik yapılması hakkında kabul buyurulan 12/4/1943 tarih ve 4391 sayılı kanuna göre: «A» işaretli cetvelin «1» sayılı cetvelde gösterilen tertipleri arasında 1.078.709 lira münakale yapılmış; «A» işaretli cetvelin «2» sayılı cetvelde yazılı tertiplerine 5.766.971 lira munzam tahsisat verilmiş; «A» işaretli cetvelde yeniden açılan «3» numaralı cetvelde yazılı tertiplere 896.743 lira fevkalâde tahsisat konulmuştur [*Resmî Gazete*, 19 nisan 1943, sayı: 5385].

§ Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğü 1942 mali yılı bütçesinde değişiklik yapılmasına dair kabul buyurulan 14/4/1943 tarih ve 4392 sayılı kanuna göre: mezkûr Umum Müdürlük bütçesinin tertipleri arasında 350.000 liralık münakale yapılmıştır [*Resmî Gazete*, 21 nisan 1943, sayı: 5387].

§ İnhisarlar Umum Müdürlüğü 1942 mali yılı bütçesinde değişiklik yapılmasına dair kabul buyurulan 14/4/1943 tarih ve 4393 sayılı kanuna

[13] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 12, sahife: 113; *Resmî Gazete*, sayı: 1745.

göre: mezkûr Umum Müdürlüğün 1942 mali yılı bütçesinin bazı tertiplerine 302.000 lira munzam tahsisat verilmiştir [*Resmî Gazete*, 21 nisan 1943, sayı: 5387].

§ Milli Müdafaa Vekâleti 1942 mali yılı bütçesine fevkalâde tahsisat verilmesi hakkında kabul buyurulan 19/4/1943 tarih ve 4399 sayılı kanunla: 28/5/1942 tarih ve 4228 sayılı kanunun birinci maddesiyle Milli Müdafaa Vekâleti (kara kısmı) 1942 mali yılı bütçesinde (muhtelif müdafaa hizmetleri) adıyla açılan fasla 90.000.000 lira munzam tahsisat verilmiştir [*Resmî Gazete*, 29 nisan 1943, sayı: 5392].

§ 30/4/1943 tarih ve 4400 sayılı kanunla, Hudut ve Sahiller Sıhhat Umum Müdürlüğünün 1943 mali yılı bütçesi kabul edilmiştir [*Resmî Gazete*, 7 mayıs 1943, sayı: 5398].

§ 3/5/1943 tarih ve 4401 sayılı kanunla, Devlet Hava Yolları Umum Müdürlüğünün 1943 mali yılı bütçesi kabul edilmiştir [*Resmî Gazete*, 10 mayıs 1943, sayı: 5400].

§ 3/5/1943 tarih ve 4402 sayılı kanunla, Orman Umum Müdürlüğü 1942 mali yılı bütçe kanununa bağlı (A) işaretli cetvelde değişiklik icra kılınarak mezkûr cetvelde gösterilen tertiplere 62.000 lira munzam tahsisat verilmiştir [*Resmî Gazete*, 10 mayıs 1943, sayı: 5400].

§ 5/5/1943 tarih ve 4403 sayılı kanunla, İnhisarlar Umum Müdürlüğü 1943 mali yılı bütçesi kabul edilmiştir [*Resmî Gazete*, 12 mayıs 1943, s. 5402].

§ 7/5/1943 tarih ve 4404 sayılı kanunla, Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğünün 1943 mali yılı bütçesi kabul edilmiştir [*Resmî Gazete*, 13 mayıs 1943, sayı: 5403].

§ İnhisarlar Umum Müdürlüğü 1942 mali yılı bütçesinde değişiklik yapılması hakkında kabul buyurulan 7/5/1943 tarih ve 4405 sayılı kanunla: 31 mayıs 1930 tarih ve 1660 sayılı kanunun 11 inci maddesine istinaden İcra Vekilleri Heyeti kararıyle makineler satın alınması için sarfına mezuhiyet verilen 300.000 lira mezkûr Umum Müdürlüğün 1942 mali yılı bütçesinin 9 uncu faslının 2 nci (makineler ve teferruatı) maddesine munzam tahsisat olarak konulmuştur [*Resmî Gazete*, 13 mayıs 1943, sayı: 5403].

§ Devlet Denizyolları İşletme Umum Müdürlüğü 1942 mali yılı bütçesinde değişiklik yapılması hakkında kabul buyurulan 12/5/1943 tarih ve 4406 sayılı kanunla, mezkûr Umum Müdürlük 1942 mali yılı bütçesinin beşinci faslının üçüncü maddesine 45.000 lira munzam tahsisat verilmiştir [*Resmî Gazete*, 18 mayıs 1943, sayı: 5407].

§ Devlet Hava Yolları Umum Müdürlüğü 1942 mali yılı bütçe kanununa bağlı (A) işaretli cetvelde değişiklik yapılması hakkında kabul buyurulan 12/5/1943 tarih ve 4407 sayılı kanunla, mezkûr Umum Müdürlük 1942 mali yılı bütçe kanununa bağlı (A) işaretli cetvelin muayyen tertipleri arasında 85.000 liralık münakale yapılmıştır [*Resmî Gazete*, 18 mayıs 1943, sayı: 5407].

§ 12/5/1943 tarih ve 4408 sayılı kanunla Devlet Limanları İşletme Umum Müdürlüğü 1942 mali yılı bütçe kanununa bağlı A işaretli cetvelde yazılı tertiplere 624.350 lira munzam tahsisat verilmiştir [*Resmî Gazete*, 18 mayıs 1943, sayı: 5407].

§ 12/5/1943 tarih ve 4409 sayılı kanunla Vakıflar Umum Müdürlüğü 1942 mali yılı bütçe kanununa bağlı (A) işaretli cetvelin muayyen tertipleri arasında 1.750 liralık münakale yapılmıştır [*Resmî Gazete*, 18 mayıs 1943, sayı: 5407].

§ 12/5/1943 tarih ve 4410 sayılı kanunla, Devlet Limanları İşletme Umum Müdürlüğü 1943 mali yılı bütçesi kabul edilmiştir [*Resmî Gazete*, 18 mayıs 1943, sayı: 5407].

§ 14/5/1943 tarih ve 4411 sayılı kanunla, Devlet Denizyolları İşletme Umum Müdürlüğünün 1943 mali yılı bütçesi kabul edilmiştir [*Resmî Gazete*, 22 mayıs 1943, sayı: 5410].

§ 17/5/1943 tarih ve 4414 sayılı kanunla, Orman Umum Müdürlüğü 1943 mali yılı bütçesi kabul edilmiştir [*Resmî Gazete*, 24 mayıs 1943, sayı: 5411].

§ 21/5/1943 tarih ve 4418 sayılı kanunla, Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğünün 1943 mali yılı bütçesi kabul edilmiştir [*Resmî Gazete*, 27 mayıs 1943, sayı: 5414].

§ 21/5/1943 tarih ve 4419 sayılı kanunla, Posta, Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğünün 1943 mali yılı bütçesi kabul edilmiştir [*Resmî Gazete*, 28 mayıs 1943, sayı: 5415].

§ 27/5/1943 tarih ve 4420 sayılı 1943 mali yılı muvazenei umumiye kanununa göre: Devlet bütçesine dahil dairelerin 1943 mali yılı masrafları için (486.717.349) lira tahsisat verilmiş; ve Devlet bütçesine dahil dairelerin 1943 mali yılı masraflarına karşılık olan varidat (486.720.500) lira tahmin edilmiştir [*Resmî Gazete*, 1 haziran 1943, sayı: 5418].

§ 1942 mali yılı Muvazenei Umumiye Kanununa bağlı (A) işaretli cetvelde değişiklik yapılması hakkında kabul buyurulan 28/5/1943 tarih ve 4421 sayılı kanunla: Mezkûr (A) işaretli cetvelin ilişik (1) sayılı cetvelde gösterilen tertipleri arasında (62.156) liralık münakale yapılmış; yine (A) işaretli cetvelin ilişik (2) sayılı cetvelde gösterilen tertiplerine (25.680.600) lira munzam tahsisat verilmiş; yine (A) işaretli cetvelin Ziraat Vekâleti kısmında (3788 sayılı Çay kanunu gereğince Ziraat Bankasına yapılacak tediye karşılığı) adıyla yeniden açılan 962 nci fasla (380.000) lira fevkalâde tahsisat konulmuştur [*Resmî Gazete*, 31 mayıs 1943, sayı: 5417].

§ 1942 mali yılı Muvazenei Umumiye Kanununa bağlı (A) işaretli cetvelde değişiklik yapılmasına dair kabul buyurulan 28/5/1943 tarih ve 4422 sayılı kanunla: mezkûr (A) işaretli cetvelin ilişik (1) sayılı cetvelde yazılı tertipleri arasında (4.571) liralık münakale yapılmış; yine mezkûr A işaretli cetvelin ilişik (2) sayılı cetvelde yazılı tertiplerinden (522.074)

lira tenzil edilerek yeniden açılan (3) sayılı cetvelde yazılı tertiplere fevkalâde tahsisat olarak konulmuştur [*Resmî Gazete*, 31 mayıs 1943, sayı: 5417].

§ 28/5/1943 tarih ve 4423 sayılı kanunla, Posta, Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğünün 1942 mali yılı bütçe kanununa bağlı (A) işaretli cetvelin ilişik cetvelde gösterilen fasılları arasında (141.040) liralık münakale yapılmıştır [*Resmî Gazete*, 31 mayıs 1943, sayı: 5417].

§ 28/5/1943 tarih ve 4424 sayılı kanunla, 1943 mali yılı Muvazenei Umumiye Kanununa bağlı (A) işaretli cetvelin (Milli Müdafaa Vekâleti) kısmına (120.000.000) lira fevkalâde tahsisat verilmiştir [*Resmî Gazete*, 31 mayıs 1943, sayı: 5417].

§ 28/5/1943 tarih ve 4425 sayılı kanunla, Vakıflar Umum Müdürlüğü 1943 mali yılı bütçesi kabul edilmiştir [*Resmî Gazete*, 31 mayıs 1943, sayı: 5417].

§ 1939 mali yılı hesabı kat'isi hakkında kabul buyurulan 2/6/1943 tarih ve 4428 sayılı kanuna göre: 1939 mali yılı umumî masarifi (394.427.914) lira (77) kuruş; ve aynı yıl umumî tahsilâtı da (388.257.268) lira (98) kuruştur [*Resmî Gazete*, 11 haziran 1943, sayı: 5427].

§ Devlet Denizyolları İşletme Umum Müdürlüğünün 1939 mali yılı hesabı kat'isi hakkında kabul buyurulan 7/6/1943 tarih ve 4432 sayılı kanuna göre: Mezkûr Umum Müdürlüğün 1939 mali yılı sarfiyatı (10.783.692) lira (85) kuruş; aynı yıl tahsilâtı (9.915.746) lira (8) kuruş olarak gösterilmiştir [*Resmî Gazete*, 12 haziran 1943, sayı: 5428].

§ İstiklâl Harbi malûllerine verilecek para mükâfatı hakkında kabul buyurulan 18/6/1943 tarih ve 4441 sayılı kanunla: isim, künye ve malûliyet dereceleri cetveli mahsusunda yazılı subay ve erlere 397 sayılı kanun mucibince verilecek (3.500) liralık para mükâfatı, 1943 mali yılı Devlet borçları bütçesinin 276 ncı (mütekait, dul, yetim maaş ve tahsisatları) faslına mevzu tahsisattan tesviye olunacaktır [*Resmî Gazete*, 23 haziran 1943, sayı: 5437].

§ Devlet Konservatuarı ve Riyaseticümhur Filârmonik orkestrası mütedavil sermayesi hakkında kabul buyurulan 28/6/1943 tarih ve 4450 sayılı kanunla, Devlet Konservatuarı ve Riyaseticümhur Filârmonik Orkestrası için işbu kanunun üçüncü maddesinde gösterilen işlerde kullanılmak üzere (250.000) lira mütedavil sermaye tahsis olunmuştur [*Resmî Gazete*, 1 temmuz 1943, sayı: 5444].

§ Vakıflar Umum Müdürlüğünün 1940 mali yılı hesabı kat'isi hakkında kabul buyurulan 30/6/1943 tarih ve 4452 sayılı kanunla: mezkûr Umum Müdürlüğün 1940 mali yılı masarifi (3.074.673) lira (32) kuruş ve tahsilâtı da (3.354.313) lira (78) kuruş olarak gösterilmiştir [*Resmî Gazete*, 7 temmuz 1943 sayı: 5449].

5 — *İdari* :

§ Vilâyet idaresi kanununun 58 inci maddesinin değiştirilmesi hakkında kabul buyurulan 9/6/1943 tarih ve 4438 sayılı kanunla: Valinin riyaseti altında Mektupçu ve Defterdar ile Maarif, Nafia, Sıhhat ve içtimali muavenet ve Ziraat müdürlerinden müteşekkil vilâyet idare heyetine, vali, mazereti halinde muavinini ve muavin bulunmayan vilâyetlerde mektupçuyu riyaset etmek üzere tevkil edebilecektir. Keza, lüzum görülen vilâyetlerde, valinin riyaseti altında bulunmak ve mülkiye veya hukuk mezunlarından intihap edilmek üzere üç azadan müteşekkil idare heyetleri tesisine Dahiliye Vekâleti mezun kılınmakta ve valiye, mazereti halinde, muavinini veya bu heyet azasından birini mezkûr heyete riyaset etmek üzere tevkil edebilmek salâhiyeti verilmektedir [*Resmî Gazete*, 15 haziran 1943, sayı: 5430].

§ Bigadiç kazasının teşkilâtına dair kabul buyurulan 28/6/1943 tarih ve 4444 sayılı kanunla: Balıkesir vilâyetine bağlı Bigadiç nahiyesinde, merkezi Bigadiç olmak ve bu adla anılmak üzere bir kaza kurulmuştur [*Resmî Gazete*, 1 temmuz 1943, sayı: 5444].

6 — *İnhisar* :

§ Barut ve patlayıcı maddeler, silâh ve teferruatı inhisarı hakkında kabul buyurulan 14/1/1943 tarih ve 4374 sayılı kanunla: Barut ve patlayıcı maddelerin yapılması, memlekete sokulması ve memleket içinde satılmasının, keza yivli av tüfekleri ve fişekleri ve bunların parçalarının Devlet inhisarı altında bulunduğu ve bunların İnhisarlar Umum Müdürlüğünce işletileceği kabul olunmuş ve bu inhisarın şümulü dahiline giren hususatin imali, satışı hakkında lâzımgelen hükümler vazedilmiştir [*Resmî Gazete*, 21 kânunusani 1943, sayı: 5310].

§ İnhisarlar bey'iyeleri üçte birinin harp malûllerine ve şehit yetimlerine tevzii hakkındaki 1485 sayılı kanunun dördüncü maddesine bir fıkraya eklenmesine dair kabul buyurulan 15/1/1943 tarih ve 4381 sayılı kanuna göre: Vefat eden harp malûllerinin son senede hisselerine isabet eden miktarın beş misli, müteakıp senedeki bey'iyeye üçte birlerinin malûllere ait kısmından mahsup edilmek ve bir defalık olmak üzere ölen subay ve erlerin 1683 sayılı kanunun 48 inci maddesinde gösterilen yetimlerine ikramiye olarak verilecektir [*Resmî Gazete*, 21 kânunusani 1943, sayı: 5310].

§ Kibrit ve çakmak inhisarı işletme imtiyazının kaldırılmasına ve bu inhisarın işletilmesi için muvakkat bir idare kurulmasına dair kabul buyurulan 28/5/1943 tarih ve 4426 sayılı kanunla: Kibrit ve çakmak inhisarının işletilmesi için 1943 mali yılı sonuna kadar faaliyette bulunmak üzere hükmî şahsiyeti haiz ve Gümrük ve İnhisarlar Vekâletine bağlı muvakkat bir idare kurulacaktır. Bu idarenin bütün muamelelerinde ve istihdam edeceği memur ve müstahdemlere verilecek aylıkların tayin ve tesbitinde kibrit ve çakmak inhisarını işletmiş olan şirket zamanında cari usul ve esasların tatbikına devam edilecektir. Kibrit ve çakmak inhisarına tâbi maddelerin satış fiyatları ve bey'iyeye miktarları Gümrük ve İnhisarlar

Vekâletince Maliye Vekâletinin mutalâası alınmak suretiyle yapılacak teklif üzerine İcra Vekilleri Heyetince tesbit olunacaktır [*Resmî Gazete*, 31 Mayıs 1943, sayı: 5417].

7 — *Maarif* :

§ Hususi idarelerden maaş alan ilkokul öğretmenlerinin kadrolarına, terfi, taltif ve cezalandırılmalarına ve bu öğretmenler için teşkil edilecek sağlık ve içtimai yardım sandığı ile yapı sandığına ve öğretmenlerin alacaklarına dair kabul buyurulan 13/1/943 tarih ve 4357 sayılı kanuna göre; hususi idarelerden maaş almakta olan ilkokul öğretmenleriyle yaröğretmenlerinin 1942 mali yılı başından itibaren on sene müddetle kadroları tesbit edilmiş; bunların terfi, taltif ve tecziyeleri hakkında hükümler vazolunmuş; hükmi şahsiyeti haiz ve Maarif Vekilliğine bağlı olmak üzere «İlkokul öğretmenleri sağlık ve içtimai yardım sandığı» ve keza «İlkokul öğretmenleri yapı sandığı» adlarıyla iki sandık kurulmuş ve nihayet bu kanuna tâbi öğretmenlerin terfilerine ve alacaklarına müteallik hususat ile ilgili hükümler vazedilmiştir [*Resmî Gazete*, 19 kânunusani 1943, sayı: 5308].

§ Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 ve 3888 sayılı kanunların maarif vekilliği kısmında değişiklik yapılması, 3694, 3711, 3829, 4142 sayılı kanunlara bağlı kadroların değiştirilmesi hakkında kabul buyurulan 13/11/943 tarih ve 4365 sayılı kanun [*Resmî Gazete*, 20 kânunusani 1943, sayı 5309] [14].

8 — *Maaş* :

§ Maaşatın tevhit ve teadülüne dair kanunlara müzeyyel 19/7/1931 tarih ve 1843 sayılı kanunun [15] ikinci maddesinin birinci fıkrasının tadili hakkında 6/1/943 tarihinde kabul buyurulan 4352 sayılı kanuna göre: ecnebi memleketlerdeki memurlardan muvakkat bir vazife ile merkeze çağırılanlara Türkiye sınırlarına girdikleri tarihi takip eden ay başından itibaren ve avdetlerinde Türkiye sınırlarını terkettikleri tarihe kadar olan maaşları dereceleri maaş emsali hasılı üzerinden Türk parası olarak tesviye olunacaktır [*Resmî Gazete*, 12 kânunusani 1943, sayı: 5302].

§ Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğü memur ve üstademlerinin ücretlerine dair olan 22/11/1935 tarih ve 2847 sayılı kanunun [16] bazı maddelerini değiştiren 22/5/1937 tarih ve 3173 sayılı kanuna [17] bir muvakkat madde eklenmesine dair kabul buyurulan 13/1/943 tarih ve 4356 numaralı kanuna göre: 3173 sayılı kanuna bağlı «1»

[14] Vekâletlerin teşkilâtı hakkındaki mevzuata bakınız.

[15] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 12, sahife: 630; *Resmî Gazete*, sayı: 1857.

[16] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 17, sahife: 15; *Resmî Gazete*, sayı: 3163.

[17] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 18, sahife: 632; *Resmî Gazete*, sayı: 3611.

sayılı cetvele dahil amele ve hamallarla «2» sayılı cetvelin 1-5 inci derecelerine dahil bulunan müstahdemlere, fevkalâde hallerin devamı müddetince, beslemeye mecbur oldukları nüfus başına (dul ve yetim maaşı almıyan) ayda beş lira verilecek ve bu para hiç bir tevkifata tâbi olmadığı gibi borç için de haczedilemeyecektir [*Resmî Gazete*, 19 kânunusani 1943, sayı: 5308].

§ Maaş kanununa ek olmak üzere kabul buyurulan 15/1/1943 tarih ve 4379 numaralı kanunla: asli vazîfeye tayin edildikten sonra muvazzaf askerlik hizmetini ifa için silâh altına alınanların memuriyetleriyle alâkaları kesilecek ve bunlardan terhislerinden itibaren üç sene zarfında memuriyet talebinde bulunanlar eski sınıf ve derecelerine muadil memuriyetlere tercihan tâyin olunacaklardır. Keza, kısa müddete tâbi olup ta asli bir memuriyete tâyininden evvel veya sonra muvazzaf askerliğini yapan ve yedeksubay olarak terhis edilenlerin terhislerinden itibaren üç sene zarfında memurluk için müracaat etmeleri şartıyla yedek subay okulunda ve subaylıkta geçirdikleri müddet, terfi müddetlerine ilâve edilecektir. Ancak, bir memuriyette iken muvazzaflık hizmetini tam veya kısa olarak yapmak üzere silâh altına alınmış ve bu kanunun neşri tarihinde terhis edilmemiş olanlar hakkında eski hükümlerin tatbikına devam olunacaktır [*Resmî Gazete*, 21 kânunusani 1943, sayı: 5310].

9 — *Malî* :

§ 22/3/1934 tarih ve 2395 sayılı Kazanç Vergisi Kanununa, 4/1/1943 tarihinde kabul buyurulan 4350 sayılı kanunla bir muvakkat 6 ncı madde ilâve edilmistir. Mezkûr muvakkat 6 ncı maddeye göre: varlık vergisi, 3840 sayılı kanunla [18] muaddel 13 üncü madde hükmü dairesinde tanzim olunacak kâr ve zarar hesabında zarar sütununa kaydolunamayacaktır [*Resmî Gazete*, 8 kânunusani 1943, sayı: 5299].

§ Hazine ile İstanbul Belediyesinin bir kısım alacaklarının karşılıklı olarak ibrası hakkında kabul buyurulan 13/1/1943 tarih ve 4366 sayılı kanunla: iki tarafın 16 mart 1336 tarihine kadar yekdiğeri zimmetlerine taallûk eden bilûmum alacak ve borçları karşılıklı olarak ibra ve terkin olunmuştur [*Resmî Gazete*, 20 kânunusani 1943, sayı: 5309].

§ 15/1/1943 tarihinde kabul buyurulan 4385 sayılı kanunla, şeker ve glikoz istihlâk vergisi hakkındaki 3101 sayılı kanuna müsteniden alınmakta olan istihlâk vergisine, kilo başına kesme şekerde dört yüz on yedi buçuk kuruş ve toz şekerde dört yüz kuruş yirmi para munzam istihlâk vergisi konmuştur [*Resmî Gazete*, 22 kânunusani 1943, sayı: 5311].

§ 27/5/1940 tarih ve 3828 sayılı «fevkalâde vaziyet dolayısıyla bazı vergi ve resimlere zam icrasına ve bazı maddelerin mükellefiyet mevzuuna alınmasına» dair kanunla [19] 30/5/1942 tarih ve 4226 sayılı kanunla

[18] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 21, sahife: 880; *Resmî Gazete*, sayı: 4521.

[19] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 21, sahife: 842; *Resmî Gazete*, sayı: 4519.

nun [20] ve keza tapu harçları hakkındaki 29/5/1929 tarih ve 1451 sayılı kanunun [21] bazı hükümlerinin değiştirilmesine dair kabul buyurulan 17/5/1943 tarih ve 4415 sayılı kanunla; 4/6/1940 tarih ve 3843 sayılı muamele vergisi kanununa [22] göre alınan ve 4226 sayılı kanunla nisbeti değiştirilmiş olan muamele vergilerinin nisbeti taallük ettikleri hususatin mahiyetlerine göre muhtelif ölçü dahilinde arttırılmış ve keza 1451 sayılı tapu harçları kanununun 1, 3, 4, 5, 6 ve 25 inci maddelerinde yazılı tapu harçlarına bir misli zam yapılmış, 3828 sayılı kanuna göre alınan müdafaa vergisi de kibrit kutularıyla çakmak taşları hakkında arttırılmıştır. [*Resmî Gazete*, 25 mayıs 1943, sayı: 5412].

§ 31/5/1943 tarih ve 4427 sayılı kanunla: 12/6/1929 tarih ve 1525 sayılı şose ve köprüler kanununun [23] bazı maddelerinin tadili hakkındaki 2/8/1931 tarih ve 1882 sayılı kanunun [24] birinci maddesinde yazılı yol vergisinin nakden ödenen kısmına fevkalâde ahvalın devamı müddetince bir misli zam yapılmıştır [*Resmî Gazete*, 3 haziran 1943, sayı: 5420].

§ Toprak mahsulleri vergisi hakkında kabul buyurulan 4/6/1943 tarih ve 4429 sayılı kanuna göre: memleketimizde yetiştirilen ak darı, arpa, buğday, çavdar, çeltik, kumdarı, kaplıca, kuşyemi, mahlût, mısır, yulaf, bakla, bezelye, börülce, fasulye, mercimek, nohut, afyon, Antep fıstığı, ay çiçeği, fındık, kendir (tohum), keten (tohum), kuru incir, kuru üzüm, narenciye, pamuk, pancar, patates, susam, tütün, zeytin gibi toprak mahsulleriyle ipek kozası toprak mahsulleri vergisine tabi kılınmıştır. Ancak, şehir ve kasabalarla köylerde bulunan ve bina vergisi tatbikatında bina ve bahçelerde yetiştirilen mahsuller; umumi, mülhak, hususi bütçelerle idare olunan daire, teşekkül ve müesseseler ile belediyelere ait olup ziraatin ıslahı ve gelişmesi için kurulan tohum istasyonlarında, nümune fidanlıklarında, meyvalıklarda, nümune tarla ve çiftlikleri ile hara ve üretme çiftlikleri ve kombinalar işletmelerinde yetiştirilen mahsuller; umumi menfaatlere hâdim cemiyetlerin, okulların ve hastahanelerin münhasıran kendi ihtiyaçlarına sarfedilmek üzere yetiştirdikleri mahsuller; iş esası üzerine kurulmuş olan ceza ve ıslah evlerinde çalıştırılan mahkûmların yetiştirdikleri mahsuller bu vergiden istisna edilmiştir.

Toprak mahsulleri vergisi kanunu, dokuz fasıl ve kırk üç maddeden

[20] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 23, sahife: 680; *Resmî Gazete*, sayı: 5119.

[21] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 10, sahife: 1043; *Resmî Gazete*, sayı: 1202.

[22] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 21, sahife: 900, *Resmî Gazete*, sayı: 4526.

[23] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 10, sahife: 1827; *Resmî Gazete*, sayı: 1214.

[24] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 12, sahife: 1086; *Resmî Gazete*, sayı: 1862.

mürekkeptir. Birinci fasılda verginin mevzuu ve istisnalarına; ikinci fasılda mükellef ve teklif yerine; üçüncü fasılda verginin matrahı ve matrahın tayinine, dördüncü fasılda verginin nisbetine; beşinci fasılda verginin tarh ve tahsiline; altıncı fasılda müeyyidelere; yedinci fasılda mükelleflerin müracaat edebilecekleri kanunî yollara; sekizinci fasılda müruru zamana; dokuzuncu fasılda da kanunun tatbikına ve tatbikını deruhte edecek uzuvlara mütedair hükümler vazedilmiştir.

Toprak mahsulleri vergisi kanunu muvakkat bir zaman için vazedilmiştir ve ancak fevkalâde ahvalin devam edeceği müddete münhasır bulunmaktadır. Netekim kanunun kırk ikinci maddesine göre, mezkûr kanun, 3780 sayılı Milli Korunma Kanununun tatbikına lüzum kalmadığının hükümetçe ilân edildiği mali yılın sonunda mer'iyetten kalkacaktır; yalnız henüz tahsil edilmemiş olan vergi ve zamların tahsiline ve başlanmış bulunan takibata da devam edilecektir [*Resmî Gazete*, 7 haziran 1943, sayı: 5423].

§ Muamele vergisi hakkındaki 4/6/1940 tarih ve 3843 sayılı kanun [25] ile 4307 numaralı kanuna (26) ek olmak üzere kabul buyurulan 4/6/1943 tarih ve 4430 sayılı kanuna göre: zeytin, ayçiçeği ve susam müstahsillerinin fabrika ve tasirhanelerde tasir ettikleri mahsullerinin yağlarından zati ihtiyaçları için aile başına senede altmış litresi 3843 numaralı kanun ile ek ve tadilleri ve 4307 numaralı kanun hükümleri dairesinde alınması lâzımgelen muamele vergisi ile zamlarından muaf kı'nmıştır.

Fevkalâde ahvalin devam edeceği müddetle mukayyet bulunan bu kanun, 3780 sayılı Milli Korunma Kanununun tatbikına lüzum kalmadığının hükümetçe ilân edildiği mali yılın hitamında mer'iyetten kalkacaktır [*Resmî Gazete*, 7 haziran 1943, sayı: 5423].

§ Türkiye Cümhuriyet Merkez Bankası hakkındaki 30/6/1930 tarih ve 1715 sayılı kanuna [27] ek olmak üzere kabul buyurulan 7/6/1943 tarih ve 4431 sayılı kanuna göre: mülhak bütçe ile idare olunan Devlet müesseseleriyle hususi idare, belediye, âmme menfaatlerine hâdim cemiyet ve yarıdan fazla hissesi Devlete ait şirketler Türkiye Cümhuriyet Merkez Bankasının müesses bulunduğu yerlerde bu bankadan, müesses bulunmadığı yerlerde muhabirleri varsa bu muhabirlerden başka bankalara tevdiat yapamıyacaklardır [*Resmî Gazete*, 12 haziran 1943, sayı: 5428].

§ Fevkalâde vaziyet dolayısıyla bazı vergi ve resimlere zam icrasına dair olan 3828, 4040 ve 4226 sayılı kanunlara ek olmak üzere kabul buyurulan 7/6/1943 tarih ve 4437 sayılı kanunla: 2395 sayılı kanunun 17, 31/1, 32/1, 82, 84 üncü maddelerinde yazılı mükelleflerin kazanç vergilerine

[25] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 21, sahife: 900; *Resmî Gazete*, sayı: 4526.

[26] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 24, sahife: 27; *Resmî Gazete*, sayı: 5258.

[27] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 11, sahife: 1862; *Resmî Gazete*, sayı: 1533.

muhtelif nisbetlerde zamlar yapılmıştır. 3828 sayılı kanununun 15 inci maddesiyle 4040 sayılı kanununun 21 inci maddesinin ikinci bendi ve 3692 numaralı kanun hükümleri, bu kanunla yapılan zamlara da şamil bulunmaktadır. Bu kanunla yapılan zamlar, 1942 takvim veya ticarî yılından mütevellit 1943 mali yılı vergilerine de şamildir. Bu kanunun mer'iyeti tarihine kadar 1943 mali yılı kazanç vergileri tarh ve tebliğ edilmiş olan mükelleflere mezkûr yıl için tatbik edilecek zamlar ayrıca tebligata, itiraz ve temyize tâbi değildir. İşbu zamların birinci taksitleri ağustos 1943 sonuna kadar cezasız olarak tahsil edilecektir. 1943 mali yılı için ruhsat tezkeresi veya vergi karnesi almış olanlar bu kanunun mer'iyetinden itibaren iki ay içinde harç farkını ödemeye borçludurlar. Mer'iyeti bitmiş olan 1055 sayılı teşviki sanayi kanuniyle kazanç vergisinden muaf tutulmuş olan mükelleflere 1942 takvim veya ticarî yılının 1/1/1942 ilâ 31/5/1942 devresi için muafiyet verilmeyecek ve kendilerinden bu devre için milli müdafaa vergisi ve zamları alınmıyarak 1942 takvim veya ticarî yılının tamamı için namplarına kazanç vergisi ve zamları tarholunacaktır.

Fevkalâde ahvalin devamıyla mukayyet olan işbu kanun, 3780 sayılı Milli Korunma Kanununun tatbikına lüzum kalmadığının hükümetçe ilân edildiği mali yılın hitamında mer'iyetten kalkacaktır [*Resmî Gazete*, 14 haziran 1943, sayı: 5429].

§ Harcirah kararname ve müzeyyelâtının tadilleri hakkındaki 1846 sayılı kanuna bağlı cetvel ile 3135 sayılı kanunda değişiklik yapılması hakkında kabul buyurulan 18/6/1943 tarih ve 4440 sayılı kanuna göre: Fevkalâde hallerin neticesi olarak, 19 temmuz 1931 tarih ve 1846 sayılı kanuna [28] bağlı cetvel yerine ikame olunan yeni bir cetvelde memurlara seyahatlerinde verilecek yol masraflarında değişiklik icra kılınmış ve keza 15/11/1937 tarih ve 3135 sayılı kanun mucibince tediye olunacak harcirahlara da yüzde elli zam yapılmıştır. Yalnız, bu değişiklik ve zam keyfiyeti, fevkalâde hallerin devamı müddetince müteber bulunmaktadır [*Resmî Gazete*, 23 haziran 1943, sayı: 5437].

10 — Nafia :

§ Taşkın sulara ve su baskınlarına karşı korunma hakkında kabul buyurulan 14/1/1943 tarih ve 4373 sayılı kanunla: zaman zaman vukua gelen su baskınlarının önlenmesi bakımından ittihaz olunacak tedbirler hakkında gereken hükümler, çok mufassal ve esaslı bir şekilde tesbit olunmuştur [*Resmî Gazete*, 21 kânunusani 1943, sayı: 5310].

11 — Sosyal yardım :

§ 15/1/1943 tarihinde kabul buyurulan 4386 sayılı kanunla, Tokat, Çorum ve Balıkesir vilâyetlerindeki yersarsıntısından müteessir olan mîntakalarda zarar görenlere yardım yapılması kabul edilmiştir [*Resmî Gazete*, 22 kânunusani 1943, sayı: 5311].

[28] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 12, sahife: 635, *Resmî Gazete*, sayı: 1858.

12 — *Tekaüt* :

§ 11/6/930 tarih ve 1683 sayılı askeri ve mülki tekaüt kanununun [29] 39 uncu maddesinin değiştirilmesine dair 30/12/1942 tarihinde kabul buyurulan 4346 numaralı kanuna göre: dereceli askeri malûllerden gerek ilk muayenede ve gerek her üç senede bir yapılan müteakıp muayenelerin herhangi biri neticesinde malûliyetlerinin artması yahut eksilmesi ihtimali kalmayıp değişmez hale geldiği askeri sıhhiye heyetlerince tasdik olunanların bir daha muayene edilmemesi keyfiyeti kayıtlarına ve senedi resmilerine işaret olunacak; ve üçer sene fasıla ile yapılan iki devre muayenesinde malûliyet dereceleri daima sabit kalan askeri malûller, kendileri istemedikçe bir daha muayeneye tâbi tutulmayacaklardır [*Resmî Gazete*, 6 kânunusani 1943, sayı: 5297].

§ 30/3/1936 tarih ve 2921 sayılı İnhisarlar Umum Müdürlüğü Tekaüt Sandığı Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve bu kanuna bazı maddeler eklenmesine dair kabul buyurulan 14/1/1943 tarih ve 4369 numaralı kanuna göre: 2921 numaralı kanunun yedinci maddesinde Sandığın mevcut parasiyle aidatının ve bu paraların kazandıracağı faiz ve temettülerin hiç bir vergiye tâbi olmadığı gibi haciz ve temlik edilemeyeceği şeklinde değişiklik icra kılınmış ve sandık aidatının red ve iadesi ile ilgili olmak üzere yine mezkûr kanunun 16 ncı maddesine bir fıkra ilâve olunmuş, 21 inci maddeye de tekaüt müddetini dolduranların istihdamlarına devam olunmaları halinde tekaüt ve tazminat haklarına mütedair bir fıkra ilâve edilmiş, ve nihayet tekaüt ve yetim aylığı ile ilgili 25 inci madde de değiştirilmiştir [*Resmî Gazete*, 20 ikincikânun 1943, sayı: 5309].

§ Askerî ve mülki tekaüt kanununun 2 nci maddesinin değiştirilmesi hakkındaki 3066 sayılı kanunun 2 nci ve 3 üncü fıkralarının tadiline dair kabul buyurulan 15/1/1943 tarih ve 4380 sayılı kanuna göre: Bir kısım subayların tekaütlük müddetlerinin hesabında değişiklik yapılmıştır [*Resmî Gazete*, 21 kânunusani 1943, sayı: 5310].

13 — *Vekâletlerin teşkilâtı* :

§ Hariciye Vekâletinin 21/1/1938 tarih ve 3312 numaralı Teşkilât Kanununa [30] bağlı 5 sayılı cetvelin değiştirilmesi hakkında 6/1/1943 tarihinde kabul buyurulan 4351 sayılı kanunla; bu vekâletin meslek, idare ve ihtisas memurlarının merkez teşkilâtında işgal edecekleri memuriyetlerin makam itibarıyla ünvanları ve bu memuriyetlere tayin edilecek memurların dereceleri tayin ve tesbit olunmuştur [*Resmî Gazete*, 12 kânunusani 1942, sayı: 5302].

§ Maliye Vekâleti baş hukuk müşavirliğinin ve muhakemat umum müdürlüğünün vazifelerine, Devlet davalarının takibi usullerine ve mer-

[29] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 11, sahife: 1582; *Resmî Gazete*, sayı: 1517.

[30] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 19, sahife: 261; *Resmî Gazete*, sayı: 3814.

kez ve vilâyetler kadrolarında bazı değişiklikler yapılmasına dair kabul buyurulan 8/1/1943 tarih ve 4353 sayılı kanun, bir taraftan Maliye Vekâletinin teşkilâtı'ne ilgili bir kanun mahiyetini arzulemekte ve diğer taraftan da, Devlet dâvalarının takip usulleriyle hazine avukatlarının mezleki statüleri hakkında mühim hükümler vazetmektedir. Kanun esas itibarıyla üç kısımdan mürekkeptir; birinci kısım teşkilât, vazife ve mesuliyet hakkında; ikinci kısım dâva ve icra işlerinin takip ve müdafaası hakkında; üçüncü kısım da müteferrik hususat hakkında hükümleri ihtiva etmektedir.

Birinci kısımda, merkez ve vilâyetler teşkilâtı ve bunların vazifelerine, tayin, terfi ve mezuniyete, inzibatî cezalara mütedair hükümler mevcuttur. Bu hükümlere göre, Maliye Vekâleti baş hukuk müşavirliği teşkilâtına ait vazifeler baş hukuk müşavirinin nezaret ve mürakabesi altında hukuk müşavirleri, merkez, vilâyet ve bölge muhakemat müdürleri, müşavir avukat, avukat ve yardımcı avukatlarla avukat namzetleri tarafından görülecektir. Bunlardan baş hukuk müşavirliği ve muhakemat umum müdürlüğü, hususi kanunlarla hazine hukuk müşavirliğine verilmiş olan işlerden başka: vekâlet makamından veya vekâlet makamının muvafakatiyle vekâlet dairelerinden sorulan işlerin hukuki icapları hakkında mutalâa vermek; hazineye ait mukavele projelerini hazırlamak veya alâkalı dairelerle diğer vekâletlerden gönderilen mukavele projelerini hazırlamak veya alâkalı dairelerle diğer vekâletlerden gönderilen mukavele projeleri üzerinde tetkikler yaparak mutalâa beyan etmek; vekâletlere ve umumi muvazene içindeki dairelere ait her türlü hukuk ve ceza dâvalarıyla icra işlerini ait olduğu makam ve mercilerde ikame, takip ve müdafaası ettirmek; hazineyi ilgilendiren idari dâvalara ait olmak üzere diğer vekâletlerle umumi muvazene içindeki dairelerin hazırlayıp gönderecekleri müdafaanamelerin mali hükümlere uygun olarak hazırlanmalarını temin etmek ve bu dâvaların duruşmalarında bu vekâlet ve daireleri, hukuk müşavirleri, müşavir avukat veya hazine avukatları marifetiyle Devlet Şurasında temsil ettirmek; adli ve idari kaza mercilerinden, mahkemelerden, icra daireleriyle noterler tarafından vekâlete veya vekâlet dairelerine yapılacak tebliğleri vekâlet veya bu daireler namına kabul ederek cevaplarını hazırlamak veya hukuki icap'arı hakkında alâkadar dairelere gerekli tebliğleri yapmak; müşavirliğe bağlı merkez ve vilâyetler teşkilâtının faaliyetlerini hukuk müşavirleri veya müşavir avukatlar marifetiyle teftiş veya murakabe ettirmek gibi muhtelif vazifeleri ifa edecektir.

Vilâyet muhakemat müdürleri de, Defterdarlıktan ve vilâyet idare subelerinden sorulan işlerin hukuki icapları hakkında mutalâa vermek; hazineye ait her türlü dâvalarla umumi muvazene içindeki dairelere ait hukuk ve ceza dâvalarının ve bütün icra işlerinin ait olduğu makam ve mercilerde takip ve müdafaasını yapmak; hususi kanunlarda ayrıca tebliğ mercii gösterilmemiş olan hazineye ait adli ve idari kaza mercileri, mahkemeler, icra daireleri ve noterler tarafından yapılacak tebliğleri kabul ederek vazifeli dairelere vermek ve icabına göre cevaplarını hazırlamak ve muameleleri hakkında gerekli tebliğleri yapmak; vilâyete bağlı kazalardaki işleri senede en az bir defa teftiş etmek veya muavinleri, vilâyet

müşavir avukat veya avukatları marifetiyle teftiş ettirmek ve hazırlayacakları raporları vekâlete göndermek gibi muhtelif işleri göreceklerdir.

Mezkûr kanunda dikkate şayan olan taraf 14/7/1938 tarih ve 3499 sayılı avukatlık kanununda derpiş edilen avukatlık stajının daha hususi hükümlere tâbi kılınmış olmasıdır. Kanunda derpiş edilen muayyen şartları haiz olanlar, müsabaka imtihanında muvaffak oldukları takdirde, hazine avukat namzetliğine tayin edilecekler ve iki yıl namzetlikte çalıştıktan sonra avukatlık imtihanlarına girmek hakkını elde edebilecekler ve bu imtihanda da muvaffak olurlarsa hazine yardımcı avukatlıklarına terfi eyliyeceklerdir. Ancak, avukatlık stajını hazine avukat namzetliğinde geçirmiş olanlar namzetlikte geçen müddet hariç olmak üzere dört yıl hizmet etmekle mükellef kılınmışlardır ve bu gibilerin avukatlık ruhsatnameleri kendilerine ancak mecburî hizmetin ikmalinden sonra verilecektir.

İkinci kısımda da adli mercilerde temsile; temsil salâhiyetinin kullanılması tarzına; temsil salâhiyetinin şumulüne; Devlet dairelerinin daire âmirleri veya serbest avukatlar tarafından temsiline; idari dâvalarda temsile; vemin teklifi ve reddine; hazineyi ilgilendiren idari dâvalara; muhasiplerce kabul edilmeyen muamele ve tasarruf'ar sebebiyle açılan idari dâvalarda husumete; dâvaların açılması ve icra takiplerinin başlamasına; açılan dâvalarla başlayan icra takiplerinden vali ve kaymakamların vazgeçme salâhiyetlerine; Maliye Vekilinin vazgeçme salâhiyetine; Devlet Şûrası kararıyla vazgeçmeye; dâva veya icraya intikal etmiş olan ihtilâfların sulh yoluyla halline; dâvaya veya icraya intikal etmemiş olan ihtilâfların sulh yoluyla halline; kanun yollarına müracaat mecburiyetine; tas-hihi karar, iadei muhakeme ve hakem kararlarına karşı itiraz salâhiyetinin kullanılması tarzına; mevzuusuz dâva ve takiplerin terkinini ve cezada verilen beraet kararlarına karşı kanun yollarına müracaattan vazgeçilmesine; mahalli terkinlerin merkezde tetkikine müteallik hükümler vazolunmuştur.

Müteferrik hükümlerle ilgili üçüncü kısımda ise, mukaveleli ve aldatlı serbest avukatlara; mülhak ve hususî bütçeli daire avukatlarıyla sermayenin yarısından fazlası Devlete ait müesseseler avukatları hakkındaki memnuiyetlere; tazminata dair hükümler vazolunmuş ve en son olarak ta mevzuubahs kanununun tatbiki ile ilgili beş muvakkat madde ilâve edilmiştir [*Resmî Gazete*, 18 kânunusani 1943, sayı: 5307].

§ Ceza ve tevkif evleri umum müdürlüğünün teşkilât ve vazifeleri hakkında kabul buyurulan 13/1/1943 tarih ve 4358 sayılı kanun [*Resmî Gazete*, 19 kânunusani 1943, sayı: 5308] [31].

§ Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 ve 3888 sayılı kanunların Maarif Vekilliği kısmında değişiklik yapılması, 3694, 3711, 3829, 4142 sayılı kanunlara bağlı kadroların değiştirilmesi hakkında kabul buyurulan 13/1/1943 tarih ve 4365 sayılı kanuna göre: Maarif Vekâ'eti merkez ve taşra teşkilâtının maaşlı ve ücretli kadrolarında değişiklikler yapılmıştır [*Resmî Gazete*, 20 kânunusani 1943, sayı: 5309].

[31] Bu hususta adli mevzuata bakınız.

§ Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 sayılı kanuna bağlı «1» sayılı cetvelin Maarif Vekilliği kısmında ve 3045 sayılı kanunda değişiklik yapılmasına dair kabul buyurulan 14/1/1943 tarih ve 4368 sayılı kanunla: Riyaseticümhur Filarmonik orkestrasına ait kadrolarda değişiklikler yapılmış ve orkestra kadrosuna dahil üyelerin terfilleri hakkında yeni esaslar vazedilmiştir [*Resmî Gazete*, 20 ikincikânun 1943, sayı: 5309].

§ Millî Korunma Kanununun verdiği salâhiyete binaen İcra Vekilleri Heyeti kararıyla tatbik mevkiine konulan işe teşkilâtının kabul ve tasdikına dair kabul buyurulan 14/1/1943 tarih ve 4372 sayılı kanunla: 3780 sayılı Millî Korunma Kanununun 25/12/1940 tarih ve 3954 sayılı kanunla tadil olunan 6 ncı maddesinin verdiği salâhiyete binaen İcra Vekilleri Heyetinin muhtelif tarih ve numaralı kararlarıyla tatbik mevkiine konan Ticaret Vekâletine bağlı işe teşkilâtına ait olup 11/8/1942 tarih ve 2/18530 sayılı kararname ile ilga edilen kadrolarının tatbik müddetlerince mer'iyetleri kabul ve tasdik olunmuştur [*Resmî Gazete*, 21 kânunusani 1943, sayı: 5310].

§ Tapu ve kadastro umum müdürlüğü teşkilât ve vazifelerine dair 5/6/1936 tarih ve 2997 sayılı kanunun [32] beşinci maddesinin değiştirilmesi hakkında kabul buyurulan 17/5/1943 tarih ve 4413 sayılı kanuna göre: umum müdürün reisiği altında, merkezde biri tapu komisyonu ve diğeri memurin intihap komisyonu olmak üzere iki komisyon teşkil olunmuştur. Bunlardan tapu komisyonu, teftiş heyeti reisi ile muamele ve kadastro ve tapu sicilleri müdürlerinin ve kadastronun fenne müteallik işlerinde fen müşaviri ve teşkilâta ait işlerinde zat işleri ve levazım müdüründen tereküp etmektedir. Bu komisyon, umum müdürlük tarafından havale edilen işlerle kendisine tevdi olunan kanun ve nizamname lâyhalarını ve talimatnameleri tetkik ve kadastronun nerelerde yapılması uygun olacağı hakkında mütalâa beyan etmek ve tapu müdürleri tarafından akid ve tes-cil taleplerinin reddine dair verilen kararlar aleyhine vukubulan itirazları tetkik ederek karara bağlamak vazifeleriyle mükellef bulunmaktadır. Memurin intihap komisyonu da, teftiş heyeti reisiyle muamele, kadastro ve tapu sicilleri müdürleri, fen müşaviri, zat işleri ve levazım müdüründen teşekkül etmektedir. Bu komisyon tapu ve kadastro memur ve müstahdemlerinin intihap, terfi, ve tahvil işlerini ifa edecek ve aynı zamanda vekâlet inzibat komisyonu vazife ve salâhiyetini de haiz olup inzibat işlerine de bakacaktır [*Resmî Gazete*, 24 mayıs 1943, sayı: 5411].

§ Ticaret Vekâleti teşkilât ve vazifelerine dair 3614 sayılı kanuna [33] ek olmak üzere kabul buyurulan 21/6/1943 tarih ve 4442 sayılı kanun ile, 3656 sayılı kanunun (1) sayılı cetvelinin Ticaret Vekâleti kısmına bu yeni

[32] Düstur, üçüncü tertip, cilt: 17, sahife: 1053; *Resmî Gazete*, sayı: 3322.

[33] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 20, sahife: 695; *Resmî Gazete*, sayı: 4220.

kanuna bağlı (1) sayılı cetvelde yazılı kadrolar ek'lenmiş ve hariçte istihdam olunacak ticaret müşavirlerine, ticaret ataşelerine, ticaret müşavir muavinlerine, ticaret ataşe muavinlerine ve kâtiplere, bunların tayin ve temsil tahsisatlarına müteallik hükümler vazolunmuştur [*Resmî Gazete*, 30 haziran 1943, sayı: 5443].

§ Başvekâlet teşkilâtı hakkında kabul buyurulan 23/6/1943 tarih ve 4443 sayılı kanuna göre: Başvekâlet teşkilâtı, bir müsteşarın idaresi altında, hususi kalem müdürlüğü, muamelât umum müdürlüğü, neşriyat ve müdevvenat umum müdürlüğü, arşiv umum müdürlüğü, yazı işleri ve sicil müdürlüğü, evrak, levazım ve daire müdürlüğü gibi muhtelif müdürlüklerden tereküp etmektedir. Bu müdürlüklerden her birinin işi ve bu işin nasıl görüleceği Başvekil tarafından tesbit olunacaktır. Bu muhtelif müdürlüklerde, beşinci ve daha yukarı derecedeki vazifelere alınacak memurlar Başvekilin inhası ve Reîsicümhurun tasdiğiyle, diğerleri dairelerinin teklifi üzerine Başvekil tarafından tayin edilecektir [*Resmî Gazete*, 29 haziran 1943, sayı: 5442].

§ Dahiliye Vekâleti merkez teşkilât ve vazifeleri hakkındaki 1624 sayılı kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve bu kanuna bir madde eklenmesine dair kabul buyurulan 28/6/1943 tarih ve 4445 sayılı kanuna göre: 1624 sayılı kanunun 3751 sayılı kanunla değiştirilen birinci, sekizinci, onuncu maddeleri, 1624 sayılı kanunun ikinci maddesi, 1624 sayılı kanunun 3046 sayılı kanunla değişen sekizinci maddesi, 1624 numaralı kanuna ek 2531 numaralı kanunun dördüncü maddesi değiştirilmiş ve 1624 numaralı kanuna vilâyetler idaresi umum müdürlüğü şubelerinin vazifelerine müteallik bir madde eklenmiştir [*Resmî Gazete*, 2 temmuz 1943, sayı: 5445].

§ Devlet memurları aylıklarının tevhid ve teadülü hakkındaki 3656 ve buna ek 3888 sayılı kanunlara bağlı cetvellerin Dahiliye Vekâleti kısmında değişiklik yapılması hakkında kabul buyurulan 28/6/1943 tarih ve 4446 numaralı kanunla: 3656 sayılı kanuna bağlı (1) sayılı cetvel ile tadil ve eklerinin Dahiliye Vekâleti kısmında ilişik (1) sayılı cetvelde derece, ünvan, adet ve maaşları gösterilen memuriyetler çıkarılmış ve bunların yerine (2) sayılı cetvelde derece, ünvan, adet ve maaşları gösterilen memuriyetler konulmuştur. Keza, ilişik (3) sayılı cetvelde, derece, ünvan ve ücreti gösterilen memuriyet 3656 numaralı kanuna ek 3888 sayılı kanuna bağlı (1) numaralı cetvelin Dahiliye Vekâleti kısmından çıkarılarak yerine bağlı (4) numaralı cetvelde derece, ünvan ve ücreti gösterilen memuriyet konulmuştur [*Resmî Gazete*, 2 temmuz 1943, sayı: 5445].

§ Devlet memurları aylıklarının tevhid ve teadülü hakkındaki 3656 ve 3888 sayılı kanunlara bağlı cetvellerle 3552 sayılı kanunda [34] değişiklik yapılması hakkında kabul buyurulan 28/6/1943 tarih ve 4448 sayılı kanuna göre: 3656 sayılı kanuna bağlı (1) sayılı cetvelin Türkiye Bü-

[34] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 20, sahife: 157; Resmî Gazete sayı: 4105.

yük Millet Meclisi kısmında ilişik (1) sayılı cetvelde derece, ünvan, adet ve maaşları gösterilen memuriyetler kaldırılmış ve yerine ilişik (2) sayılı cetvelde derece, ünvan, adet ve maaşları gösterilen memuriyetler konulmuştur [*Resmî Gazete*, 30 haziran 1943, sayı: 5443].

§ Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti teşkilât ve vazifeleri hakkındaki 2825 sayılı kanuna ek olmak üzere kabul buyurulan 30/6/1943 tarih ve 4451 sayılı kanunla: Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti merkez ve taşra kadrosuna dahil memurların inzibati suçları hakkında karar vermek üzere, müsteşarın reisiği altında, teftiş heyeti reisi, hukuk müşaviri, gümrükler umum müdürü ile zat ve sicil işleri müdürlerinden mürekkep bir inzibat komisyonu kurulmuştur [*Resmî Gazete*, 7 temmuz 1943, sayı: 5449].

14 — Tıbbî :

§ 26/5/1928 tarih ve 1262 numaralı ispençiyari ve tıbbi müstahzarlar kanununun [35] bazı maddelerinin değiştirilmesi ve aynı kanuna bazı hükümler eklenmesi hakkında 4/1/1943 tarihinde kabul buyurulan 4348 numaralı kanuna göre: 1262 numaralı kanunun 2, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 19 uncu maddeleri ile 28/5/1938 tarih ve 3402 sayılı kanunun [36] birinci maddesiyle evvelce tadil edilmiş olan 18 inci madde değiştirilmiş ve ayrıca dört madde daha ilâve edilmiştir [*Resmî Gazete*, 8 kânunusani 1943, sayı: 5299].

15 — Ticaret ve sanayi odaları :

§ Ticaret ve sanayi odaları, esnaf odaları ve ticaret borsaları hakkında kabul buyurulan 11/1/1943 tarih ve 4355 sayılı kanunla, ticaret ve sanayi odalarının, esnaf odalarının ve ticaret borsalarının kanunda yazılı esaslar dairesinde meslek hizmetlerini görmek ve hükmi şahsiyeti haiz olmak üzere iktisadi ihtiyaçların lüzumlu kıldığı yerlerde Ticaret Vekilliği tarafından kurulacağı bildirilmektedir. Kanun, evvelâ «teşekkül» ve «esnaf» kelimeleriyle kasdolunan mânayı tebarüz ettirmiş ve ticaret ve sanayi odalarıyla esnaf odalarına ve keza ticaret borsalarına kimlerin kaydedilmekle mükellef bulduklarını tayin eylemiştir.

Kanunun ticaret ve sanayi odalarıyla esnaf odalarının ve ticaret borsalarının teşkilâtına tahsis olunan birinci bölümünde, kanunda yazılı teşekküllerin uzuvları, meslek heyetleri, meclisler, idare heyetleri, idare heyeti reisi, umumî kâtipler hakkında; ticaret ve sanayi odalarıyla esnaf odalarının vazifeleriyle ilgili ikinci bölümde, odaların vazifeleri, meslek heyetlerinin vazifeleri, meclislerin vazifeleri, idare heyetlerinin vazifelerine mütedair; ticaret borsalarının vazifelerinden bahseyliyen üçüncü bölümde, borsaların vazifeleri, borsaya dahil olacak maddeler, borsa delâlları, borsa uzuvlarının vazifeleri hakkında; müşterek ve müteferrik hü-

[35] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 19, sahife: 757, *Resmî Gazete*, sayı: 898.

[36] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 19, sahife: 757, *Resmî Gazete*, sayı: 3919.

kümleri ihtiva eyliyen dördüncü bölümde de teşekkülleri temsil ve ilzam, teşekküllerin gelirleri, munzam aidat, bütçeler, ayrılacak fonlar, umumî kâtip ve muavinlerin ücretleri, lüzumsuzluğu anlaşılan teşekküllerin lâğv ve tasfiyesi, ajanlıklar, uzuvların feshi, kongreler, seçim, gayrimenkul iktisabi ve istikraz akdi, uzuvlar veya teşekküller arasındaki ihtilâflar, milletlerarası kongre, teşekkül ve fuarlara iştirak keyfiyetleri ile alâkadar hükümler vazolunmuştur. Nihayet cezaî hususatı ihtiva eyliyen besinci bölüme, disiplin cezaları, kaydolunmayanlardan alınacak para cezaları, kararlara riayet etmiyenlerin cezaları, Ticaret Vekilliğinin talebine bağlı ceza takibatı, kanunun tatbik zamanları, eski mevzuatın ilgası gibi muhtelif hususat ile ilgili hükümler konmuştur [*Resmî Gazete*, 18 kânunusani 1943, sayı: 5307].

16 — *Ticari* :

§ 14/1/943 tarihinde kabul buyuru'ân 4376 tarihli kanunla: Devlet Demiryolları İdaresi tarafından Romanyadan alınacak bandajlar hakkında, Türkiye ile Romanya hükümetleri arasında nota teatisi suretiyle yapılan anlaşma kabul ve tasdik olunmuştur [*Resmî Gazete*, 21 kânunusani 1943, sayı: 5310].

§ Romanyadan satın alınacak madeni yağlar ile vazelin ve parafinin 12 ilkkânun 1941 tarihli Türkiye - Romanya ticaret anlaşmasına bağlı «A» listesinde yazılı biçümle Türk mallarıyla takas edilmesi için Türkiye ile Romanya arasında 12 haziran 1942 tarihinde nota teatisi suretiyle yapılan anlaşmanın tasdiki hakkında kabul buyurulan 14/1/1943 tarih ve 4377 numaralı kanunla: Romanyadan satın alınacak madeni yağlar ile vazelin ve parafin için Türk mallarının takası kabul olunmuştur [*Resmî Gazete*, 21 kânunusani 1943, sayı: 5310].

§ 14/1/943 tarihinde kabul buyurulan 4378 numaralı kanunla: Türkiye ile Almanya arasında ticari mübadelelerin tanzimine dair 9 ilkteşrin 1941 tarihli anlaşmanın bir numaralı listesinde yazılı 55 milyonluk kontenjana 450 bin lira kıymetinde 2250 kilo atebrin ilâvesine mukabil Almanya'ya ihraç olunacak afyon kontenjanının da ona göre artırılması hakkında teati edilen notalar kabul ve tasdik olunmuştur [*Resmî Gazete*, 21 kânunusani 1943, sayı: 5310].

§ 14/4/1943 tarihinde kabul buyurulan 4394 sayılı kanunla, Türkiye - Romanya ticaret ve tediye anlaşmalarının birer ay uzatılması kabul ve tasdik edilmiştir [*Resmî Gazete*, 21 nisan 1943, sayı: 5387].

§ 14/4/1943 tarihinde kabul buyurulan 4396 sayılı kanunla, Türkiye ile Romanya arasında 2 şubat 1943 tarihinde akd ve imza edilen ticaret ve tediye anlaşması tasdik edilmiştir [*Resmî Gazete*, 21 nisan 1943, sayı: 5387].

§ 14/4/943 tarihinde kabul buyurulan 4397 sayılı kanunla, Türkiye ile Almanya arasında 25 temmuz 1940 tarihli mübadeleye mütedair hususî anlaşmaya bağlı (A) listesiyle tasfiye halinde bulunan (A) hesabı

hakkında 17 ilkkânun 1940 tarihinde Almanya hükûmeti ile teati edilen notaya merbut (1) ve (2) numaralı listelerde mezkûr keten kontenjanları yerine aynı kıymette kenevir kontenjanları ikamesi hakkında Almanya hükûmeti ile teati edilen notalar kabul ve tasdik edilmiştir [*Resmî Gazete*, 21 nisan 1943, sayı: 5387].

§ 14/4/1943 tarihinde kabul buyurulan 4398 sayılı kanunla, Türkiye ile Almanya arasında 31 ilkkânun 1942 tarihinde imza edilen kredi anlaşması tasdik edilmiştir [*Resmî Gazete*, 21 nisan 1943, sayı: 5387].

§ 7/6/1943 tarih ve 4433 sayılı kanunla: Türkiye ile Almanya arasında mün'akıt 9/10/1941 tarihli ticarî mübadelelerin tanzimine dair anlaşmaya bağlı II numaralı listede gösterilen balık kontenjanının 3,5 milyon liraya iblâğı ve mukabilinde II numaralı listenin karşılığı olarak Alman sanayii tarafından yapılacak teslimata ait 41 milyon liralık kontenjanın bir milyon lira daha arttırılması hakkında Almanya hükûmetiyle 18 şubat 1943 tarihinde teati edilen notalarla yapılan anlaşma kabul ve tasdik olunmuştur [*Resmî Gazete*, 12 haziran 1943, sayı: 5428].

§ 7/6/1943 tarih ve 4434 sayılı kanunla: Meriyet müddeti 31/III/1943 tarihinde hitama eren 9/10/1941 tarihli Türkiye ile Almanya arasında ticarî mübadelelerin tanzimine mütedair anlaşmaların 31/12/1943 tarihine kadar temdidî hakkında Almanya hükûmeti ile 2 mart 1943 tarihinde teati edilen mektuplar kabul ve tasdik olunmuştur [*Resmî Gazete*, 12 haziran 1943, sayı: 5428].

§ 7/6/1943 tarih ve 4435 sayılı kanunla: Türkiye ile Almanya arasında mün'akıt 9/10/1941 tarihli ticarî mübadelelerin tanzimine dair anlaşmaya bağlı (2) numaralı listedeki balık kontenjanının arttırılması ve mukabilinde mezkûr anlaşmanın (1) numaralı listesindeki fasulye, bakla, nohut ve darı kontenjanlarının aynı nisbette tanzili hakkında Almanya hükûmetiyle teati olunan notalar kabul ve tasdik olunmuştur [*Resmî Gazete*, 12 haziran 1943, sayı: 5428].

§ 7/6/1943 tarih ve 4436 sayılı kanunla, Türkiye ile Almanya arasında münakid 9/10/1941 tarihli ticarî mübadelelerin tanzimine dair anlaşma çerçevesi dahilinde Almanyadan ithal edilecek (913,500) rayışmark kıymetinde prokinin mukabilinde Almanyaya aynı kıymette afyon ihracı hakkındaki anlaşma kabul ve tasdik olunmuştur [*Resmî Gazete*, 12 haziran 1943, sayı: 5428].

B) T. B. M. M. KARARLARI;

§ Türkiye Büyük Millet Meclisi, 14/1/1943 tarihinde ittihaz eylediği 1325 numaralı kararla, teşriî intihabın yenilenmesine ittifakla karar vermiştir [*Resmî Gazete*, 16 kânunusani 1943, sayı: 5306].

§ Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından ittihaz olunan 15/1/1943 tarih ve 1327 numaralı kararla: ordu mensuplarına bir er tayını verilmesi

hakkındaki 4105 sayılı kanunun birinci maddesinin tefsirine mahal olmadığı kararlaştırılmıştır [*Resmî Gazete*, 22 kânunusani 1943, sayı: 5311].

§ Büyük Millet Meclisinin tatiline dair ittihaz olunan 15/1/1943 tarih ve 1328 numaralı kararla: martın sekizinci pazartesi günü yedinci devrenin fevkalâde içtimaina başlanılmak üzere in'ikada son verilmesi kararlaştırılmıştır [*Resmî Gazete*, 22 kânunusani 1943, sayı: 5311].

§ Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından ittihaz buyuru'an 8/3/1943 tarih ve 1329 sayılı kararla: Ankara Mebusu İsmet İnönü 435 reyle ve mevcudun ittifakiyle Reiscümhurluğa seçilmiştir [*Resmî Gazete*, 9 mart 1943, sayı: 5350].

§ Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından ittihaz buyurulan 17/3/1943 tarih ve 1330 sayılı kararla: Başvekil Şükrü Saracoğlu'nun beyanatından sonra İcra Vekilleri Heyetine 425 reyle yani mevcudun ittifakiyle itimat beyan edilmiştir [*Resmî Gazete*, 18 mart 1943, sayı: 5358].

§ Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından ittihaz buyurulan 16/4/1943 tarih ve 1331 sayılı karar'a, nasp tarihlerinin düzeltilmesi için askeri temyiz mahkemesinden aldığı ilâmın Milli Müdafaa Vekâletince infaz edilmesinden şikâyetle meclisi âliye müracaat eden Binbaşı Sabri Eryılmaz'ın nasp tarihleri hakkında adliye encümenince hazırlanan mazbata umumî heyetin 13 üncü in'ikadında kabul edilmiştir. Askerî Temyiz mahkemesine idarî dâva açan askeri şahıslar tarafından elde olunan bir ilâmın Milli Müdafaa Vekâletince infaz edilmemesi hakkında meclisi umumiye vaki olan şikâyet üzerine adliye encümeni tarafından hazırlanan mazbatada: «...ıslah ve tadili icabeden iki idarî muameleden Yüzbaşılık naspının düzeltilmesine taallük eden birincisinin tarihi 28 temmuz 1334 olarak sarahaten tayin ve tesbit olunmuş ve ilâm hükmünün bu kısmı Milli Müdafaa Vekâletince tamamen yerine getirilerek taraflar arasında bu hususta bir ihtilâf mevzuu kalmamıştır. Binbaşılık naspının tashihini tazammun eden ikinci muamele için muayyen bir tarih zikredilmemiş olduğundan Milli Müdafaa Vekâleti, kendini terfie dair mevzuatla bağı sayarak Binbaşılık naspını ancak alâka'nın müsait sicil almak suretiyle bu vazifeye ehil görüldüğü 1931 tarihine yürütebilmiş, dâvacı ise ilâmın ihtiva eylediği mutlak ifadenin icra makamlarınca herhangi bir takyide tâbi tutulamıyacağını ve binaenaleyh 1334 Yüzbaşılık naspına nazaran Binbaşılık naspının 1929 olarak tashihi lâzımgeldiğini öne sürerek kat'ilemiş ilâmın infaz edilmediğinden şikâyet eylemiş ve bu suretle dâvacı ile dâva olunan arasında mahkeme hükmünün hudut ve şümulü ve iki tarafa tahmül ve bahşeylediği vazife ve haklar bakımından ihtilâf hasil olmuştur.

Encümenimizce tetkik olunan dâva dosyasında bu görüş farkını taraflardan biri lehine kat'i olarak halledecek bir malûmata desteres olunamamıştır. Bu vaziyet müvacehesinde ilâm hükmünün hudut ve şümulünü şu veya bu suretle tayin tereddüdü mucip ve müphem olan bir hususu tavzih mahiyetindedir ki bu cihetin halı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 3 üncü babının üçüncü faslının koyduğu esaslar daire-sinde hüküm veren mahkemeye aittir.

Bu sebeplere binaen: Arzuhal encümeninin bir ilâmın infazı hakkında gösterdiği dikkat ve hassasiyet takdire şayan görülmele beraber tetkik mevzuu olan meselede ilâm hükmünün icra ve infazından imtina değil de tarafların mahkeme kararında gayrı vazih olan bir cihet hakkında ihtilâfa düştükleri anlaşıldığından bu hususun kanununun tavih hakkındaki hükümleri dairesinde halledilmesi lâzımegeleceği neticesine varılmıştır» denmektedir. [*Resmî Gazete*, 26 nisan 1943, sayı: 5389].

§ Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından ittihaz buyurulan 27/5/1943 tarih ve 1341 sayılı kararla: Büyük orduya Büyük Millet Meclisinin itimat ve muhabbet duyguları bildirilmiştir [*Resmî Gazete*, 29 mayıs 1943, sayı: 5416].

§ Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından ittihaz buyurulan 28/5/1943 tarih ve 1342 sayılı kararla: altı vilâyette ilân edilmiş olan örfi idare altı ay daha uzatılmıştır [*Resmî Gazete*, 29 mayıs 1943, sayı: 5420].

§ Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından ittihaz buyurulan 18/6/1943 tarih ve 1346 sayılı kararla: Diyarbakır - Batman demiryolunun işletmeye açılması münasebetiyle yapılacak merasime iştirak etmek üzere Büyük Millet Meclisi namına yedi kişilik bir heyetin izamı kararlaştırılmıştır [*Resmî Gazete*, 22 haziran 1943, sayı: 5436].

C) TEFSİRLER;

§ İnhisarlar Umum Müdürlüğü tekaüt sandığı hakkındaki 2921 sayılı kanunun 1 ve 6 ncı maddelerinin tefsirine mahal olmadığı hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından ittihaz olunan 14/1/1943 tarih ve 1326 sayılı kararda: «Birinci maddenin daimî memuriyete maksur sarih hükmü altıncı maddenin (A) fıkrasının da birinci maddeye bağlanarak sarahaten birinci maddede yazılı memur ve müstahdemlerin aylıklarından yüzde beşlerin kesileceğini göstermesi, vekâlet ücretlerine teşmiline mahal bırakmamış olduğundan maddelerin bu derece sarih ifadelerinin tefsirini mucip bir cihet olmadığı» zikrolunmaktadır [*Resmî Gazete*, 22 kânunusani 1943, sayı: 5311].

D) NİZAMNAMELER;

1 — Beledi :

§ Dahiliye Vekilliğince teklif ve Devlet Şûrasınca tetkik edilerek meriyete konulması İcra Vekilleri Heyetince 29/3/1943 tarihinde 2/19673 sayılı kararname ile kabul buyurulan «Belediye Memur ve Müstahdemleri Nizamnamesi», beledi mevzuatımız bakımından büyük bir boşluğu doldurmuştur. 14/4/1930 tarih ve 1580 sayılı Belediye Kanununun 103 ve 163 üncü maddelerine dayanılarak tanzim ve Devlet Şûrasınca tetkik edilmiş olan bu nizamname ile 3 eylül 1930 tarih ve 9948 sayılı kararname ile kabul edilen Belediye memur ve müstahdemleri hakkındaki nizamname ilga edilmiştir. Nizamname on bölümden müteşekkildir. Birinci bölümde belediye memur ve müstahdemlerinden kimlerin kasdolunduğu tesbit ve be-

lediye memuru ve müstahdem olabilmek için mevcudiyeti aranılan şartlar zikredilmektedir. İkinci bölümde belediye memur ve müstahdemlerini tâyine salâhiyetli mercilerden, memur alma ve memur olma usulünden; üçüncü bölümde memur ve müstahdemler hakkında tutulacak sicillerden, bu sicillere dercolunacak eseslerden, belediye memurları hakkında gizli tezkiye varakalarını doldurmak salâhiyetini haiz âmirlerden; dördüncü bölümde ise memurların vecibeleri ve şikâyet hakkından bahs olunmakta ve beşinci bölümde de belediye memurlarının çalışma saatleri, terfi, taltif ve maaşları hakkında lâzımgelen hükümler vazedilerek vekâlet maaşı, harcirah, belediye hesabına tahsilde bulunanların hukuki durumu gibi muhtelif hususların Devlet memurları hakkındaki mevzuata göre tayin ve tesbit olunacağı tasrih edilmektedir. Keza, altıncı bölümde belediye memurlarının tahvil, becayış, istifa ve tekaütlükleri hakkında; yedinci bölümde belediye memurlarının izin haklarına ve hastalıkları halinde hizmet müddetlerine göre kendilerine verilecek mezuniyete, belediye memur ve müstahdemlerinin ailesi efradının belediye tabipleri, belediye hastahaneleri tarafından parasız tedavi edileceğine mütedair hükümler konmuş ve sekizinci bölümde belediye memurlarına verilecek inzibati cezalardan, dokuzuncu bölümde inzibati cezaları verecek mercilerden ve bunların salâhiyetlerinden ve muhakeme usulünden, nihayet onuncu bölümde de azil, işten el çektirme ve cezai takibat neticelerinden bahs olunmaktadır. [*Resmî Gazete*, 23 nisan 1943, sayı: 5380].

§ 30/5/1939 tarih ve 3611 sayılı «Nafia Vekâleti teşkilât ve vazifelerine dair kanun» un [37] birinci ve altıncı maddelerine dayanılarak Nafia Vekillîğince tanzim ve Devlet Şûrasınca tetkik ve İcra Vekilleri Heyetince 26/5/1943 tarih ve 2/19992 sayılı kararname ile kabul edilen 83 maddeden mürekkep «şehir ve kasabalarda su satışı nizamnamesi» nde: şehir ve kasabalarda Nafia Vekâletince tasdikli projelere göre belediyeler tarafından tesis veya imtiyazın satın alınması suretiyle belediyelere devredilen ve abonelere su dağıtan müesseselerin su satışına ait işleriyle abonelerle olan münasebetlerinin çevrilmesi hakkında gereken hükümler konmuş ve bu müesseselerin dışında kalmış olup ta abonelere su dağıtan belediye teşekküllerinden fennî şartları ve durumları bu nizamnamenin tatbikına müsait olanlarına da bu nizamname hükümlerinin tatbik olunacağı tesbit olunmuştur [*Resmî Gazete*, 19 haziran 1943, sayı: 5434].

2 — Devlet ziraat işletmeleri :

§ Ziraat Vekillîğince tanzim ve Devlet Şûrasınca tetkik ve İcra Vekilleri Heyetince de 5/6/1943 tarih ve 2/20040 numaralı kararname ile kabul buyurulan «Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu» nizamnamesine göre: Hükmi şahsiyeti haiz ve 3308 ve 3460 sayılı kanunlar hükümleri dairesinde malî ve idarî muhtariyete malik olmak ve mesuliyeti sermayesiyle mahdud bulunmak üzere, bahslî geçen kanun ile hususi hukuk hükümlerine

[37] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 20, sahife: 665, Resmî Gazete, sayı: 4219.

göre idare ve iktisadî bir teşekkül mahiyetini haiz olan «Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu» tesis edilmiştir. Her türlü ziraat işleri ve sanatları ile iştigal etmek ve merkezi Ankarada olmak üzere kurulan bu teşekkül Ziraat Vekâletine bağlanmıştır. Kurum 13/1/1938 tarih ve 3308 sayılı «Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu» kanunu [38] mucibince kendisine devredilmiş ve devredilecek olan işletme ve fabrikalara ilâve olarak münasip göreceği mahallerde iştigal mevzuu ile alâkahî işletme ve fabrikalar vücuda getirmeye veya bunları icabına göre fesh ve ilga ve yerlerini tebdil etmeye veya mevcut bu gibi teşebbüslere iştirak etmeye salâhiyetli olduğu gibi doğrudan doğruya kendisine bağlı işletme ve fabrikalar hakkında 4/7/1938 tarih ve 3460 sayılı «sermayesinin tamamı Devlet tarafından verilmek suretiyle kurulan iktisadî teşekküllerin teşkilâtıyla idare ve mürakabelerine mütedair» [39] kanununun 26 ncı maddesi hükümlerini tatbik etmeye de salâhiyetlidir.

Nizamname, yedi bölüm ve 51 maddeden tereküp etmektedir. Birinci bölümde kurumun mahiyeti ve iştigal mevzuu; ikinci bölümde idare ve mürakabe uzuvları ve bunların teşkil, tayin, vazife ve mesuliyet ve faaliyet tarzları; üçüncü bölümde umum müdürlük; dördüncü bölümde müesseseler, şirketler, uzuvlar ve faaliyet tarzları; beşinci bölümde bütçe, bilanço, kâr ve zarar hesabı ve ikramiye; altıncı bölümde teftiş ve mürakabe, yedinci bölümde vazifelerinin ifasında basiretli ve tedbirli bir tacir gibi harekete mecbur olan kurum uzuvlarının mükellefiyetleriyle ilgili gereken hükümler konmuştur [*Resmî Gazete*, 17 haziran 1943, sayı: 5432].

3 — Hayvan sağlık zabıtası :

§ Ziraat Vekilliğince teklif ve Devlet Şûrasınca tetkik edilerek İcra Vekilleri Heyeti tarafından 31/3/1943 tarihinde 2/19688 sayılı kararname ile kabul edilen «hayvan sağlık zabıtası nizamnamesinin bazı maddelerini değiştiren ve bazı maddelerini kaldıran nizamname» ile: sığır, koyun ve keçilerin nizamnamede gösterilen hastalıklarına karşı tatbik edilecek mücadele esasları tesbit ve tayin olunmaktadır [*Resmî Gazete*, 27 nisan 1943, sayı: 5390].

4 — İktisadî devlet teşekkülleri :

§ İktisat Vekilliğince hazırlanan ve Devlet Şûrasında tetkik edilerek İcra Vekilleri Heyetince 29/6/1943 tarih ve 2/20187 sayılı kararname ile kabul buyurulan «İktisadî devlet teşekkülleri hakkındaki 3460 sayılı kanunun tatbik suretini gösterir nizamname» ye göre: 4/7/1938 tarih ve 3460 sayılı kanun [40] hükümlerine tâbi iktisadî devlet teşekkülleri, hükmi şahsiyeti haiz ve bu kanunla kendi hususî kanunları dairesinde malî ve idarî muh-

[38] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 19, sahife: 254; *Resmî Gazete*, sayı: 3807.

[39] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 19, sahife: 1306; *Resmî Gazete*, sayı: 3950.

[40] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 19, sahife: 1306, *Resmî Gazete*, sayı: 3950.

tariyete malik ve mesuliyetleri sermayeleriyle mahdut bulunmak üzere hususi hukuk kaidelerine göre idare olunacaklar ve bunlar muhasebei umumiye, arttırma ve eksiltme ve ihale kanunları hükümlerine tâbi tutulmayacaklardır. Bu teşekküllerin idare ve mürakabe unsurları, umumî heyet, umumî mürakabe heyeti, idare meclisi, umum müdürlükten ibarettir. Teşekküller, iktisadi birlik arzeden her teşebbüs ve işletmeyi nizamnamenin altıncı bölümünde gösterilen esaslar dahilinde iktisadi ve hukuki bakımdan muhtar bir müessesese haline getirmeye mecbur bulunmaktadırlar. Bu teşekküller kendilerine bağlı müesseselere istihsal faaliyetinin cereyanı tarzına müdahalede bulunmaksızın, tesis ve idamesi zarurî olan âhengî temin edici direktifleri vermek ve bunları finanse ve kontrol etmek vazife ve salâhiyetini haizdirler.

Bu teşekküller ve müesseseler üzerinde, lüzumu halinde, alâkalı vekâlet, bunların idari, iktisadi, mali ve teknik durumlarını tesbit sadedinde teftiş ve kontrol ve gereken emirleri verebilmek salâhiyetini haiz bulunmaktadır. Bu teşekküllerin umumî mürakabe reis ve azasıyla idare meclisi veya komitesi reis ve azası ve umum müdür ve muavinleri vesair bilûmum memur ve müstahdemleri vazifelerinin ifasında basiretli ve tedbirli bir tacir gibi itinalı harekete mecbur ve buna aykırı hareketlerinden dolayı mes'ul bulunmaktadırlar.

Nizamnamenin ikinci bölümünde umumî heyete, üçüncü bölümünde umumî mürakabe heyetine, dördüncü bölümünde idare meclisine, beşinci bölümünde umum müdürlük, altıncı bölümde müesseseler ve şirketler, yedinci bölümde bütçe, sekizinci bölümde bilânço ve kâr ve zarar hesabı, dokuzuncu bölümde vergi ve ikramiye hakkında gereken hükümler vazolmuş ve bu teşekküllerin idare ve mürakabe uzuvlarının tarzı teşekkülleri, vazife ve salâhiyetleri, faaliyet tarzları hakkında icabeden esaslar tamamen tesbit ve tayin edilmiştir [*Resmî Gazete*, 12 temmuz 1943, sayı: 5453].

5 — *Millî Müdafaa mükellefiyeti :*

§ 22/6/1940 tarihli ve 2/13765 sayılı kararname ile kabul edilen millî müdafaa mükellefiyeti nizamnamesinin [41] 53 üncü maddesinin ikinci fıkrasının iki numaralı bendinin tadiline dair 24/12/1942 tarih ve 2/19214 sayılı kararname ile meriyete konulan nizamname [*Resmî Gazete*, 5 kânunusani 1943, sayı: 5296].

6 — *Sağlık ve sosyal yardım :*

§ Maarif Vekillîğince teklif ve Devlet Şûrasınca tetkik edilerek meriyete konulması İcra Vekilleri Heyetince 31/3/1943 tarihinde 2/19696 sayılı kararname ile kabul buyurulan «Köy öğretmenleri sağlık ve içtimai yardım sandığı nizamnamesi», 3803 sayılı kanunun yirminci maddesiyle 4274 sayılı kanun hükümlerine dayanılarak hazırlanmıştır. Nizamname altı bölümden müteşekkildir. Birinci bölümde mevzu bahis sandığın kuruluşu,

[41] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 21, sahife: 28; *Resmî Gazete*, sayı: 4976.

merkezi, azaları; ikinci bölümde sandığın sermayesi ve gelirleri; üçüncü bölümde sandığın idare ve mürakabe heyetleri; dördüncü bölümde sandığın hesapları, beşinci bölümde sandığın yapacağı yardımlar; altıncı bölümde ise müteferrik hususat hakkında gereken hükümler vazedilmiştir [*Resmî Gazete*, 16 nisan 1943, sayı: 5383].

7 — Sıhhat işleri :

§ 16/1/1943 tarih ve 2/19331 sayılı kararname ile kabul edilen gemilerde yolcuların sıhhi emniyeti hakkındaki nizamname ile, yolcu gemilerinde bulunacak ilaç ve tıbbi levazım ile hasta tedavisi için ayrılacak yerler ve bu gemilerin şartları ve yolcu mahallerinin sıhhi vasıfları ve izdihama mâni olacak tedbirler tesbit edilmiştir [*Resmî Gazete*, 28 kânunusani 1943, sayı: 5316].

8 — Ticaret ve sanayi odaları :

§ İcra Vekilleri Heyetinin 10/5/943 tarih ve 2/19900 sayılı kararnamesiyle, 4355 sayılı ticaret ve sanayi odaları, esnaf odaları ve ticaret borsaları kanununun 38 inci maddesine göre hazırlanan ve Devlet Şûrasınca tetkik edilerek 5/5/1943 tarih ve 80/7730 sayılı tezkere ile tevdi olunan «ticaret ve sanayi odaları, esnaf odaları ve ticaret borsaları nizamnamesi» nin meriyete konulması kabul olunmuştur. Sekiz bölümden tereküp eyliyen mezkûr nizamnamenin birinci maddesine göre, ticaret ve sanayi odaları, esnaf odaları ve ticaret borsaları, 4355 sayılı kanun ve bu nizamnamede yazılı esaslar dairesinde meslek hizmetlerini görmek ve mesleki ahlâk ve tesanüdü halkın ihtiyaç ve menfaatleriyle âhenkli olarak muhafaza ve inkişaf ettirmek ve hükmi şahsiyeti haiz olmak üzere iktisadî ihtiyaçların lüzumlu kıldığı yerlerde Ticaret Vekilliği tarafından kurulan âmme müesseseleridir. Nizamnamenin birinci bölümü ticaret ve sanayi odalarıyla esnaf odaları ve ticaret borsalarının teşkilâtına, ikinci bölümü ticaret ve sanayi odalarıyla esnaf odalarının vazifelerine, üçüncü bölüm ticaret borsalarının vazifelerine, dördüncü bölüm ticaret ve sanayi odaları, esnaf odaları ve ticaret borsaları uzuvlarının seçim zamanlarına, seçme ve seçilebilme usul ve şartlarına, beşinci bölüm teşekküllere kaydolma usulüne, altıncı bölüm kayıt ücretlerine, senelik aida'ya ve teşekküllerce verilecek vesikalardan alınacak ücretlere tahsis olunmuş; yedinci bölüm de her teşekkül nezdinde Ticaret Vekilliği tarafından tâyin edilen bir umumî kâtip ve lüzumunda bir muavinin bulunacağına ve bunların ticari ve iktisadî işlerde bilgi sahibi kimselerden tâyin olunacağına ve İktisat Fakültesi ve Yüksek Ticaret Mektebi mezunlarının tercih edileceğine ve bunların vazifelerine mütedair hükümler vazedilmiştir. Nihayet sekizinci bölümü teşkil eyliyen müteferrik hükümler meyanında da teşekküllerde tutulması lâzımgelen defterlerden, bölge kongreleri veya umumî kongrelerden, teşekküller veya teşekküllerin uzuvları arasında çıkacak her nevi ihtilâfın hal şeklinden, teşekküllerin bütçe ve hesap işlerinden bahs olunmaktadır. [*Resmî Gazete*, 21 mayıs 1943, sayı: 5409].

9 — Vakıflar :

§ 2/5042 sayılı kararname ile meriyete konulmuş olan vakıflar ni-

zamnamesinin [42] 23 ve 24 üncü maddelerinin değiştirilmesi hakkında hazırlanan ve Devlet Şûrasınca tetkik ve İcra Vekilleri Heyetince de 5/6/1943 tarih ve 2/20039 sayılı kararname ile kabul buyurulan «vakıflar nizamnamesinin bazı maddelerinin değiştirilmesine dair nizamname» ye göre: muaddel yirmi üçüncü madde vakıf paralar müdürlüklerinin hangi mallar mukabilinde ve ne gibi esaslar dahilinde ödünç para vereceği; muaddel yirmi dördüncü maddede ipotek tesisi mukabilinde verilecek ödünç para miktarının, vakıf paralar idarelerince yapılacak ekspertiz sonucunda bulunacak kira ve satış kıymetlerinden hangisi az ise onun yarısını geçmeyeceği keyfiyetleri tesbit olunmaktadır [Resmî Gazete, 18 haziran 1943, sayı: 5433].

E) TALİMATNAMELER;

1 — *Dar gelirliler :*

§ 6/1/1943 tarih ve 2/19276 sayılı kararname mucibince ekmek ve ekmeklik hububat ihtiyaçları hükümetçe temin edilecek olan dar gelirlilerin tesbiti hakkında Dahiliye ve Ticaret Vekâletleri tarafından müştereken hazırlanan 14/1/1943 tarihli talimatname ile: 2/19276 sayılı kararname gereğince yapılacak ekmek ve ekmeklik hububat dağıtımından faydalananaklar hakkında icabeden esaslar tesbit olunmuştur [Resmî Gazete, 28 kânunusani 1943, sayı: 5316].

2 — *Harp mültecileri :*

§ 2510 [43] ve 2848 [44] sayılı kanunlar mucibince mülteciler ile göçmen ve nakledilen kimselerin iâşesine mütedair talimatnameye ek olarak hazırlanıp İcra Vekilleri Heyetince 18/6/1943 tarih ve 2/20141 sayılı kararname ile kabul edilen talimatnameye göre: muharip devletler tebasından olup ta vaziyeti hazıra dolayısıyla Türkiyeye iltica eden sivil mültecilerden mali vaziyetleri müsait olmıyanlar gerek mürettep yerlerine gidineye kadar ve gerekse mürettep yerlerinde kendi vaziyeti içtimaiyetleriyle mütenasip bir surette iskân yardımına mazhar kılınmışlardır. Bunların iâşe, ibate ve diğer zaruri ihtiyaçlarını karşılamak ve temin etmek üzere yapılacak nakdi ve aynı yardım miktarı mahalli idare heyetlerinin kararıyle tesbit olunacaktır. Türkiyede yerleşmek maksadiyle dış memleketlerden gelen Türk ırk ve kültürüne mensup olan göçmen ve mülteciler ile memleket dahilinde nakle tâbi şahıslar dahi yukarıda zikrettiğimiz hükümlere tâbi olacaklardır [Resmî Gazete, 26 haziran 1943, sayı: 5440].

3 — *Hububattan alınacak Devlet hissesi :*

§ 13/5/1943 tarih ve 2/19930 sayılı kararname ile yürürlüğe konulan, 1943 mahsulü hububat ve baklyattan Devlet hissesi alınması hakkındaki

[42] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 17, sahife: 1433; Resmî Gazete, sayı: 3371.

[43] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 15, sahife: 1156, Resmî Gazete, sayı: 2733.

[44] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 17, sahife: 28, Resmî Gazete, sayı: 3162

452 numaralı karara ait Maliye, Ziraat ve Ticaret Vekâletlerince yapılan 25/5/1943 tarihli talimatnameye göre: 1943 mahsul yılında istihsal edilen buğday, arpa, yulaf, çavdar, mahlût, mısır, çeltik, akdarı, fasulye, börülce, nohut, mercimek, bakla mahsullerinden Devlet hissesi alınacağı zikredilmekte ve bu hissenin nisbetleri, elde olunan mahsulün yekûn ve nev'ine göre ayrı ayrı tesbit ve keza bunların evsaf ve mübayaâ fiyatları da mübayaaya müteallik takip olunacak usul ve muamele ile birlikte tasrih olunmaktadır [*Resmî Gazete*, 28 mayıs 1943, sayı: 5415].

4 — İnzibati cezalar :

§ Posta, Telgraf ve Telefon İdaresinin maaş ve ücretli memurlarının inzibati cezaları istilizam eden fiillerine mütedair 2772 sayılı P. T. T. memurları kanununun 12 nci maddesine tevfikân tanzim olunan «P. T. T. memurları hakkında inzibat cezaları talimatnamesi» hükümleri tatbik edilecek ve bu talimatnamenin sakit kaldığı hallerde de umumî memurın kanunu hükümleri cari olacaktır. Talimatnamede inzibati cezalar ve bunları mucip haller mufassalan tesbit olunmuş ve inzibati cezaların içtimaina ve inzibati suçların tekerrürüne müteallik hükümler de vazedilmiştir [*Resmî Gazete*, 3 şubat 1943, sayı: 5321].

5 — Limanların teşkilâtı :

§ Resmî Gazetenin 30 nisan 1943 tarih ve 5393 sayılı nüshasında mün-teşir on dört maddeden mürekkep limanların teşkilâtı ve liman reislerinin vazife ve salâhiyetleri hakkındaki talimatname dört kısma ayrılmakta ve her kısımda, sırasıyla, limanların teşkilâtı, mıntaka liman reislerinin vazife ve salâhiyetleri, liman reisi ve müstakil memurlarının vazifeleri, muayene ve mesahai sefain işleri hakkında muhtelif hükümleri ihtiva etmektedir.

6 — Sıtma mücadelesi :

§ 13/5/1926 tarihli ve 839 sayılı sıtma Mücadele Kanununun sureti tatbiki hakkındaki talimatnamenin birinci maddesi, İcra Vekilleri Heyetinin 7/4/1943 tarih ve 2/19775 sayılı kararnamesiyle değiştirilmiştir. Muaddel birinci maddeye göre, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletince görülen lüzum üzerine teşkil olunan mücadele heyetlerinin bilûmum memurini vekâletçe tayin edilecektir. Keza, sıtma küçük sıhhiye memurlarının mahallince inhaları caiz bulunmaktadır. Mektepli küçük sıhhiye memurları bulunmadığı takdirde mücadele riyasetinin bulunduğu mahalde birer kurs açılacak; kursa orta okul ve bulunmadığı takdirde ilk okul tahsilini bitirenlerle evsafı matlubeyi haiz eczacı ve cerrah gibi fen müntesiplerinden müracaat edenler kabul olunacaktır. Kursun sonunda bunlar imtihan edilerek liyakat gösterenler vekâlete bildirilecek ve tayinleri Vekâletçe icra kılınacaktır [*Resmî Gazete*, 5 mayıs 1943, sayı: 5396].

7 — Tayfa tezkereleri :

§ Resmî Gazetenin 4 mayıs 1943 tarih ve 5395 sayılı nüshasında mün-teşir on dört maddeden mürekkep tayfa tezkereleri hakkındaki talimatnamede, 216 numaralı rûsumu bahriye kanunu mucibince büyük, küçük

buharlı veya buharsız herhangi bir gemiye tayfa tayin edilecek kimselere verilecek «tayfa tezkeresi» nin ne gibi usuller dahilinde verileceğine dair gereken hükümler konmuş ve tayfalar hakkında 16 yaşından aşağı olmamak gibi bir yaş haddi vazedilmiştir.

8 — *Vakıf paralar :*

§ Vakıf paralar idarelerinin yapacakları ikrazlara ait olarak 17/7/1936 tarihli vakıflar nizamnamesinin (30) uncu maddesine tevfiikan yapılmış olan talimatnamenin bazı maddeleri, Vakıflar Umum Müdürlüğünün 3 temmuz 1943 tarihinden itibaren meriyet mevkiine giren ek talimatname ile değiştirilmiştir [*Resmî Gazete*, 3 temmuz 1943, sayı: 5446].

9 — *Varlık vergisi :*

12/11/1942 tarih ve 4305 sayılı Varlık Vergisi kanununun [45] çalışma mecburiyetine dair hükümleri ihtiva eylyen 12 ve 13 üncü maddelerinin tatbik sureti hakkında 7/1/1943 tarih ve 2/19288 sayılı kararname ile kabul edilen talimatnameye göre: Varlık Vergisi Kanunu mucibince vergi tarh cetvellerinin asıldığı tarihten itibaren bir ay içinde borcunu ödemişler hakkında çalışma mecburiyetinin tatbikına esas olmak üzere mahallin en büyük mal memurluğunca cetveller hazırlanacak ve bu mükellefler, varlık vergisi borcuna mukabil hiç bir tediyede bulunmamış olanlar, vergisini kısmen ödemiş olmakla beraber haczi kabil mallarını kaçırmış olanlar, menkul malını kaçırmadığı ve borcunu ödemek hakkında iyi niyet gösterdiği anlaşılanlar, münhasıran gayri menkulden dolayı mükellef tutulmuş bulunanlar olmak üzere bir sıra dahilinde sevke tâbi tutulacaklardır. En büyük mülkiye âmirliği bu cetvellerde yazılı mükelleflerin kadınlardan maadasını sevk imkânını göz önünde tutarak zabıta marifetiyle kısım kısım celbettirecek ve bunlar arasında umumî, mülhak ve hususî bütçelerle belediye bütçelerinden ve 3659 sayılı kanuna tâbi müesseselerden tahsisat, maaş ve ücret alanlarla kadroya müsteniden istihdam edilenlerin ve keza on sekiz yaşını bitirmemiş olanlarla vesayet ve hacir altında bulunanların ve elli beş yaşını mütecaviz olanların sevkleri, bu hususta Vekiller Heyetince bir karar alınıncaya kadar geri bırakılacaktır. Bunlardan başka iki gözü kör veya kolsuz olan veya bir ayağı bulunmayan veya bir kolu ve bir ayağı yok denecek derecede sakat olanlarla seyahate mani derecede hummalı ve hâd bir hastalıktan yatmakta bulunduğu sıhhi heyet raporiyle ve heyet bulunmayan yerlerde hükümet doktorluğunca verilen raporla sabit olanlar da sevk olunmayacaklardır. Ancak bunlardan hastalığı dolayısıyla sevkedilmeyenlerden iyileşenler hemen mürettep mahallerine gönderileceklerdir. Sevkleri kararlaştırılanlar da nafıa hizmetlerinde çalıştırılmak üzere Nafıa Vekâletince mahallerinin en büyük mülkiye âmirliklerine bildirilecek ilk tevzi merkezlerine veya iş yerlerine nezaret altında gönderilecektir. Kadınların sevkî için Vekiller Heyetince karar ittihazı halinde bunlar da belediye hizmetlerinde çalıştırılmak üzere Dahiliye Vekâletince bildirilecek mahallere sevk olunacaklardır. Tevzi merkezlerinde

[45] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 24, sahife: 9; Resmi Gazete, sayı: 5255.

nafia bürolarına teslim edilen mükellefler Nafia Vekâletince tesbit edilecek iş yerlerinde çalıştırılacaklar ve bunların çalışma tarzları Nafia Vekâletince tesbit olunacak, kendilerine verilecek ücret miktarı da Nafia ve Maliye Vekâletleri tarafından müştereken kararlaştırılacaktır. Kendilerine verilecek ücretin tevkifatı tenzil edildikten sonra, bunun yarısı mükelleflere verilecek ve diğer yarısı da mükellefin adını, hüviyetini, borçlu bulunduğu mal sandığını gösterir bir bordro ile avans veya krediyi açan mal sandığında diğer sandıklar namına tahsilât kaydedilmek suretile mahsup olunacaktır. Varlık vergisi borçlarını ödeyinceye kadar çalışmak mecburiyetinde olan mükellefler, borçlarını tamamen ödedikleri takdirde serbest bırakılacaklardır [*Resmî Gazete*, 12 kânunusani 1943, sayı: 5302].

F) İCRA VEKİLLERİ HEYETİ KARARLARI;

§ Demiryolu nakliyatını inkıtaa uğratan ârızaların sür'atle izalesi ve seyrüsefer emniyetinin temini için lüzumu halinde ücretli mecburi iş mükellefiyeti tesisine mütedair 414 sayılı kararın meriyete konulması hakkındaki 17/12/1942 tarih ve 2/19230 numaralı kararnameye göre: ücretli mecburi iş mükellefiyeti, demiryolunun sağ ve solundan itibaren on beşer kilometre arzani mesafe dahiline müsadif şehir, kasaba ve köylerin silâh altında olmıyan halkından evvelâ işsiz kalan ve ondan sonra sırasıyla amelelikte, hamallıkta ve rençberlikte çalışmayı itiyat edinmiş bulunan ve yaşları 18 (dahil) ile 40 (dahil) arasında olan erkek vatandaşlara tatbik olunacak; ve bu hükmün şümulü dahiline giren kimselere mecburi iş mükellefiyeti tahmil ederek onları iş yerine, vilâyet merkezlerinde valiler, kazalarda kaymakamlar, nahiyelerde nahiyeye müdürleri ve köylerde muhtarlar ve ihtiyar heyetleri sevkedeceklerdir [*Resmî Gazete*, 5 kânunusani 1943, sayı: 5296].

§ İcra Vekilleri Heyetinin 7/1/1943 tarih ve 2/19311 sayılı kararnamesiyle; 8/10/1942 tarihli ve 2/18848 sayılı kararname mucibince hükümete teslim etmek mecburiyetinde olduğu mahsulü vermiş olan müstahsilin bakiye mahsulünü her yerde serbestçe satışa çıkarabilmesi ve bunlardan un, makarna, irmik, şehriye, nişasta ve mama unu, glüten ekmeği ve francala imaline müsaade edilmesi hakkındaki 420 sayılı karar meriyete konulmuştur [*Resmî Gazete*, 19 kânunusani 1943, sayı: 5308].

§ İcra Vekilleri Heyetince kabul buyurulan 20/1/1943 tarih ve 2/19453 sayılı kararnamesiyle; 4305 numaralı varlık vergisi kanununun çalışma mecburiyeti hakkındaki 12 ve 13 üncü maddelerinin tatbik tarzına dair olan talimatnamenin ikinci maddesine nazaran varlık vergisi borçlarını miadında ödemediklerinden dolayı İcra Vekilleri Heyetince ittihaz olunacak karar üzerine, çalışma mecburiyetine tâbi tutulması icabeden ve eili beş yaşını mütecaviz bulunan mükellefler hakkında varlık vergisi kanununun 12 nci maddesi hükmü dairesinde çalışma mecburiyetinin tatbiki, Maliye Vekillîğinin teklifi üzerine, kararlaştırılmıştır [*Resmî Gazete*, 23 şubat 1943, sayı: 5338].

§ İcra Vekilleri Heyeti tarafından kabul buyurulan 29/4/1943 tarih ve 2/19828 sayılı kararname ile; resmî daire ve müesseselere ait ilânların

1 Haziran 1943 tarihinden itibaren Türk Basın Birliği vasıtasıyla neşrettilmesi kabul olunmuştur [*Resmî Gazete*, 8 Mayıs 1943, sayı: 5399].

§ 31/7/1941 tarihli ve 2/16326 sayılı kararnameye ek olmak üzere İcra Vekilleri Heyetince kabul buyurulan 30/4/1943 tarih ve 19837 numaralı kararname ile: Diyarbakır sınaî teşebbüsler Türk anonim şirketi uhdesine ihale edilmiş olan Çermik kazası dahilindeki kaplıcanın imtiyaz kararnamesine bağlı mukavelenamede yazılı hududunun tashihine dair olup Devlet Şurası reisliğinin 21/4/1943 tarihli ve 43/75/74/7134 sayılı tezkeresiyle gönderilen üçüncü daire ile umumî heyet mazbataları tetkik edilerek bahse mevzu kaplıcaya ait mukavelenamedeki hududun ilişik mazbatalara göre tashihi kabul edilmiştir [*Resmî Gazete*, 18 Mayıs 1943, sayı: 5407].

§ İcra Vekilleri Heyetinin 8/5/1943 tarih ve 2/19862 sayılı kararnamesiyle, hakiki ve hükmi şahıslara ait Türk bayrağını hamil 50 (dahil) kömür hamule tonundan yukarı makineli bütün deniz nakil vasıtalarıyla havzadan başlıca Türk limanlarına taşınacak maden kömürü için yeniden tanzim olunan azami navlun miktarına ait 446 sayılı kararın meriyete konulması kabul edilmiştir [*Resmî Gazete*, 17 Mayıs 1943, sayı: 5406].

§ İcra Vekilleri Heyetinin 10/5/1943 tarih ve 2/19892 sayılı kararnamesiyle, hakiki ve hükmi şahıslara ait Türk bayrağını hamil 50 (dahil) hamule tonlitosundan yukarı bilûmum makineli teknelerin kömürden gayri eşya nakliyatında alınacak navlunlara dair yeniden tesbit olunan tarifelere ait 447 sayılı kararın meriyete konulması kabul edilmiştir [*Resmî Gazete*, 17 Mayıs 1943, sayı: 5406].

§ İcra Vekilleri Heyetinin 12/5/1943 tarih ve 2/19901 sayılı kararnamesiyle; 27/9/1941 tarihli ve 2/16623 sayılı kararname ile tesbit edilen fiyatlarla satın alınıp 27/3/1941 tarihli ve 2/15490 sayılı kararnameye bağlı 127 sayılı kararda yazılı fiyat esasları üzerinden milli sanayie devrolunan pamukların fiyat farklarının T. C. Ziraat Bankasında müteşekkil fondan ödenmesi hakkındaki 450 sayılı kararın meriyete konulması kabul olunmuştur [*Resmî Gazete*, 18 Mayıs 1943, sayı: 5407].

§ İcra Vekilleri Heyetinin 12/5/1943 tarih ve 2/19919 sayılı kararnamesiyle, Devlet Demiryolları ile yapılacak nakliyatın müstaceliyet ve ehemmiyetine göre sıralarını tayin etmek üzere bir komisyon kurulmasına mütedair 244 sayılı kararın [46] birinci maddesinin değiştirilmesi hakkındaki 449 sayılı karar mer'iyete konulmuştur [*Resmî Gazete*, 21 Mayıs 1943, sayı: 5409].

§ İcra Vekilleri Heyetinin 13/5/1943 tarih ve 2/19930 sayılı kararnamesiyle, 1943 mahsulü hububat ve baklyattan alınacak devlet hisselerine dair 452 sayılı kararın meriyete konulması kabul edilmiştir [*Resmî Gazete*, 15 Mayıs 1943, sayı: 5405].

[46] Bk. Düstur, üçüncü tertip, cilt: 23, sahife: 150; *Resmî Gazete*, sayı: 5010.

§ İcra Vekilleri Heyetinin 22/6/1943 tarih ve 2/20164 sayılı kararnamesiyle, hırsızlık suçundan iki ay hapis cezasına mahkûm olan Mehmet oğlu Mustafa Çürükler'in hastalığına binaen ve Teşkilâtı Esasiye Kanununun 42 nci maddesine tevfiikan işbu cezasının affı kabul edilmiştir [*Resmî Gazete*, 3 temmuz 1943, sayı: 5446].

§ İcra Vekilleri Heyetince kabul buyurulan 24/6/1943 tarih ve 2/20206 sayılı kararname ile: 4305 sayılı Varlık Vergisi Kanununun çalışma mecburiyetine dair hükümleri ihtiva eden 12 ve 13 üncü maddelerinin tatbik sureti hakkındaki talimatnamenin 16 ncı maddesi değiştirilerek, çalışma mecburiyetini ifa sırasında hastalananların çalışma mıntakası dahilindeki hükümet ve belediye hastahanelerinde meccanen tedavi edilecekleri ve bu suretle tedavi altına alınanlardan muaddel 16 ncı maddede yazılı hastalıklardan biriyle malû olduğu tebeyyün edenlerin bir müddet için veya büsbütün çalışmadan istisna edilecekleri kararlaştırılmıştır [*Resmî Gazete*, 10 temmuz 1943, sayı: 5452].

Doçent Dr. Recai G. Okandan

..

II

Mahkeme İçtihatları

A) İdare hukuku; B) Ceza hukuku; C) Hususî hukuk.

A) İDARE HUKUKU;

I. — 1041 sayılı kanuna müstenit vatandaşlıktan ıskat kararının bir hükümet tasarrufu sayılamıyacağı hususunda tevhidî içtihat kararı:

DEVLET ŞÛRASI

D. D. Umumî Heyeti

E : 40/290

K : 43/83

(D. Ş. Kararlar Mecmuası sayı: 22, sah. 45-46)

Müddeiumumî birinci sınıf muavin Şevket Özanalp'in 26/6/940 tarihli müzekkeresinde (1): 1041 sayılı kanuna (2) tevfiikan siyasi sebepten dolayı hükümetçe vatandaşlıktan ıskat edilen kimseler tarafından bu bapta tasarruflar aleyhine açılan dâvalar Dâva Daireleri Umumî Heyetinin 38/243 sayılı ve 6/12/938 tarihli kararıyle (4) hükümet tasarrufu (3) mahiyetinde görülerek kazai mürakabeden âzâde tutulduğu halde aynı mahiyetteki meseleler hakkında Beşinci Dairenin 39/1424 sayılı ve 6/11/939 tarihli kararıyle vazife dahilinde görüldüğünden 3546 sayılı Devlet Şûrası Kanununun 29 uncu maddesi mucibince bu mübayin içtihatların tevhidî istenmektedir (5)

Müddeiumuminin mütalâası H: 1041 sayılı kanunun vazettiği esaslara vaziyetleri tevafuk edenlerin Vekiller Heyeti kararıyla Türk tabiiyetinden ıskat edileceği mezkûr kanun hükmü icabından olmakla bu gibi muamelelerin mahiyet itibariyle siyasi veçhesi olmadıgından idari tasarruf olan bu gibi muameleler Devlet Şûrasının mürakabesine tâbi olacağından içtihadın bu yolda tevhidini mütalâa edilmektedir (6).

Türk Ulusu Adına

Hüküm veren Devlet Şûrası Dâva Daireleri Umumi Heyeti tarafından işin gereği düşünöldü:

1041 numaralı kanunun Vekiller Heyetine vermiş olduğu tabiiyetin ıskatı salâhiyetinin mahiyet itibariyle siyasi bir tasarruf olmayıp Devlet Şûrasının mürakabesine tâbi idari bir tasarruf bulunduğu (7) hususunda içtihad istikrar bulmuş olduğundan içtihadın bu vechile tevhidine 21/5/943 tarihinde ekseriyetle karar verildi.

(1) Bilindiği üzere 1938 tarih ve 3546 No.lu Devlet Şûrası Kanununun 29 uncu maddesine göre «Dâva Dairelerinin ikisi veya Dâva Daireleri Umumi Heyetinin veya bu dairelerden birinin aynı mahiyetteki işlere müteallik kararları arasında mübayenet göröldüğü veya müesses bir içtihadın tebdiline lüzum hissedildiği takdirde Şûra reisinin veya dairelerden (yani dâva dairelerinden) birinin veya müddeiumuminin (yani Devlet Şûrası nezdinde mevcut beş müddeiumumiden herhangi birinin) talebi üzerine, keyfiyet Dâva Daireleri Umumi Heyetinde tetkik olunur».

İşte Devlet Şûrası müddeiumumilerinden B. Şevket Özanalp — mezkûr maddeye istinaden — Dâva Daireleri Umumi Heyetiyle Beşinci Daire arasında mübayin içtihadların tevhidini talep eylemiştir.

(2) Yukarıda ismi geçen 1041 sayılı kanun: «Şeraiti muayyeneyi haiz olmıyan Osmanlı tebasının Türk vatandaşlığından ıskatı hakkındaki» 23 mayıs 1927 tarihli kanundur.

Mezkûr kanuna göre: «İstiklâl Muharebeleri esnasında Milli Mücadeleye iştirak etmiyerek Türkiye haricinde kalan ve 24 temmuz 1923 tarihinden işbu kanunun neşrine kadar Türkiyeye avdet etmemiş olan Osmanlı tebasının Türk vatandaşlığından ıskatına İcra Vekilleri Heyeti mezundur. Mer'i muahedat mucibince Türkiye lehine ihtiyarı tabiiyet edenler bu hükümden müstesnadır».

(3) «Hükümet tasarrufu» âmme hukukunda, daha doğrusu idare hukukunda önemli bir yer tutan bir teoridir. Bununla idare hukukunda idarenin hukuka tabiliği kaidesinin mühim bir istisnasına işaret edilmektedir.

Gerçekten hukuka bağıli devletlerde, ve bu meyanda Türkiyemizde, icra organının — yani gerek hükümetin, gerek idarenin — teknil faaliyetleri, bütün tasarrufları kaideten hukuka tâbidir. Ancak her kaidenin müstesnalari bulunduğu gibi; hükümetin, idarenin hukuka tabiliği kaidesinin

de istisnaları vardır. Bu istisnalardan biri: «Hükümet tasarrufu» tesmiye ettiğimiz hukuki veya maddi tasarruflardır.

Bir etüdümüzde söylediğimiz gibi «Hükümet tasarrufları: İcra organının idare uzvu olmak itibariyle değil de sırf hükümet uzvu sıfatiyle yaptığı bir takım tasarruflardan ibarettir. Yani icra organı bunları yaparken halkın günlük, alelâde ihtiyaçlarını karşılamak maksadını gütmeyip milletin, devletin yüksek ve fevkalâde menfaatlerini korumak gayesini takip eder.

Hükümet tasarrufunun mümeyyiz vasfı ve neticesi ise şudur ki bu gibi siyasi bir maksatla yapılan bu kabil tasarruflar — siyasi mahiyetlerinden ötürü — kazai mürakabeye tâbi tutulmazlar. Diğer bir ifade ile (hükümet tasarrufu) dediğimiz tasarruflar mahkemelerin — ezcümle idari mahkemelerin ve bu arada Devlet Şûrasının — kazai kontrolünün dışında kalırlar. Mahkemeler — hususiyle Devlet Şûrası— bu gibi tasarruflar aleyhine açılan dâvaları dinlemeksizin ve esasını tetkik etmeksizin iptidaen reddederler» (Bakınız: Ragıp Sarıca, Türk Devlet Şûrası içtihatlarına göre hükümet tasarrufları 1943).

Şunu ilâve etmek lâzımdır ki herhangi bir tasarrufun bir hükümet tasarrufu olup olmadığını tâyine yarıyacak nazari, ilmi ve hukuki bir ölçü, bir kriteriyum mevcut değildir.

İcra uzvunca yapılan bir tasarrufun bir hükümet tasarrufu teşkil edip etmediğini tesbite medar olacak kıstas tamamen ampiriktir. Şöyle ki mevzuat veya mahkeme içtihatları herhangi bir tasarrufun icra organınca halkın günlük ve alelâde ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla değil de, milletin yüksek ve fevkalâde menfaatlerini korumak gayesiyle yapıldığını söylerse bu tasarrufun alelâde «idari bir tasarruf» olmayıp bir «hükümet tasarrufu» olduğuna ancak o zaman bihakkın hükmedebiliriz.

(4) 1041 sayılı kanuna tevfikan Heyeti Vekilece vatandaşlıktan ıskat edilen kimseler tarafından bu baptaki tasarruflar aleyhine açılan dâvaların Devlet Şûrasınca hükümet tasarrufu mahiyetinde görülerek kazai mürakabeden âzâde tutulduğunu gösteren karar sayın müddeumuminin, müzekkeresinde işaret ettiği 38/243 sayılı karardan ibaret değildir. 1041 sayılı kanuna müstenit ıskat kararlarının birer hükümet tasarrufu sayılması gerektiğini anlatan müteaddit Devlet Şûrası kararı mevcuttur. Vakiyle biz, kendi hesabımıza, D. Ş. Kararlar mecmuasında intişar eden kararlar arasından 1041 sayılı kanuna müstenit ıskat tasarruflarının birer hükümet tasarrufu teşkil edeceğini gösteren üç Devlet Şûrası kararı tesbit etmiştik. (Bakınız: Ragıp Sarıca, İdari Kaza 1942 s. 49-50 ve T. D. Şûrası içtihatlarına göre Hük. tasarrufları 1943 s. 468-470). Demek ki müddeumuminin zikrettiği karara bunları da eklemek icabeder. Sırası gelmişken şunu da ilâve edelim ki: D. Ş. Kararları arasında 1041 sayılı kanuna müstenit kararların birer hükümet tasarrufu teşkil edip etmediği hususunda mübâyenet mevcut olduğu gibi; diğer kategorilere giren tasarrufların da birer hükümet tasarrufu sayılıp sayılmıyacağı hususunda D. Ş. kararları arasında mübâyin içtihatlarla tesadüf olunmaktadır. Bunların da tevhidine ihtiyaç vardır.

(5) Gerçekten aynı mevzu hakkında, bilhassa kazai mürakabenin icra olunmasını veya bilâkis kullanılmamasını intac edecek olan bu kadar önemli bir meselede mübâyin ictehadların tevhidine ihtiyaç olduğu âşikârdır. Bu itibarla — idari kaza bahsi üzerinde çalışanlar ve hususiyle Türk Devlet Şûrası kararlarını muntazaman takip edenlerce malûm olduğu veçhile — Devlet Şûrası nezdinde değerli mutalâalarıyla Fransada meşhur Commisaire de gouvernement'ların oynadıkları role müşabih bir vazife görmekte temayüz eden müddeiumumi Şevket Özanalp'ın bu tevhidî ictehad talebi takdir ve tebrikle karşılanmak icabeder.

(6) Müddeiumuminin mutalâasından, biz kendi hesabımıza, şu neticeyi çıkarıyoruz ki: 1041 sayılı kanun, vatandaşlıktan iskat esaslarını, şartlarını (hariçte kalarak milli mücadeleye iştirak etmemiş olmak) (1923 tarihinden 1927 senesine kadar Türkiyeye dönmemiş bulunmak) ve (Türk vatandaşlığını mer'i muahedelerden gayri yollardan iktisab eylemiş olmak) üzere üç noktada toplamıştır.

İşte Sayın Müddeiumumiye göre kanun bu gibi esaslar vazetmiştir. Binaenaleyh vatandaşlıktan iskat edilen kimsenin vaziyeti bu esaslara tevafuk etmek icabeyler. Demek ki vatandaşlıktan iskat tasarrufunun siyasi bir veçhesi yoktur.

Gerçekten «siyasi tasarruf», «hükümet tasarrufu» dediğimiz tasarruflar — meselâ reprezay, örfi idare ilânı gibi — umumiyetle önceden bir takım esaslara, şartlara, hulâsa hukuk kaidelerine tâbi kılınmamış bulunan tasarruflardır.

Halbuki — Müddeiumuminin işaret ettiği veçhile — 1041 sayılı kanun, vatandaşlıktan iskat kararını bir takım esaslara, şartlara, elhasıl bir takım kaidelere tâbi tutmuştur. Kısaca mezkûr kanun vatandaşlıktan iskat kararını mucip olabilecek halleri, vaziyetleri tâyin etmiştir. İdare hukukunda kanun tarafından tâyin olunan bu gibi hallere, vaziyetlere «tasarrufun sebebi veya saiki» denir. (Sebeup veya saik hakkında izahat için bakınız: Ragıp Sarica: İdari tasarrufların unsurlarıyla yokluk hali arasındaki ilgi İst. Baro Mec. sayı 7. 1943).

Kanun vazı herhangi bir tasarrufun saik veya sebebini gösterdiği takdirde, pek tabiidir ki, idarece alınacak kararın hakikaten bu saika, bu sebebe dayanmasını ister. Bunu istediği içindir ki bu saiki, sebebi zikretmiştir. Binaenaleyh idarece müttahaz kararın, kanunun gösterdiği saika, sebebe uyup uymadığı, icabında, mahkemece mürakabe olunmak gerektir.

Fikrimizce, Sayın Müddeiumumi vatandaşlıktan iskat edilen kimsele-
rin vaziyetinin 1041 sayılı kanunun vazettiği esaslara «tevafukundan» bahsetmekle bu noktaya işaret etmek istemiştir.

Binnette bu kanuna müstenit vatandaşlıktan iskat kararlarının, saiklerini kanunla muayyen alelâde idari birer tasarruf oldukları; yani bunların hiç bir hukuk kaidesiyle bağlı bulunmayan siyasi tasarruflar olmadıkları kendiliğinden anlaşılır. Demek ki Devlet Şûrasının, bu gibi tasarruflar üzerinde, kazai kontrolünü kullanmaması için bir sebep mevcut değildir. Kısaca siyasi bir mahiyeti olmayan bu tasarruflar birer hükümet tasarrufu, teşkil etmediklerine nazaran Devlet Şûrasının kazai mürakabesine tâbidirler.

(7) Anlaşıyor ki artık 1041 sayılı kanunun tatbiki, yani bu kanuna müstenit vatandaşlıktan ıskat kararları Devlet Şûramızca — mahiyeti itibariyle — siyasi bir tasarruf addolunmamaktadır. Demek ki memleketimizde — mahkeme içtihatları bakımından — vaktiyle beş grupta topladığımız hükümet tasarruflarının listesi bugün daralmış bulunmaktadır.

Gerçekten Devlet Şûrası içtihatlarına nazaran hükümet tasarruflarını evvelce şu kategorilere sokmak mümkün idi:

A — T. C. hükümetinin diğer bir devlete karşı 1062 numaralı kanuna müsteniden mukabele bilmisilde, röprezayda bulunmak suretiyle ittihaz ettiği karar ve tedbirler;

B — İskân mevzuatına — yani 2848 ve 2510 sayılı kanunlara— müstenit kararlar ve tedbirler;

C — T. B. M. M. nin 921 numaralı kararı mucibince Türk tabiiyeti mevzuubahs olmıyan ecnebilerin filan veya falan ecnebi tabiiyetinde oldukları hususundaki hükümet kararları;

D — 1041 sayılı kanuna tevfikân muayyen kimselerin vatandaşlıktan ıskat kararları.

Artık bugün —halihazır mahkeme içtihatlarına göre— hükümet tasarrufları sadece ilk üç gruptan ibaret bulunmaktadır.

İdarenin hukuka tâbiliğinin bir istisnasını teşkil eden ve idarenin, Devlet Şûrasının murakabesinden kurtulmasını mucip olan «hükümet tasarrufu» talâkkisinin daralması, hiç şüphe yok ki, sevindirici ve takdirle karşılanması gereken bir hâdisedir. Zira hükümetin, idarenin tekmiî faaliyetlerini, hukuki ve maddî bütün tasarruflarını mürakabe etmek vazifesiyle mükellef olan ve umumî bir idare mahkemesi vasfına sahip bulunan Devlet Şûrasının — mevzuat, muayyen tasarrufları birer hükümet tasarrufu addetmediği müddetçe — mümkün mertebe bu kontrolundan feragat etmiyerek lera organının — ister hükümet, ister idare uzvu sıfatıyla — yaptığı bütün tasarrufları rüyet ve halletmesi mütemennadır.

Filhakika kanun vazının, hükümetçe veya idarece yapılan herhangi bir tasarrufu mahkemelerin kazai kontrolundan her zaman âzâde ve muaf tutabileceği ne kadar bedihi ise; kanunlarda bu yolda bir hüküm bulunmadıkça mahkemelerin — ezcümle Devlet Şûrasının — kendiliğinden bazı tasarrufları bir hükümet tasarrufu addetmesine lüzum ve mecburiyet olmadığı da o kadar âşikârdır.

Mahkemelerin hükümet tasarrufu nazariyesine iltifat ve müracaat etmeleri hukuki mülâhazalar yerine siyasi düşüncelere, «hak ve adalet» mefhumu yerine «içtimai zaruret», «hikmeti hükümet» mefhumlarına itibar etmeleri demektir ki; hukuka bağlı modern devletlerde bilâkis «juri-dique» in «politique» e üstün gelmesi gerektiği inkâr kabul etmez bir hakikattir.

Bahusus ki herhangi bir tasarrufu kazai mürakabe dışında bırakan bir kanun metni mevcut olmıyan hallerde mahkemelerin bu tasarrufu bir hükümet tasarrufu sayarak üzerinde kazai mürakabelerini kullanmaktan iptidaen feragat eylemeleri, netice itibariyle, ihkakı haktan imtina teşkil ettiği hususunda zihinlerde haklı bir şüphe ve sual doğurmaktadır.

Mamafih şunu kaydedelim ki biz, kendi hesabımıza, hükümet tasarrufu talâkkisinin pozitif Türk hukuku bakımından müdafaa olunabileceğine ve meşru gösterilebileceğine kani bulunuyoruz. Binnetice mevzuatta bu yolda bir sarahat olmayan hallerde Devlet Şûrasının bu nazariyeye baş vurarak bir dâvayı iptidaen reddeylemesini bir ihkaki haktan imtina saymamak lâzımgeldiğine inanıyoruz:

1 — Gerçekten zannımızca bir kere hükümet tasarrufu talâkkisinin — idari rejimi kabul eden bütün memleketlerde ve bu meyanda bu rejimi kemal noktasma vardırmiş Fransada olduğu gibi — Türk taamül ve tatbi-katında yer alması bunun örf âdete müstenit pozitif hukuk bakımından meşru ve muteber bir nazariye olduğunu isbat eder.

2 — Aynı zamanda şu da var ki, fikrimizce, hükümet tasarrufu talâkkisinin karun vazınca zimnen kabul olunduğu ve benimsendiği de bihak-kın iddia olunabilir. Söyle ki halen mer'î olan 3546 sayı ve 1938 tarihli Şûrayı Devlet Kanununun gerek hükümet (m. 24) gerek dahilliye encümeni (m. 31) ve gerekse adliye encümeni lâyihasında (m. 25) hükümet tasarrufu talâkkisine yer verilmiş bulunuyordu. (Bakınız: T. B. M. M. Zabıt Ceridesi. Devre V, İçtima 4. 11 inci in'ikat. cilt 28).

Mezkûr kanunun esbabı mucibe lâyihasında «kanunların verdiği salâhiyete dayanarak memleketin iç ve dış siyasasını korumak maksadiyle yine mahsus kanunla hükümetin takdirine bırakılmış bazı işlerden ötürü hükümet aleyhine idari dâva açılması zararlı olacağından Şûrayı Devlet teşkilâtı olan diğer devletlerde olduğu gibi bu işlerin idari dâva mevzuları dışında bırakılması zarurî görülerek İcra Vekilleri Heyetince bunun için lâyihaya bir madde (M. 24)» eklendiği söylenmekle hükümet tasarrufu nazariyesine memleketimizde de bizzarure yer vermek icap ettiği açıkça beyan olunmuştu.

Bütçe encümeni müstesna ismi yukarıda geçen encümenler de bu talâkkiyi aynen benimsemişlerdi. Ancak şu var ki hükümet tasarrufu nazariyesi muhtelif encümen lâyihalarında ayrı şekillerde kaleme alınarak birbirlerinden farklı maddeler halinde kabul edilmiş bulunuyordu.

Bütçe encümeni ise hükümet tasarrufu talâkkisini mutlak ve kat'i bir surette reddetmeyip sadece «siyasi maslahat icabı olarak yapılan hükümet tasarruflarının idari dâvaya mevzu olamayacaklarını ifade eden 24 üncü madde ihtiva eylediği hükmün ehemmiyeti itibariyle hükümetçe bir kere daha tetkik edilmek üzere bu lâyihadan çıkarılması istenmiş ve icabederse ayrı bir lâyiha halinde meclise sevkedileceği ifade edilmiş olmakla encümence yerinde görülen bu talep kabul edilmiş» ve mezkûr maddeyi lâyihadan çıkarmıştır.

Hükümet tasarrufu talâkkisinin kanun vazımızca nasıl karşılandığını lâyikiyle anlatmış olmak için mezkûr lâyihalarda hükümet tasarrufuna müteallik maddeleri buraya dercediyoruz:

a — Hükümet lâyihasının 24 üncü maddesine göre «kanunların verdiği salâhiyete dayanarak memleketin iç ve dış siyasasını korumak maksadiyle yine mahsus kanunda hükümetin takdirine bırakılmış idari muamele ve kararlar idari dâva mevzuu olamazlar.»

b — Dahiliye encümeni lâyihasının 31 inci maddesi de bu hükmü aynen tekrarlamaktadır.

c — Adliye encümeni lâyihasının 25 inci maddesi mucibince de «siyasî maslahat icabı olarak yapılan hükümet tasarrufları idari dāvaya mevzu olamaz.

Devlet Şûrasında açılan bir dāvanın yukarıki fıkra mucibince rüyet edilemeyeceği dāva edilen makamın talebi üzerine veya resen — tahtiri tebligat muamelelerinin tekemmül etmesine kadar — Başvekâlet tarafından yazı ile iddia olunduğu takdirde Dāva Daireleri Umumi Heyetince en evvel bu husus hakkında bir karar verilir.

Umumi Heyet, Devlet Şûrasının dāvayı görmeğe salâhiyetli olduğuna karar verirse Başvekâletçe bu kararın tebliğinden itibaren bir ay içinde merci tayini hakkındaki usullere göre salâhiyetli heyete müracaatla mesele hakkında bir karar verilmesi istenilebilir ve keyfiyet Şûraya da bildirilir. Bu halde dāvanın rüyeti heyetin kararına bırakılır.

Yukarıda yazılı bir ay içinde heyete müracaat olunmadığı takdirde dāvacıнын talebi üzerine işin esası tetkik ve rüyet olunur».

Görüldüğü üzere Devlet Şûrası kanununu hazırlayanlar hükümet tasarrufu talâkkisini reddedecek yerde bilâkis benimsemiş, bunun fayda ve lüzumundan bahseylemiş, hulâsa buna kanuni bir mahiyet ve sıfat izafe etmek istemişlerdir.

Yalnız şu var ki Devlet Şûrası Kanununun Büyük Millet Meclisinde — adliye encümeni lâyihası esas ittihaz edilerek — müzakeresi esnasında münakaşa sırası hükümet tasarruflarına müteallik 25 inci maddeye geldiğinde sayın B. Ali Rıza Türel adliye encümeni namına «bu 25 inci maddeye lüzum kalmadığından çıkarılmasını» istemişlerdir. Bu istek de derhal yerine getirilerek, Meclisce münakaşasına geçilmeden, 25 inci madde kanundan çıkarılmıştır. (Bakınız: Zabıt Ceridesi 12 nci in'ikat. s. 57).

Demek oluyor ki kanunu hazırlayanlarca bidayette mezkûr kanuna hükümet tasarrufları hakkında bir madde konulması arzu edildiği halde; bilâhara —bizce tamamen meçhul herhangi bir mülâhazaya binaen — bu gibi bir maddenin eklenmesine lüzum kalmadığına kanaat getirilmiştir. Madde, kanun lâyihasından çıkarılmış; bu suretle hükümet tasarrufu talâkkisi kanuni bir mahiyet, iktisap edememiştir.

Lâkin, zannımızca, kanuna hükümet tasarrufları hakkında bir madde ilâve olunmamasından kanun vazının hükümet tasarrufu talâkkisini kat'i ve mutlak surette reddettiğini istidlâl etmek imkânsızdır.

Gerçekten hükümet tasarrufuna ait maddenin lâyihadan çıkarılmasını talep eden Sayın Bay Ali Rıza Türel sadece «buna lüzum kalmadığını» buyurmuşlardır. *Hükümet tasarrufu hakkında bir maddenin kanuna konulmasına «lüzum kalmadığı» mülâhazasından tatbikatta bizzat hükümet tasarrufu telâkkisine lüzum duyulamıyacağı, işbu nazariyeye hiç bir suretle yer verilemeyeceği, hulâsa bunun Türk idare hukukuna tamamen yabancı kalacağı neticesini çıkarmak mümkün olmasa gerektir.*

Şayet kanun vazı «hükümet tasarrufu» talâkkisinin Türk idare hukukunda yer almasına taraftar olmasaydı bu nazariyeyi kat'i ve mutlak surette tenkit ve reddederdi. Modern Türk idare hukukunda bu gibi bir

nazariyeye yer verilemeyeceğini, bunun memleketimizde tatbikına imkân olamayacağını sarahaten beyan ederdi. Hulâsa hükümet tasarrufu talâkkisini kökünden söküp atardı.

Bilâkis bu gibi tekliflerle karşılaştığı halde meclisin, meydana getirdiği Devlet Şûrası kanununda sırf bu hususta bir hüküm konulmasına lüzum kalmadığı mülâhazasıyla kanuna böyle bir madde koymayı kendisinin prensip itibariyle hükümet tasarrufu talâkkisine muhalif olmadığını gösterir.

Hulâsa Mecliste Hükümet tasarrufu meselesi ortaya atıldığı halde kanun vaznının bunu sarahaten toptan reddedecek yerde ancak kanuna bu yolda bir madde konulmasına lüzum olmadığı mütalâasıyla bu gibi bir hüküm sevkeylememesi hiç bir zaman bu talâkkiiyi benimsemediğini isbat etmez. Olsa olsa bunun kanunda tasrihine ihtiyaç duymadığını gösterir. Binnetice zannımızca hükümet tasarrufu talâkkisinin kanun vaznımızca zımnen benimsendiği ve kabul edildiği haklı olarak söylenebilir.

3 — Kaldı ki Şûrayı Devlet Kanununun idari dâvalara müteallik beşinci faslında ve ezcümle 23 üncü maddesinde Devlet Şûrasının rüyet ve hal ile mükellef olduğu dâvaların münhasıran *idari* dâvalardan, yani *idari* fiil ve kararlardan doğan ihtilâflardan ibaret olduğu yazılıdır. Bu sözün mefhum muhalifinden Devlet Şûrasının *hükümet ihtilâfları*, yani icra organının sırf hükümet uzvu olmak sıfatıyla ittihaz ettiği kararları ve yaptığı fiilleri tetkik ve halledemeyeceğini istidlâl etmek mümkündür. Başka bir söyleyişle «idari dâva», «idari fiil», «idari karar» tâbirlerine hükümet ihtilâfları, hükümet fiilleri, hükümet kararları, bir kelime ile hükümet tasarrufları dahil olmadığına nazaran; hükümet tasarruflarının, Devlet Şûrasının vazife ve kontrolü dışında kaldığına hükmetmek icabeder. Nasıl ki Şûrayı Devletin teşrii faaliyetten, yani kanun vazınca konulan kanunlardan çıkan ihtilâflara bakamayacağı, Devletin teşrii fonksiyonundan dolayı Devleti mes'ul kılamayacağı iddiası sırf bu gibi bir muhakeme ve mantığa istinat eylemektedir.

Teşrii faaliyet, «idari faaliyet» ten tamamen ayrı bir vazife olduğundan ve «teşrii tasarruf», «idari fiil ve mukarrerat» kısaca «idari tasarruf» mefhumu içine sokulamıyacağından teşrii faaliyetten, teşrii tasarruflardan, kanunlardan mütevellit ihtilâflar da Devlet Şûrasının vazifesi ve kontrolü dışında kalmaktadır (Bakınız: Ragıp Sarica, İdari Kaza s. 195-197).

Aynı muhakemenin hükümet faaliyeti, yani hükümetin hukukî ve maddî tasarrufları hususunda da yürütülmesi ve tatbik olunması iktiza eyler. Böylelikle hükümet tasarrufu talâkkisini bizzat Devlet Şûrası kanununa istinat ettirmek suretiyle meşru kılmak mümkün olur kanaatindeyiz.

Mamafih esasını ve meşnedini bu suretle, kendi hesabımıza, meşru göstermeye çalıştığımız hükümet tasarrufu talâkkisine — mezkûr nazariyeye hukuk dışı bir vaziyet yaratmak itibariyle — taraftar olmadığımızı da gizlemek istemeyiz. İdare hukukunda fayda ve lüzumu herkesce müselem bulunan takdir salâhiyeti talâkkisinin hükümet tasarrufu nazariyesinin yerini mükemmelen tutabileceği muhakkaktır. Tanınmış birçok hukukçuların işaret ettikleri veçhile, takdir salâhiyeti hükümet tasarrufu talâk-

kisinin gördüğü işi ifa etmek suretiyle netice itibariyle aynı lüzum ve ihtiyaca cevap vermiş olur (Bakınız: S. S. Onar İdare Hukuku 1942 ve Duez Les actes de gouvernement 1935).

Şu halde Devlet Şûrasının, hükümet aleyhine açılan bir dâvayı, daha esasını tetkik etmeksizin, iptidaen reddedecek yerde bidayeten kabul etmesi ve dâvanın tetkikine girişmesi müreccah olur. Bu tetkik neticesinde dâvanın takdir salâhiyetine müstenit olduğu tebeyyün eylediğinde Devlet Şûrasının takdiri hususlar ve noktalar üzerinde kontrolünü neticeten kullanmamak suretiyle dâvayı intihâen reddeylemesi daima mümkündür.

Böylelikle intihâen aynı neticeye vasil olmakla beraber tenkit ve münakaşalara sebebiyet veren bir nazariye yerine idare hukukunda tereddüt ve ihtilâf: mucip olmıyan bir talâkkiye dayanılmış, aynı zamanda hukuki esas ve mülâhazaların siyasi icap ve düşüncelere galebe çalmasına hizmet edilmiş olur.

..

II. — Henüz liseyi bitirip yüksek tahsil devresine geçmeden 19 yaşını ikmal etmiş olan erkek çocuklara yetim maaşı verilemeyeceği hususunda Devlet Şûrası Daireleri Umumi Heyeti Kararı:

DEVLET ŞÛRASI

D. D. Umumi Heyeti

F : 43/25

K : 43/84

Dâvacı: Siyasal Bilgiler okulu birinci sınıf talebesinden A. A.

Dâva edilenler: Dahiliye, Maarif Vekâletleri ve İstanbul Vilâyeti ve belediye riyaseti.

Dâvanın H: Babası İstanbul Maarif idaresi sağlık müfettişi Ragıbın vefatı üzerine kendisine bağlanan yetim maaşı (1) 26/5/942 tarihinden itibaren 19 yaşını ikmal ettiği sebebi ile kesilmiş ise de; tekaüt kanununun 47 nci maddesi yüksek tahsilde bulunan yetimlerin maaşlarının 25 yaşına kadar verileceğini âmir olduğu, esasen kanunun maksadı yüksek tahsildeki gençleri himaye olup kendisi de 19 yaşını ikmalden sonra inkıtatsız yüksek tahsile devam ettiği ve lisenin son sınıfını ikmal eden bir talebenin arada inkıta bulunmaksızın yüksek mektebe girdiği taktirde yüksek mekteplerin kayıt ve kabul zamanına kadar geçen müddetin yüksek tahsil devresine müteferri addolunması icap edeceğinden yetim maaşının kesilmesi hakkındaki muamelenin bozularak 25 yaşına kadar maaşının verilmesine karar itası talebinden ibarettir.

Dâva edilen Dahiliye Vekâletinin M. H. Dâvacının babasının ölümü üzerine 1/şubat/1941 tarihinden itibaren bağlanan yetim maaşı 19 yaşını ikmal etmesi üzerine 26/5/942 tarihinden itibaren kesildiği; kendisi 19 yaşını bitir-

diği tarihte lisede olduğu ve bu tarihten sonra yüksek tahsile devam etmesi yeniden yetim maaşının tahsisini icap ettirmeyeceğinden 1683 sayılı kanunun 47 inci maddesi hükmüne uygun olarak yapılan muamelede yolsuzluk olmadığından dâvanın reddi mealindedir.

Diğer dâva edilen Maarif Vekâleti ve İstanbul Vilâyeti ve belediye riyasetinin M. H. Dahiliye Vekâletinin müdafaası ile aynı mealindedir.

Müddetumuminin mütalâası H. : 1683 sayılı kanunun 47 inci maddesi yüksek tahsili himaye ve gençleri yüksek tahsile terqip ve teşvik için tedvin olunmuş bulunduğu cihetle lisenin son sınıfında iken 26/5/942 tarihinde 19 yaşını ikmal etmesinden dolayı dâvacının kat'edilmiş olan yetim maaşının, araya fasıla girmeksizin yüksek mektebe girmiş ve devam etmekte bulunmuş olması hasebile yirmi beş yaşına kadar verilmesine devam olunması mezkûr maddenin ruhuna ve kanun vazınının maksadına uygun olacağı ve buna muhalif olarak dâvacı hakkında tatbik edilen muamelenin bozulması mütalâa kılınmaktadır.

Türk Ulusu Adına

Hüküm veren Devlet Şûrası Dâva Daireleri Umumi Heyeti tarafından işin gereği düşünöldü:

Maarif Vekâletine ait tebligat muamelesi tekemmül etmemiş ise de maaşın İstanbul ve Ankara belediyeleri tekaüt sandığından alınmakta olduğuna nazaran haddi zatinde kendisine husumet teveccüh edemeyeceğinden dâva, Dahiliye Vekâleti ve İstanbul Vilâyeti ve belediye riyaseti aleyhine hasren tetkik edildi.

Erkek çocukların yirmi yaşına girdiklerinde muhassas yetim maaşlarının kesileceğı 1683 sayılı kanunun 47 inci maddesinin sarıh hükmü icabından bulunmaktadır. Bu maaşın yirmi beş yaşını geçmemek üzere tahsillerinin ikmaline kadar verilebilmesi çocuğun yirmi yaşına girdiğı zaman âli tahsilde bulunmasıyla mümkündür.

Gerçi müddei Devlet Şûrasının bu baptağı karar ve içtihadından bahsetmekte ise de bahis mevzuu içtihat yirmi yaşına dühulde liseyi ikmal ederek yüksek tahsile devam imkânını fiilen iktisab etmiş ve ancak araya tatilin hayluleti dolayısıyla mektebe kayıt ve kabul imkânı bulamamış olanlar hakkında olup hâdiseye mümaselet arzetmez.

Şu vaziyet karşısında henüz liseyi bitirip yüksek tahsil devresine geçmeden veya fiilen bu imkânı elde etmeden evvel 26/mayıs/1939 doğumlu olması itibarile 26/5/942 tarihinde 19 yaşını ikmal etmiş olan müddei hakkında yapılan muamelede kanun hükümlerine mugayeret bu-

lunmadığından dâvanın reddine (2) ve 400 kuruş ilâm harcından geri kalan 300 kuruşun dâvacıdan tahsiline 21/5/943 tarihinde ekseriyetle karar verildi.

(1) Yetim maaşı: Ölen bir memurun yetimlerine kanunen tahsis olunan ve muvakkat bir zaman için ödenen bir paradır. (Tafsilât için bakınız: S. S. Onar İdare Hukuku, 1942 s. 1027 ve müt.).

(2) 1683 sayılı Tekaüt Kanununun 47 inci maddesine göre «erkek çocukların 20 yaşına dühullerinde ve kız çocukların tehhüllerinde veya 25 yaşını doldurduklarında maaşları kesilir. Yüksek tahsilde bulunan çocukların maaşları 25 yaşını geçmemek üzere tahsillerinin ikmaline kadar verilir».

Mezkûr karardan anlaşıldığı üzere Tekaüt Kanununun yetim maaşına müteallik 47 inci maddesi Devlet Şûrasınca sarih bir hükmü ihtiva etmemektedir. Şöyle ki «erkek çocukların 20 yaşına girdiklerinde muhassas yetim maaşlarının kesileceği bu maddenin sarih hükmü icabından bulunmaktadır». Yüksek mahkemeye göre «bu maaşın 25 yaşını geçmemek üzere tahsillerinin ikmaline kadar verilebilmesi çocuğun 20 yaşına girdiği zaman âli tahsilde bulunmasıyla mümkündür».

Bir kere derhal şunu kaydedelim ki: Biz, kendi hesabımıza, Devlet Şûrasının düşündüğü gibi mezkûr maddenin, yüksek tahsil yapmak isteyen erkek çocukların 20 yaşına girdiklerinde yetim maaşlarının behemehal kesileceği hususunda sarih bir hükmü ihtiva ettiğine kani bulunmuyoruz.

Filhakika 47 inci maddenin birinci cümlesinde «erkek çocukların 20 yaşına dühullerinde maaşları kesileceği» yazılı ise de; bunların tahsil durumu hakkında hiç bir kayıt ve sarahat mevcut değildir.

A — Bu itibarla mezkûr cümle tek başına mütalâa ve tahlil olunduğu takdirde — mutlak ifadesi dolayısıyla — bu hükmün kayıtsız ve istisnasız — tahsil durumları hiç nazara alınmaksızın — 20 yaşına giren bilcümle erkek çocuklara tatbik ve teşmilli gerekir. Binnetice bu hükmün 20 yaşına girdiği zaman ister âli tahsilde bulunsun ister bulunmasın 19 yaşını bitiren bütün erkek çocuklara tatbik olunmak suretiyle bunların maaşları kesilmek icabeder.

Görülüyor ki maddenin birinci cümlesi bu şekilde tek başına mütalâa ve tahlil olunduğunda — yetimin tahsil vaziyeti ve derecesi hiç nazara alınmadığına göre — bu, hiç rol oynamamak iktiza eyler. Binaenaleyh — bu muhakeme tarzına göre — münhasıran yaş nazara alınarak her 20 yaşına giren erkek çocuğun maaşının kesilmesi gerekir.

Halbuki bu mantığın, kanunun mantığına aykırı olduğu meydandadır. Zira, kanun, ikinci cümlesinde, erkek çocuk yüksek tahsilde bulunduğu takdirde bu yaşın 25 yaşına kadar uzatılmasını âmirdir.

Demek ki birinci cümleyi tek başına almak kanuna aykırı düşer. Şu halde iki cümleyi mezc ve telif suretiyle tahlil etmekten başka çare yoktur.

B — Zannımızca, yine bu takdirde maddenin «yüksek tahsil yapacakların 20 yaşına dühullerinde maaşlarının behemehal kesileceği» yolunda sarih bir hüküm ihtiva ettiği söylenemez. Zira maddeyi iki şekilde tefsir etmek mümkündür: Şöyle ki:

1 — İlk bir tefsir tarzına göre maddeyi Devlet Şûrası gibi anlamak mümkündür. Gerçekten kanun, erkek çocukların 20 yaşına girdiklerinde maaşları kesileceğini söyledikten sonra bu hükmün yüksek tahsilde bulunanlara tatbik olunmayacağını ilâve etmiştir. Demek ki 20 yaşına duhullerinde yüksek tahsile başlamış bulunanların maaşları kesilmeyecektir. Bilâkis 20 yaşına girdikleri günde henüz yüksek tahsile başlamamış bulunan erkek çocuklar — velev ki lisenin son sınıfında veya hattâ son sınıf imtihanının arifesinde bulunsunlar — bu hükümden istifade edemeyeceklerdir.

İtiraf etmek lâzımdır ki madde zahiren bu şekilde tefsire elverişlidir. Ancak şu var ki hiç bir kanun maddesi, kanun vazının maksadı, kanunun ruhu ve bilhassa kanunu sosyal rolü, vazifesi nazara alınmaksızın ve hesaba katılmaksızın, sırf kuru bir mantığa istinaden tefsir olunmamak icap eder.

Profesör Sabri Şakir Ansay'ın çok güzel olarak belirttikleri veçhile «kanunun tefsiri, kanun hükümlerinin tam ve kat'i bir mânayı haliz olduğu faraziyesine müstenit bir tefsir olmayacaktır; bilâkis kanunun ekseriya muhtelif mânalara müsait olduğunu ve yalnız mümkün olan mânaları izhar etmek değil; belki onlar arasında bir intihapta da bulunmak vazifesi karşısında bulunduğunu müfessirin unutmaması lâzımdır. Bu itibarla tefsirin vazifesi, hukuki kaideden mümkün olan en iyi, en kıymetli fikri elde etmekten ibarettir. Bu fikir ancak kaidenin tanzim ettiği ihtilâf hakkında en adilâne hal suretini veren mâna olabilir. Hâkim, hâdiseye onun hususiyeti içinde en iyi ve âdil olan hal suretini seçmek mecburiyetindedir.» «Hulâsa bir emrin mânası bilfiil söylenen kelimelerle değil, belki makul bir adamın söylediği sözlerden anlaşılan gayesini gayeye mutabık emir vermek suretiyle temin etmek isteseydi doğru surette nasıl söylemesi lâzımgelir idi ise o sözlerle tayin olunur.» Herhalde «hukuki kaidenin vakıalara basma kalıp mihaniki surette tatbiki merduddur». «Hukuk kaideleri, kıymet hükümlerine müstenittir. Müfessir hukuk kaidelerini nisfet ve adalete, hakiki hukuk mefhumuna ve içtimai mefkûreye uygun surette tefsir edecektir». (Bakınız: Kanun ve tefsiri 1938).

Şayet yukarıki maddenin — Devlet Şûrasının yaptığı gibi — dar ve sert bir şekilde tefsiri doğru ve caiz ise — maddede yalnız «yüksek tahsilde bulunan» kaydı mevcut olduğuna göre — erkek çocuğun bu hükümden istifade edebilmesi için 20 yaşına girdiği anda behemehal yüksek tahsile başlamış, yani yüksek bir mektebe kayıt ve kabul edilmiş olması gerekir. Binnetice kanunu bu şekilde tefsir ettiğimiz takdirde liseyi bitirdikleri halde — araya tatilin girmesi dolayısıyla — 20 yaşına girdikleri anda henüz yüksek bir mektebe kayıt ve kabul imkânını bulamamış olanların da bu hükümden istifade etmemeleri icap eyler. Halbuki, bizzat Devlet Şûramızın pek yerinde bir içtihadına göre «20 yaşına duhulde liseyi ikmal ederek yüksek tahsile devam imkânını fiilen iktisap etmiş ve ancak araya tatilin hayluleti dolayısıyla mektebe kayıt ve kabul imkânını bulamamış olanlar» hakkında da bu hükmün tatbiki lâzımgelmektedir.

Fakat, dediğimiz gibi, şayet madde sarih ise bu gibi içtihadı da yer yoktur. Bahusus ki liseyi ikmal ettikten sonra yüksek tahsile başlamak için ayrıca bir imtihan da şart koşulmuş olabilir.

Hulâsa kanun, 20 yaşına duhulde muhakkak surette yüksek tahsile başlanmış olmasını arayırsa, araya tatilin girmesi rol oynamamak icabeder. Kim ki 20 yaşına girdiğinde yüksek mektebe kayıt ve kabul olunmuştur; ancak o, bu maddeden istifade edebilir. Bilâkis kim ki 20 yaşına duhulüne rağmen — ister tatil dolayısıyla ister başka herhangi bir sebeple — henüz yüksek mektebe kayıt ve kabul olunmamıştır; o bu madde çerçevesine giremez.

2 — Bu cihetle maddeyi, Devlet Şûrasının anladığı şekilde tefsir edecek yerde başka türlü şerhetmeye çalışmalıdır. Şu suretle ki — maddenin birinci cümlesi hiç tahsil meselesiyle alakadar olmadığına göre — bu hüküm, tahsil etmemekte bulunanlara — yani herhangi bir sebeple tahsil ile alakalarını kesmiş olanlara — tatbik edilmelidir.

Halbuki ikinci cümle yüksek tahsili ön plânda tuttuğuna göre «tahsil» şartı bu maddenin siklet merkezini teşkil eylemektedir. Binaberin tahsil hayatına atılan, tahsillerine muntazaman devam etmekte olan, hulâsa halen tahsilde bulunan ve ileride yüksek tahsilde bulunacak olan erkek çocukların birinci cümle ile hiç bir ilgileri yoktur. Bunların durumu mütalâa olunurken birinci cümleye atıf yapmak, bu cümleye istinat etmek, hulâsa bununla amel ve ihticac etmek doğru olmaz.

Dediğimiz gibi birinci cümle tahsilde bulunmayanlar, tahsillerini yarıda bırakanlar, tahsillerini yapmalarına veya tahsillerine devam etmelerine hukukan veya maddeten imkân olmıyanlar hakkındadır. Başka bir ifade ile bu cümle tahsil ile alakalarını kesmiş, tahsil hayatına veda etmiş, tahsilden vazgeçmiş bulunanlara taallük eylemektedir. Yoksa bir erkek çocuk 19 yaşını ikmal ettiği anda henüz yüksek tahsile başlamış olmakla beraber; 25 yaşına kadar hukukan ve fiilen yüksek tahsile başlamak imkânına malik bulunuyorsa yetim maaşından mahrum kılınmamalıdır. Elhasıl tahsile devam suretiyle 25 yaşını dolduruncaya kadar yüksek tahsilin herhangi bir merhalesine erişeceği; hattâ bir yüksek mektebin ancak birinci sınıfına kayıt ve kabul edilebileceği melhuz bulunan kimseye dahi bu hak tanınmalıdır. Başka bir söyleyişle 20 yaşına girdiği zaman henüz yüksek tahsilde bulunmamakla beraber; 25 yaşına kadar yüksek tahsil hayatına atılmak, başlamak imkânını haiz olan erkek çocuklara 25 yaşlarını dolduruncaya değin yetim maaşı verilmelidir.

Zira «yüksek tahsilde bulunan çocuklar» ibaresini «yüksek tahsilde bulunmak imkânını haiz olan çocuklar», kısaca «yüksek tahsilde bulunan veya bulunacak çocuklar» diye anlamak mümkündür. Kanunu bu yolda tefsir, bilfarz Medeni Kanun'da «çocuk» tabirini torunlara da teşmilen tefsir etmekten fazla aşırı ve aykırı olmasa gerektir.

Devlet Şûramızın, maddeyi bu şekilde anlaması; meselâ M. K. nun 485 inci maddesi vasiyetnamenin hâkim veya notere mutlak surette tevdiini tasrih ettiği halde Temyiz mahkemesinin tevdi olunmama keyfiyetinin vasiyetnamenin hükümsüzlüğünü mucip, olmayacağı yolunda kabul etmesinden (Adliye Ceridesi 1937, sayı 6, sahife 173, No. 103) fazla aşırı ve indi bir tefsir addolunamaz herhalde!

Bahusus ki kanunda yüksek tahsilde bulunan kimsenin asgari yaş haddi gösterilmeyip sadece azami haddi tayin olunmuştur.

Zannımızca kanunu dar ve sert bir şekilde tefsir edecek yerde bu yolda tefsir etmek müreccaktır. Zira aksi taktirde ölüm gibi alâkadarların iradesi dışında kalan tabii bir hâdisenin vuku tarihine göre yetimlerin hukuki ve mali durumları arasında farklı vaziyetler hasıl olacaktır. Şöyle ki filân çocuğun babası şu tarihte, diğèrininki ise bu tarihte öldüğü için biri yetim maaşı alabilecek, diğeri ise alamıyacaktır.

İki erkek çocuktan ilmi hüviyet ve kabiliyeti, hulâsa tahsil vaziyeti yüksek tahsile daha elverişli ve ileride cemiyet için daha müfit olmaya namzet bulunan bir talebe, babası kendisi henüz 19 yaşında lisenin son sınıfında bulunduğu bir sırada ve binaenaleyh 20 yaşından evvel liseyi bitiremeyecek bir çağda iken öldüğünden dolayı yetim maaşı alamıyacak, bu yüzden belki de yüksek tahsile devam edemeyecektir. Halbuki tahsil hayatı pek sönük ve silik bir şekilde geçerek yüksek mektebin birinci sınıfına bin bir müşkülâtla ancak 20 ilâ 24 yaşında kayıt ve kabul olunduktan sonra babasını kaybeden çocuk 25 yaşına kadar maaş alabilecektir.

Görüldüğü üzere babası öldüğü sırada henüz 19 yaşında ve lisenin son sınıfında bulunduğu için yüksek tahsile ancak 20 yaşına girdikten sonra başlayabilecek vaziyette olan bir çocuk yetim maaşı alamıyacaktır. Halbuki babası öldüğü sırada yüksek mektebin birinci sınıfına yine 20 yaşına girdikten sonra kaydedilmiş bulunan 20 ilâ 25 yaşındaki çocuklar yetim maaşı alabileceklerdir.

Hulâsa çocuğun doğum tarihi, yaşı ve babanın ölüm tarihi gibi bir takım tabii ve tesadüfi hâdiseler vatandaşlar arasında bir takım farklı vaziyetler doğuracaktır; ki adaletin başlıca vazifesi müsavatsızlıkları önlemek ve kaldırmak olduğu düşünülecek olursa — müddeiumumînin mütalâasında belirttiği üzere kanunun yüksek tahsili himaye ve gençleri yüksek tahsile teşvik için tedvin olunduğu da nazara alınarak — madde bu yolda tefsir olunmak gerektir. Zira Bay Sabri Şakir Ansay'ın işaret ettikleri veçhile «müfessir, hukuk kaidelerini nisfet ve adalete... uygun surette tefsir» ile «mükelleftir».

Şayet maddenin bu şekilde tefsiri DevletŞûrasınca imkânsız talâkki olunuyorsa; bu takdirde bizzat kanun vazımızın bu nokta üzerinde durması ve bir tefsir kararıyla yahut kanunu bu yolda tadil etmek suretiyle yetim çocukların müsavi muameleye mazhar olmalarını temin etmesi yerinde olur.

III. — Mücbir sebep ve mazeretin idare hukukunda da cari olması gerektiği hususunda Devlet Şûrası: 5 inci dairesi kararı:

DEVLET ŞÛRASI

5 inci Dairesi

E : 42/264 -

K : 906

(D. Ş. Kararlar Mecm. sayı 22, sah. 33-35).

Dâva eden: İstanbul Üniversitesi asistanlarından A.A.

Dâva edilen: Maarif ve Maliye Vekâletleri.

Dâvanın H: Memuriyete intisap ettikten sonra ilk açılan lisan imtihanına Maarif Vekâletince gönderilen listede isminin unutulması sebebiyle kabul edilmemiş, bundan sonra açılan imtihana girecekler arasında ismi mevcut ise de buna da hastalığı sebebiyle girememiş, hastalığını raporla da tevsik etmiş ve keyfiyet Edebiyat Fakültesi Dekanlığı tarafından Vekâlete bildirilmiş, Vekâletin müsaadesile üçüncü defa açılan imtihana girerek Fransızca ve Almancadan muvaffak olmuş bu muvaffakiyeti üzerine bir üst dereceye geçirilmesi lâzımgelirken Maarif Vekâletince ilk imtihana girmemesi (hastalığından dolayı) sebeple bir üst dereceye alınmayacağı bildirilmiş olduğundan girmediğinden bahsedilen imtihana hastalığı sebebiyle girmediği beyanla bir üst dereceye terfi edemeyeceği hakkındaki kararın iptali ve bir üst dereceye alınması talebinden ibarettir.

Maarif Vekâletinin M. H: 940 teşrinisani yabancı dil imtihanlarına girecek olanların listesi İstanbul Üniversitesine gönderilirken dâvacının ismi bu listelere konulmamış olduğundan mayıs 941 imtihanına girebileceği kendisine tebliğ edilmiş ise de kendisi hastalığını bahane ederek bu hakkını kullanmamış, 7/10/941 tarihli dilekçesiyle Almanca ve Fransızcadan imtihana kabulünü istemesi üzerine (imtihanı kazandığı takdirde bir derece yukarı alınmaz) kaydıyla teşrinisani 941 imtihanına sokulmuş ve imtihana girmeden önce keyfiyet kendisine tebliğ edilmiş olduğu, memuriyete tayinini takiben açılan üç imtihana girmiyenlerin derece kazanamayacakları teadül kanununun âmir hükümleri iktizasından olması hasebille talebinin is'afına imkân görülemediği mealindedir.

Maliye Vekâletinin M. H: Vekâletlerine husumet teveccüh etmiyeceği, müddette bulunduğu, ikinci imtihana giremediğine göre zam verilemiyeceği mealindedir.

Müddeiumuminin mütalâası: Maliye Vekâleti husumet mevkiinde bulunamayacağı cihetle husumetin Maarif Vekâletine hasren işin esası tetkik edilmek lüzum olduğu ve mazeret dairesinde kabule şayan mazeretin nazara alınması esası karşısında ibraz edilen ve mazereti gösteren raporun tetkike tâbi tutulmıyarak mutlak şekilde mazeretin kabul edilmeyeceği yolunda tesis olunan muamelenin bozulması icabedeceği mütalâa edildi.

Türk Ulusu Adına

Hüküm veren Devlet Şûrası 5 inci Dairesi tarafından işin gereği düşünüldü:

Hâdisede Maliye Vekâletine husumet teveccüh etmiyeceği (1) cihetle mezkûr vekâletin hasım mevkiinden çıkarılmasına ittifakla karar verildikten sonra Maarif Vekâletine hasren işin tetkikine girişildi.

Hukuki münasebet ve hâdiselerde mücbir sebeplerin ve kabule şayan mazeretlerin dikkate alınması hukuk esasları icabından bulunduğu (2) hâlde müddeinin hastalığı dolayısıyla açılan imtihana giremediği yolundaki iddiası ve mazereti ve bu bapta ibraz ettiği rapor tetkik edilerek ona göre bir karar verilmesi lâzımgelirken mutlak surette mazeret kabul edilmeyeceği şeklinde ittihaz olunan kararda hukuk esaslarına mutabakat bulunmadığından bu dairede muamele ifa edilmek üzere yapılan muamelelerin iptaline ve peşin alınan 100 kuruşun dâvacıya iadesiyle 400 kuruş ilâm harcının dâva olunandan alınmasına 26/4/943 tarihinde ekseriyetle karar verildi.

(1) Görüldüğü üzere dâvacı — ihtilâfın maaşla ilgili bulunmasından ötürü olacak — dâvasını yalnız kendisini müteessir eden kararı alan Maarif Vekâletine karşı açmakla iktifa etmiyerek aynı zamanda Maliye Vekâletini de dâva etmek lüzumunu duymuştur.

Halbuki açılan dâva Maarif Vekâletince müttehaz bir kararın bozulmasına mütedair bir iptal dâvasından ibarettir. İptal dâvasının ise, iptali talep olunan kararı ittihaz eden Vekâlete karşı açılması idari kaza esas ve icabatındandır. Aynı zamanda memurların zat işlerine taallük eden ihtilâflarda husumetin memuru tayine salâhiyettar vekâlete teveccüh edeceği Devlet Şûramızın kabul ettiği bir içtihattır. (Her iki nokta hakkında bakınız: Ragıp Sarica, İdari Kaza 1942 s. 100-103).

Esasen iptal dâvası, kararı ittihaz eden idareden ziyade bizzat ittihaz olunan karara karşı açılır. Başka bir söyleyişle iptal dâvalarında husumet idareye değil, karara müteveccihdir. Zira bu gibi dâva ile kararı alan failin mahkûm olması değil, sadece kararın bozulması talep edilir.

Ancak şu var ki, cansız olan kararın müdafası bakımından, dâvacı karşısında bir müddeaaaleyhin yer alması zaruridir. İşte bundan dolayıdır ki dâvanın, haddi zatında münhasıran karara karşı açıldığı halde, bizzarure kararı ittihaz eden makama teveccühü gerekir. Dâvanın, kararı alana karşı açılması illiyet prensipinin bir tatbikından başka bir şey değildir. Şu halde hâdisemizde dâvacının meşru menfaat ve haklarını ihlâl eden karar: münhasıran Maarif Vekâletinin, hakkında ittihaz etmiş olduğu karardan ibaret bulunduğuna göre — illiyet prensipi mucibince — dâvanın da yalnız mezkûr kararı alan vekâlete tevcihi icap ederdi. Bu cihetle Devlet Şûrasının, «hâdisede Maliye Vekâletine husumet teveccüh edemeyeceği» yolundaki kararı idari kaza prensiplerine tamamen uygundur.

(2) Devlet Şûrası, mücbir sebeplerin ve kabule şayan mazeretlerin — mutlak olarak — hukuki münasebet ve hâdiselerde dikkate alınması gerektliğini beyan etmekle mücbir sebep ve mazeretin hususi hukuk sa-

hasında olduğu gibi idare hukukunda da tatbiki iktiza eylediğini anlatmış oluyor; ki bu, yalnız mezkûr hâdiseye ve teadül kanununun tatbikına münhasır kalmıya mahkûm bir karar olmayıp genel bir prensip ve esas teşkil eden ve binnetice idare hukukunun bütün sahalarında tatbik imkânına malik bulunan çok şümüllü, ilme ve hakkaniyete uygun bir içtihattır.

Doçent Ragıp Sarıca

B) CEZA HUKUKU;

TEVHİDİ İÇTİHAT KARARI

Özü: Hukuk mahkemelerinde tekevün eden yalan yere yemin suçunun ceza mahkemelerindeki duruşmalarında, ceza hâkimlerinin yazılı delil aramaları hakkında (*).

Hukuk mahkemelerinde vukubulan yalan yere yemin suçundan dolayı ceza mahkemelerinde yapılan duruşmalarda bu suçun mahiyeti hususiyesi nazara alınmıyarak ceza mahkemeleri usullerindeki umumî hükümlere göre ve sübut sebepleri tahdit ve takyit edilmeksizin ceza hâkimlerinin her türlü delilleri takdir hakkında haiz oldukları salâhiyeti mutlakaya istinaden şahit istimama cevaz verilmekte ve dairenin içtihadı da şimdiye kadar bu merkezde bulunmakta iken bu kere mümasil bir işin müzakeresinde yalan yemin suçunun mahiyeti mahsusasına mebni bu suçun şehadetle ispatının kabulünden bazı mahzurların tevellüt edeceği derpiş edilerek yalnız beyyine tahririye ile ispatı caiz olabileceğine dair rey çokluğu tahassül eylemiş ve bu suretle dairenin mukarrer bir içtihadı hilâfına yeni bir içtihat tebellür etmiş olduğundan bahisle keyfiyetin tevhidî içtihat yolu ile halli Temyiz Dördüncü Ceza Dairesi Reisliğinin 1612 sayılı müzekkeresiyle istenilmesine mebni toplanan Tevhidi İctihat heyeti Umumiyesinde meselenin mahiyeti müzakere edilerek:

Neticede;

Hukuk davalarında müddei veya müddeaaaleyh sıfatını haiz olduğu halde yalan yere yemin eden kimsenin Türk Ceza Kanununun (287) nci maddesine tevfiikan cezalandırılması için ceza mahkemesinde yapılacak duruşmasında ceza hâkiminin bir nevi beyyine ile takayyüt edip etmeyeceği hakkında hususî ve sarîh bir kayıt yoktur.

Gerçi Ceza Usulü Muhakemeleri Kanununun (254) üncü maddesinde (mahkeme irat ve ikame edilen delillerin duruşmadan ve tahkikattan edineceği kanaate göre takdir eder.) denilmiş ise de; bu itlak diğer suçlardan bariz hususiyetle farklı bulunan yalan yere yemin suçuna da şamil olmaması iktiza eder. Çünkü Hukuk davaları Usulü Muhakemeleri

(*) Resmi Gazete, 7. VI. 941, Sayı: 4828.

Kanununun (287) nci maddesinde sırf intizamı âmme mülâhazasıyle (kanunun bir delil ile isbatını emreylediği hususların başka suretle isbat olunamayacağını) katıyetle ifade edilmiş ve yine hukuk usulünün (445) inci maddesinin (6) ncı bendinde (mahkûmunaleyhın yalan yere yemin ettiği ikrarı veya beyyineî tahririye ile sabit olmuş olması) deyu yazılı bulunması da yalan yere yemin suçunun ancak ikrar veya beyyineî tahririye ile isbat edilmesi lüzumuna işaret mahiyetinde bulunmuştur. Ceza Muhakemeleri usulünün sakit bulunduğu hususlarda daha umumi bir usulü kanunî olan hukuk muhakemeleri usulünün hükümlerine müracaat olunmak müttat bulunmasına göre Ceza Usulü Muhakemesi Kanununun zikri geçen (254) üncü maddesinin ıtlak ibaresi yalan yere yemin suçunun sübut sebeplerinde Hukuk Usulü Muhakemesi Kanununun hükümleriyle ceza hâkiminin tekayyüt etmesini kabulde ehemmiyetli bir mahzur tasavvur olunamaz. Aksini iltizamda ise Hukuk Mahkemesinde kanunun emreylediği yazılı beyyineyi hukuki münasebetin teessüsünde ihmal eden bir tarafın hasmına yemin verdirdikten sonra ceza mahkemesine müracaatla şahit ikame etmek ve binnetice tazminat adı altında istiyeyeği hakkı şahsî ile hasmını mahkûm ettirerek ladeî muhakeme yolunu fiilen ref'ettirmek ve cezaya da çarptırmak iktidarı ve bu suretle nizâmı âmme için konulan bir müevyideyi kıymetsiz bir hale koymak fırsat ve salâhiyeti bahsedilmiş, diğer taraftan da kanunî tahdidata riayet etmeyenlerin elinde yalan yere yemin suçunun bir tehdit vasıtası olarak kullanılmasına revac verilmiş olur. Bundan başka iki mahkemenin kararları arasında taraflara müessir bir takım tezatların ve kanunların hükümleri arasında bazı âhenksizliklerin husûmüne sebebiyet verilmiş olur. Hukuk mahkemesinde tekevvün eden ve diğer suçlara nazaran bir hususiyet arzeden bu suçun maznunun ceza mahkemesindeki duruşmasında ceza hâkiminin Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda yazılı tahdidata tâbi tutulmamasından doğacak mahzurlar daha mühim olduğundan bu hususta ceza hâkiminin Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun vazeylediği tahdidat ile mukayyet olmasını kabul ile derpiş edilen mahzurlara meydan bırakılmamak icabeder.

Binaenaleyh tahriri vesâikle isbatı lâzımgelen meselede hukuk mahkemelerinde yalan yere yemin etmekle maznunualeyh olan kimselerin ceza mahkemelerindeki duruşmalarında ceza hâkimlerinin Hukuk Davaları usulü muhakemeleri kanununun 287, 288, 289 ve 290 inci maddeleri hükümleri ile mukayyet olarak yazılı delil arayıp ona göre hüküm vermeleri lâzımgeleneğine ekseriyeti sülûsan ile karar verildi.

2 nisan 1941 tarih ve 19 E/12 K numaralı karar.

Metnini aynen yukarıya naklettiğimiz tevhidî içtihat kararıyla uzun bir müddettenberi tatbikat ve nazariyatçılarımızı işgal ve Temyiz Mahkemesinin muhtelif kararlarında da birbirine mütebayın içtihatlarına sebebiyet vererek birbirine zıt hükümlerin verilmesini intaç eden bir mesele kat'i hal tarzını bulmuş olmaktadır.

Filhakika Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunumuzun 254 üncü maddesinde «mahkemenin irat ve ikame edilen delilleri duruşmadan ve tah-

kikattan edineceği kanaate göre takdir edeceği» ve yine 254 üncü maddede «bir fiilin suç olup olmaması, âdi hukuka müteallik bir meselenin haline bağlı ise ceza mahkemesinin bu meseleye dahi ceza işlerindeki usul ve deliller için mer'i kaidelere göre karar vereceği» tasrih edilmiştir. Yani bu hükümlere nazaran ceza hâkimini karar ve hükümlerinde, deliller bakımından, tam ve mutlak bir takdir salâhiyetine malik bulunmakta, herhangi bir iddianın isbatı için hiç bir nevi delille mukayyet bulunmamaktadır.

Buna mukabil Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunumuz bazı hukuki muamelelerin isbat vasıtalarını tahdit etmiştir. Hukuki muamelelerin miktar veya kıymetleri muayyen bir haddi aştığı takdirde bunların kanuni delillerle isbatı iktiza eder. Burada delil bakımından hukuk ve ceza muhakemeleri usulleri arasındaki mezkûr farkın esbabı mucibesine temas edecek değiliz. (Bu hususta bakınız: Mustafa Reşit Belgesay: Hukuk ve Ceza Usulü Muhakemesinde Deliller).

İşte nakleyeceğimiz kanun metinlerinin ve hukuk ve ceza muhakemeleri usulleri arasında delil bakımından mevcut bu farkın karşısında, ceza mahkemesinde bir hususun suç teşkil edip etmediğinin âdi hukuka müteallik bir meselenin haline bağlı bulunduğu ve bu hususun ispatını ise Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanununun muayyen delillere tâbi ve meselâ senetle isbatı mecburi tuttuğu hallerde, bu meselelerin cezada herhangi bir delille ispat olunup olunamayacağı problemi birçok güçlükler ve aykırılıklara sebebiyet vermişti.

Tatbikatta bazılarının, hukuk mahkemesinde alacaklarının istifası için dava açtıktan ve hukuk muhakemeleri usulünün, n' tar ve ehemmiyeti itibarıyla senetle isbatını mecburi tuttuğu bu iddiayı, elinde senet mevcut bulunmadığı için, hasım tarafa yemin teklif ederek halle çalıştıktan ve hasım tarafın borcu olmadığına dair yemin etmesi halinde hukuk mahkemesince davanın reddedilmesi üzerine bu kere Ceza Kanununun 237 nci maddesine müsteniden hasım aleyhine yalan yere yemin ceza davasını tahrik eyledikleri ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 254 ve 255 inci maddelerine müsteniden iddialarını şahitle isbat etmeğe çalışarak ceza davası zımında müdahil sıfatıyla alacaklarını da istifaya çalıştıkları görülmüyordu. Bu suretle hukuk mahkemesinde reddedilmiş olan bir iddianın ceza mahkemesinde dolambaçlı bir yoldan hareket edilerek elde edilmesine gayret edilmiş oluyordu.

Bu mevzuda Temyiz mahkememizin muhtelif ceza daireleri ve Ceza Heyeti Umumiyesi kararları arasında da ihtilâflar husule gelmiş bulunmakta idi.

Temyiz Mahkemesi Ceza Umumi Heyeti 117 esas ve 121 karar numarası ve 13.10.930 tarihli bir kararında «... yalan yere yemin davasının esbabı sübutiyesini kanun tayin ve takyit etmemiş bulunmasına nazaran hâdisede itame olunan şahitlerin şahadeti hukuk mahkemesinde rüyet ve hükmolunan davaya müteallik olmayıp yalan yere yemin suçunun vukuuna mütedair olduğu halde istimal lâzım iken mücerret yalan yere yemin davasının beyhine tahrihiye ile isbatı muktezi bulunduğundan bahsle ısrar edilmesi yolsuz bulunacağı» yani yalan yere yemin

iddialarının, miktar ve ehemmiyetine nazaran Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanununun, suçun müstenit bulunduğu hukuki muamelenin isbatını senede tâbi tuttuğu ahvalde de ceza işlerindeki usul ve kaidelere tâbi olacağı ve binnetice bu iddiaların şahadet ve sair karinelerle isbatı mümkün olduğuna karar vermiş bulunuyordu. (Temyiz kararları Ceza Heyeti Umumiyesi, 1930-1934. sa. 60).

Buna mukabil yine Temyiz Ceza Heyeti Umumiyesi 4/48 esas ve 50 karar numaralı ve 8/6/931 tarihli bir kararında «hukuk mahkemesinde ibraz olunan senede karşı dermeyan edilen teslimat def'inin şahitle isbatı gayri caiz ve binaenaleyh hâdisede vukuu iddia olunan yalan yere yeminin beyyineî tahririye ile sübutu lâzım olduğuna» karar vermişti.

Temyiz 4 üncü Ceza Rairesinin 13.3.935 tarihli bir ilâmı ile, hukukta yemin edildiğinin cezada hertürlü delil ile isbatı kabi olduğuna karar verdiğini biliyoruz.

Temyiz Ceza Umumi Heyeti 111 esas ve 127 karar numaralı ve 13. 10. 936 tarihli bir kararında da «yalan yere yemin davalarının ceza mahkemelerinde tahriri beyyine ile sübutu lâzım geleceğine dair ne Ceza ve ne de Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda istisnai bir kayıt bulunmasına ve kanunda hilâfı yazılı olmadıkça bir suçun sübutuna medar addedilebilen delillerle isbat edilebileceği ahkâmı umumiyeî cezaiyeden bulunmasına ve hukuk mahkemesinde kanunen şahadetle sübutu caiz görülmiyen mesaili hukukiyede tevcih edilen yemini bilkabil ve ifa edenlerin yeminlerin yalan olduğu hakkında ikame edilen delâil ve beyyinatı ceza hâkimlerinin mutlak surette takdire hak ve salâhiyetleri derkâr bulunmasına» yeni ceza mahkemelerinin temini kanaat için her türlü delâil tetkike salâhiyetli olduğuna ve yalan yere şahadet suçunun da şahitle isbatı caiz olduğuna karar vermiştir. (Temyiz kararları, ceza kısmı 1936, sa. 103).

Temyiz Mahkemesinin bu mevzuda muhtelif kararlarındaki ihtilâflara karşılık memleketimizde müellifler muhtelif yazılarında daima bir hususun isbatını Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanununun muayyen delille tâbi tuttuğu hallerde ceza mahkemelerinin de Hukuk Usulü Kanununun tesbit eylediği kanuni delillerle bağlı bulunması noktai nazarı ittifakla müdafaa etmişlerdir (Ali Şevket Ergün: Hukuki Bilgiler mecmuası. s. 5458. Ferit Yasa: Yalan yere yemin suçu ve sübut delilleri; Adliye Ceridesi, yıl 1937, s. 786. Gad Franko: Hukuki Bilgiler Mecmuası). Hocamız Mustafa Reşit Belgesay da, sözü yukarıda geçen eserlerinde (s. 18 ve sonrakiler) nazari bakımdan vak'aların isbat vasıtalarını tahdidata tâbi tutan hükümlerin hukukta olduğu kadar cezada da tatbik edilmesi lâzım geleceğini, aynı hukuki münasebetin ceza ve hukukta ayrı ayrı vasıtalarla isbatının mümkün addedilmesinin mantıksız olacağını, Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanununun yalan yere yemin sebebiyle iadeî muhakemenin kabulü için keyfiyetin ikrar veya beyyineî tahririye ile sabit olmasını lâzım addettiğini, yabancı memleketler mevzuat ve içtihatlarında da durumun böyle olduğunu, âmme intizamından olan bir hükmün ceza mahkemesi tarafından tatbik edilmemesinin makul görülmiyeceğini ve binaenaleyh Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun mezkûr maddesi için

hiç olmazsa maznun lehine olmak üzere bir istisna kabul etmek zaruretinin açık olduğunu beyan eylemektedir.

Ceza Kanunumuzun mehaızı olan İtalyan Ceza Kanunu bakımından mesele bir güçlük arz etmemektedir. Filhakika yeni İtalyan Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun meriyete girdiği 1931 senesine kadar yürürlükte kalmış bulunan eski İtalyan Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 201 ve 372 nci maddeleri gereğince yalan yere yeminin isbat vasıtaları tahdit edilmiş bulunuyordu. Bu hükümlere nazaran «bir suçun mevcudiyeti için bir mukavelenin varlığının tesbiti icap eylediği ahvalde, bu mukavelenin varlığının isbatı hususu, mukavelenin tâbi bulunduğu Medeni Kanun veya Ticaret Kanununun hükümlerine göre yapılmak iktiza eder». Mezkûr hükmü Manzini şöyle izah ediyor: (Manzini: Trattato di Diritto Penale Italiano. Cilt V. s. 487). «... binaenaleyh yalan yere yemin suçu ancak, yeminin mevzuunu teşkil eden mukavele Medeni Kanun veya Ticaret Kanunu ahkâmınca şahadetle isbat olunabildiği takdirde- dir ki şahitle isbat olunabilir. Buna mukabil mezkûr mukavele Medeni Kanun veya Ticaret Kanunu hükümlerine nazaran şahitle isbat olunamazsa, bu delil yalan yere yemin suçunun tesbiti hususunda da kullanılamaz». Görüldüğü ki 1931 tarihine kadar İtalyada mevzuat, Temyiz Mahkememizin tevhide içtihat kararına uygun olarak meseleyi halletmiş bulunuyordu. Fakat 1931 tarihli yeni İtalyan Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 308 inci maddesine nazaran «Medeni Kanunların beyyineye müteallik olarak vazetmiş buldukları tahdidat, ceza takibatında nazara alınmazlar, meğer ki bunlar şahısların hallerine mütedair bulunsunlar» denilmektedir. (Bu hususta bakınız: Guglielmo Sabatini: Manuale di Diritto procedura penale 1940. cilt II. s. 98).

Fransada da gerek müellifler ve gerekse mahkeme içtihatları yalan yere yeminin senetle isbatı icap eden bir hukuki muameleye taallük ettiği hallerde bu hususun cezada da şahitle isbat olunamayacağı yani Usul ve Medeni Kanunlardaki tahdidatın ceza mahkemelerinde de tatbiki icabedeceği kanaatındadırlar. «Yalan yere yeminin isbat olunabilmesi için müddeumuminin 1) mukaddema hakiki fizyonomisi içinde yalan yere yeminin taallük ettiği hâdiseyi tesbit eylemesi iktiza eder; 2) sonra yeminin, bu hâdiseyi hakikate muhalif olarak inkâr veya arzetmek için eda edildiğini isbat etmesi iktiza eder. İkinci noktadan müddeumuminin arzettiği delil hiçbir tahdide tâbi değilse de birinci bakımdan ispat, deliller rejiminin ispat olunacak hâdisenin mahiyetine tâbi bulunduğu yoksa işe el koyan adli mercinin nev'ine tâbi bulunmadığı umumî prensibinin tatbiki neticesi, Medeni Kanunun hükümleri içinde kabul edilebilir. Bu itibarla miktarı beşyüz frankı geçen iddialar ve miktarı ne olursa olsun kanunun yazılı delille isbatını emreylediği hususlar şahitle isbat olunamazlar». (Garraud: Traité théorique et pratique du Droit criminel français. cilt VI. s. 30 ve sonrakiler).

«... Tahriri vesaikle ispatı lâzımgelen meselede hukuk mahkemelerinde yalan yere yemin etmekle maznunaleyh olan kimselerin ceza mah-

kemelerindeki duruşmalarında ceza hâkimlerinin hukuk davaları usulü muhakemeleri kanununun 287, 288, 289 ve 290 inci maddeleri hükümleriyle mukayyet olarak yazılı delil arayıp ona göre hüküm vermeleri lâzım geleceğini» tesbit eden yukarıya metnini nakletmiş bulunduğumuz tevhidî içtihat kararı, mezkûr hükmünün esbabı mucibesi olmak üzere şu noktaları serdeylemektedir:

1°) Yalan yere yemin eden kimsenin, Ceza Kanununun 287 nci maddesine tevfikân cezalandırılması için ceza mahkemesinde yapılacak duruşmasında ceza hâkiminin bir nevi beyyine ile takayyüt edip etmiyeceği hakkında hususî ve sarîh bir kayıt yoktur.

2°) Ceza Usulü Muhakemeleri Kanununun 254 üncü maddesindeki itlâkın, diğer suçlardan bariz hususiyetlerle farklı bulunan yalan yere yemin suçuna da şamil olmaması iktiza eder. Çünkü Hukuk Usulü Kanununun 287 inci maddesinde «kanunun bir delil ile isbatını emreylediği hususların başka suretle isbat olunamayacağı» ve yine 445 inci maddesinin 6 ncı bendinde de «mahkûmualeyhin yalan yere yemin ettiği ikrarı veya beyyinei tahririye ile sabit olmuş olması» hususu tasrih edilmiştir. Bu son kayıta yalan yere yemin suçunun ancak ikrar veya beyyinei tahririye ile ispat edilmesi lüzumuna işaret mahiyetinde bulunmuştur.

3°) Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun sakit bulunduğu hususlarda daha umumî bir usul kanunu olan Hukuk Muhakemeleri Usulünün hükümlerine müracaat olunmak mutad bulunduğundan Ceza Muhakemeleri Kanununun zikri geçen 254 üncü maddesinin itlakı ibaresi yalan yere yemin suçunun subut sebeplerinde Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu hükümleriyle ceza hâkiminin takayyüt etmesini kabulde ehemmiyetli bir mahzur tasavvur olunamaz.

4°) Aksini iltizamda ise... nizamı âmme için konulan bir müeyyideyi kıymetsiz bir hale koymak hak ve salâhiyetinin, hukukta yemin teklif eden tarafa bahşedilmesi ve diğer taraftan kanunî tahdidata riayet etmeyenlerin elinde yalan yere yemin suçunun bir tehdit vasıtası olarak kullanılmasına revaç verilmiş olur.

5°) Bundan başka iki mahkemenin kararları arasında taraflara müessir bir takım tezatların ve kanunların hükümleri arasında bazı âhenksizliklerin husulüne sebebiyet verilmiş olur.

6°) Hukuk mahkemesinde tekevvün eden ve diğer suçlara nazaran bir hususiyet arzeden bu suçun, maznunun ceza mahkemesindeki duruşmasında ceza hâkiminin Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanununda yazılı tahdidata tâbi tutulmamasından doğacak mahzurlar daha mühimdir.

Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunumuzun, muayyen hususların isbatını muayyen delil vasıtalarına tâbi tutan bugünkü durumunda, tahlil etmekte bulunduğumuz tevhidî içtihat kararının, maksada uygunluk bakımından muvafık olup olmadığı bir meseledir. Bununla beraber Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 254 ve 255 inci maddelerinin umumiyet ve itlakı ibaresi karşısında mezkûr hal tarzını metinlerle telif etmek pek de kabîl görülemez. Esasen mezkûr tevhidî içtihat kararının esbabı mucibesine de bazı itirazlarda bulunabilmek imkânı vardır; şöyle ki:

1°) Bir kere öyle zannederiz ki yukarıda (1) numarada zikrettiğimiz esbabı mucibe daha ziyade sözü geçen tevhidî içtihat kararının tam aksi olan bir hal tarzını müdafaa bakımından ileri sürülebilir. Hukukçu için metin tam salâhiyet verici bir şekilde kaleme alındığı ve bu salâhiyeti tahdit eden — eski İtalyan Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda olduğu gibi — bir metin de mevcut bulunmadığı takdirde tabii olan metne ihtibak ile salâhiyetin mutlaklığı değil midir? Netekim Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunumuz da usul bakımından bir meselenin hallini ayrı ve istisnai bir usule tâbi tutmak istediği zaman bunu ayrıca tasrih eylemektedir: 255 inci maddenin son fıkrasında «ceza mahkemelerinde son tahkikat esnasında suçtan zarar görenlerle maznunların yaşlarında ceza hükümleri bakımından lüzum görülecek tashihlerin Nüfus Kanunundaki usule göre icrası ceza mahkemesine aittir» denilmiştir. Yani Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu bu tashihlerin 254 ve 255 inci maddesindeki esaslar dışında icrasını istediği zaman bu maddelerin itlakı karşısında ayrı ve hususi bir hüküm koymaktadır. Böyle bir hükmün ademi mevcudiyeti takdirinde mesele ne olursa olsun ceza mahkemesinin deliller bakımından 254 ve 255 inci maddede ifade edildiği üzere mutlak bir salâhiyete sahip bulunduğu neticesine varılmak iktiza etmez mi?

2°) Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanununun 287 inci maddesindeki hüküm tamamen hukuk mahkemesi hâkimine hitap eder. Ceza hâkimine hitap etmez. Böyle olsa idî mezkûr hüküm karşısında ve bu hükmün ceza hâkimine de hitap eylediği iddia edilecek olursa Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunundaki 254 ve 255 inci maddelere ne lüzum kaldı? Bundan başka Hukuk Usulünün 445 inci maddesinin 6 ncı bendinde «mahkûmunaleyhîn yalan yere yemin ettiği ikrarı veya beyyineî tahririye ile sabit olmuş olması» hususunun tasrih edilmesinden de, yalan yere yemin davalarının ancak ikrar ve beyyineî tahririye ile kabili isbat bulunacağı neticesi çıkarılmaz. Filhakika bu kabul edilecek olursa 445 inci maddede ifade bulunduğu şekilde ikrar delilinin bu mevzuda ceza hâkimini de tamamen bağlayan kanunî bir delil olacağı neticesine varılmak iktiza ederdi; bu ise ceza mahkemeleri usulü esaslarına taban tabana zıt olur.

3°) Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanununun umumî bir kanun olması itibarıyla Ceza Usulünün sakit bulunduğu yerlerde onun hükümlerine müracaat olunmak lâzıme geleceği hususu da çok söz götürür. Bu, böyle olsa da Ceza Usulünün 254 ve 255 inci maddelerinin bu mevzuda da açık, sarıh ve mutlak olduğu muhakkaktır.

4°) Süphe yok ki Hukuk Usulünün muayyen iddiaların isbatını muayyen delil vasıtalarına tahdit eden hükümleri intizamı âmme bakımından mevzudur; fakat burada mezkûr esaslardan da ancak Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda mevcut bir istisnaya ihtisalendir ki vazgeçebilmek mümkün olabilir. Esasen kanaatımızca hukuk mahkemesinde yemin teklif ettikten sonra, hasım tarafın yemin etmesi üzerine davanın reddolunması halinde, bundan dolayı yalan yere yemin davası açıldığı takdirde bu yeni davanın zımında tazminat namı altında hakkı şahsî talebine de cevaz vermemek iktiza eder. Filhakika 255 inci maddenin 2 ncı fıkrasında «... bununla beraber, mahkeme, muhakemeyi talik ve hukuk davası açıl-

ması için alâkadarlara bir mehli verebilir. Hukuk mahkemesinden bu bapta hüküm çıkmasını da bekliyebilir.» denilmektedir. Bu hükme nazaran ceza mahkemesi, davanın hukuki cihetinin hallini hukuk mahkemesine bıraktığı hallerde, hukuk mahkemesinin vereceği kararla bağlı bulunacaktır. Ceza mahkemesinin intihâen bağlı bulunacağı bir kararla iptidaen bu mevzuda verildiği takdirde de bağlı bulunması gayet tabii telâkki edilmek lâzımgelir. Esasen Fransadaki tetkikatta da, ceza mahkemesinin hukukta delil vasıtalarını tahdit eden hükümlerle bağlı bulunacağı kabul edildiği halde, bu mevzuda açılan ceza davasına hattâ mağdurun iştirak edebilmesi dahi kabul edilmemektedir (Garraud: sözü geçen eser, s. 33).

5°) Nihayet, tevhidî içtihat kararının aksini iltizamda doğacak mahzurların daha az veya çok olacağı meseleleri kabili münakaşadır.

Mesele kanun metinlerinden müstakil olarak maksada uygunluk bakımından mütalâa olununca dahi öyle zannediyoruz ki ceza işlerinde delilleri takdir bakımından malik bulunulan mutlak takdir hakkını yalan yere yemin davaları mevzuunda da tahdit eylememek doğru olur. Filhakika mesele cezacı noktai nazarından mütalâa edilecek olursa yalan yere yemin etmek suretiyle ahlâki redaetini izhar eylemiş bulunan kimselerin tecziye olunup olunmaması keyfiyeti mağdurların önceden tedbirsizlik etmek suretiyle senet almamalarına tâbi tutulmamak iktiza eder. Ceza adaleti formalitelere feda olunmamalıdır. Bundan başka yalan yere yemin suçunun cezada her nevi vasıta ile isbat olunabilmesi keyfiyeti bir çoklarının hukukta yalan yere yemin etmelerini önliyecek kuvvetli bir âmil de teşkil eder. Bundan başka en ağır cezaları müstelzim en ağır suçların dahi şahitle isbat olunabilmesi mümkün iken, yalan yere şahadet suçunun şahitle isbat olunamaması mantıki görülmez.

Burada hukuk mahkemesine ve onun kararlarına karşı itimadı azaltacak bir nokta da mevcut değildir. Hukuk mahkemesi kendini tahdit eden kanun hükümlerini tatbikten başka bir şey yapmış değildir. Âdeta hukuk mahkemesi verdiği kararla sadece senedin ademî mevcudiyetini tespit eylemekte ve bu vaziyette, taallük eden kanun metni muvacehesinde alacağın mevcut olduğu hususunu tayin edemeyeceğini beyan etmektedir.

Bu itibarla yukarıda 4 numarada dermeyan eylediğimiz mütalâa ve hal tarzının mevcudiyeti kaydı ihtirazisiyle cezada yalan yere yemin suçunun her nevi beyyine ile kabili isbat olması hususuna taraftar olduğumuzu ifade edelim.

Esasen hali hazır mevzuat vaziyetinde, 254 ve 255 inci maddelerin mutlak ifadeleri karşısında, zikri geçen tevhidî içtihat kararının Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun hükümleri ile telifi mümkün olmadığını zannediyoruz.

**

Temyiz Mahkememiz 1943 senesinin ilk altı ayı zarfında Ceza Hukukuna müteallik olmak üzere üç tevhidî içtihat kararı vermiş bulunmaktadır. Bu kararlar hakkında kısaca malûmat vermek ve bazı notlar arz etmek istiyoruz.

Temyiz Mahkememiz tevhidî içtihat heyeti umumiyesi 10 şubat 1943 tarih ve 9 K/39 E numaralı kararında umumî mahkemelerin Askerî Ceza Kanununu tetkik edecekleri hususî ve istisnâî bir hâlî tesbît ve bunun hudut ve şümulünü tayin eylemiş bulunmaktadır. Filhakika mezkûr tevhidî içtihat kararına nazaran: «Askerî Ceza Kanununun 192 nci maddesinde, mezkûr kanunun 131 inci maddesindeki ef'alden yalnız *askerî eşyayı satın almak, rehin olarak kabul etmek ve gizlemek* fiillerinden bahsedilmesine ve bu suçların askerî mahkemelere tâbî olmayan siviller tarafından işlenmesi halinde umumî mahkemelerin bu kanun hükümlerini tatbik edeceği tasrih olunmasına ve bu istisnâî hükmün 131 inci maddede yazılı diğer ef'ale de teşmilî suretiyle tevsiine cevaz bulunmamasına göre umumî mahkemelerin ancak 192 nci maddenin matufu olan 131 inci maddedeki ef'alden askerî eşyayı satın almak, rehin olarak kabul etmek ve gizlemek suçlarından dolayı askerî mahkemelere tâbî olmayan sivil şahıslar hakkında mezkûr 131 inci maddeye tevfiikan umumî mahkemelerin ceza vermeleri ve mezkûr 131 inci maddede iptidaen ağır hapis cezası ve az vahim hallerde hapis cezası tâyin edilmesi ve bahsedilen vahamet derecesinin tayin ve takdiri yüksek vazifeli mahkemeye ait olması hasebiyle bu kabil suçların ağır ceza mahkemesinde bakılması lâzımgeldiğine ve 131 inci maddede atfen 192 nci maddede irae ve tasrih edilmiş olan ef'alın dışında kalan askerî eşyayı çalmak suçundan dolayı askerî mahkemelere tâbî olmayan sivil şahıslar hakkında umumî mahkemelerin, suçun ikâ suretine göre umumî Ceza Kanunu hükmünce ceza tâyin eylemeleri iktiza eder.

Bu karariyle Temyiz Mahkememiz birbirinden ayrı iki meseleyi halletmiş bulunmaktadır: 1) Umumî mahkemelerin Askerî Ceza Kanununun hükümlerini tatbik edeceği bir hâlin hududunu ve şümulünü tayin etmektedir. 2) Umumî mahkemelerin vazife hudutlarını tayin bakımından kriter teşkil edecek bir prensip vazetmekte yahut bu prensipi teyit eylemektedir.

1°) Filhakika sivil şahısların, işledikleri suçlardan dolayı umumî mahkemelerin kazasına dâhil bulunmaları ve haklarında umumî Ceza Kanunu hükümlerinin tatbiki bir prensiptir. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunumuzdan sonra meriyete girmiş bulunan bu kanunun 6 nci maddesini değiştiren Askerî Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun (1) den (3) e kadar olan maddeleri sivil şahısların, işledikleri suçlardan dolayı, askerî mahkemeler tarafından muhakeme olunacakları halleri de tesbît eylemiş bulunmaktadır. Askerî mahkemelerin mevcudiyet sebeplerinden biri de şerhiyetlerin Umumî Ceza Kanunundan ayrı prensip ve hükümleri ihtiva eden bir Askerî Ceza Kanununun mevcudiyetini icabettirmesi olduğundan, Askerî Ceza mahkemelerinin, Askerî Ceza Kanununu ve umumî mahkemelerin de Umumî Ceza Kanununu tatbik etmeleri lâzımdır. Fakat bazı hallerde askerî mahkemeler, Umumî Ceza Kanununu — ki bu hallerin adedi çoktur ve gittikçe çoğalmıştır — ve umumî mahkemelerde pek istisnâî hallerde Askerî Ceza Kanununu tatbik etmektedirler. İşte umumî mahkemelerin Askerî Ceza Kanununu tatbik edecekleri hallerden biri Askerî Ceza Kanununun 131 inci maddesi delâletiyle 192 nci maddesinde ifade olunmuştur.

Askeri Ceza Kanununun 131 inci maddesinde «askeri bir hizmet yaparken veya vazifeyi suiistimal ederek... nukudu ve her türlü askeri eşyayı çalmak, zimmete geçirmek, ihtilâs etmek, satmak, rehine vermek ve bunları bilerek satın almak, rehin kabul etmek veya gizlemek» fiillerinin 5 seneye kadar ağır hapis cezasını müstelzim bulunduğu ve az vahim hallerde üç seneye kadar hapis cezası hükmolunacağı zikrolunmuş ve Askeri Ceza Kanununun 192 inci maddesinde «... askeri eşyayı satın almak, rehin olarak kabul etmek ve gizlemek fiillerine dair 131 inci maddede yazılı suçlar askeri mahkemelere tâbi olmayan siviller tarafından yapılırsa umumi mahkemeler bu Kanun hükümlerini (yani Askeri Ceza Kanunu hükümlerini) tatbik ederler» denilmiştir. İşte, Temyiz Mahkememiz, çok doğru olarak, 192 nci maddeye göre umumi mahkemelerin sivil şahıslar hakkında Askeri Ceza Kanununu tatbik etmeleri keyfiyetini «192 nci maddedeki istisnai hükmün 131 inci maddesinde yazılı diğer ef'ale de teşmili suretiyle tevsiine cevaz bulunmaması» esbabı mucibesıyla sadece eşyanın satın alınması, rehin olarak kabul edilmesi ve gizlenmesi hallerine tahsis eylemiş, diğer hallerde ve ezcümle askeri eşyanın siviller tarafından çalınması halinde Umumi Ceza Kanunundaki cezaların tatbiki icabedeceğini tesbit eylemiştir.

Askeri Ceza Kanununun 192 nci maddesindeki bu hüküm maksada uygunluk bakımından tetkik edilecek olursa 131 inci maddenin tatbiki keyfiyetinin sadece 192 nci maddede işaret olunan üç hale tahsis edilmiş bulunmasının sebebi pek de anlaşılabilir. Filhakika bu fiiller için, siviller tarafından ika olundukları takdirde de Askeri Ceza Kanununun 131 inci maddesinin tatbik olunmasının esbabı mucibesini, mezkûr fiillerin ihlâl eyledikleri menfaatlerin, üstün memleket menfaatleri olması itibarıyla, Umumi Ceza Kanununda bu husus için mevzu müeyyidelerin kâfi görülmemesi ve daha ağır müeyyidelerin tatbikinin lüzumlu telâkki edilmesidir. Bu, böyle olunca askeri eşyayı çalmak, sözü geçen fiillerden neticesi itibarıyla daha hafif bir fiil değildir ki, bunun hakkında sadece Umumi Ceza Kanunundaki müeyyidelerin tatbiki ile iktifa olunsun. Bu itibarla 192 inci maddenin askeri eşyayı çalmak hususuna da teşmili kanaatinde bulunduğumuzu ifade etmek isteriz.

2*) Yine tetkik etmekte bulunduğumuz tevhidî içtihat kararına nazaran bir suçun vahamet derecesinin ağır veya hafif olduğu haller için Kanunun başka başka cezalar tayin eylediği ve bu cezalara nazaran aynı fiilin muhakemesinin vahamet derecesine göre ayrı ayrı mahkemelere tâbi bulunduğu hallerde vazifeli mahkeme fiilin en vahim derecesi için salâhiyetli mahkemedir. Binaenaleyh sorgu hâkimleri yahut müddeiumumiler hazırlık veya ilk tahkikatın neticelerine nazaran suçun az vahim olduğunu tesbit eyledikleri ahvalde dahi mezkûr fiilli çok vahim olması halinde vazifedar olan mahkemeye sevketmeleri icabeder. Çünkü «vahamet derecesinin tayin ve takdiri yüksk vazifeli mahkemeye aittir».

Bu hal tarzını maksada uygunluk bakımından da çok muvafık bulunduğumuzu belirtmeliyiz. Çünkü Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunumuzun 262 nci maddesine nazaran «mahkeme, duruşmadan anlaşılabilir vasıf ve ma-

hiyetini ileri sürerek davanın görülmesini derecesi dün bir mahkemeye ait olduğundan bahisle vazifesizlik kararı veremez». Mezkûr hal tarzının aksi iltizam edilecek olursa aşağı dereceli mahkemenin filli vahim olarak tesbit eylediği hallerde hüküm veremiyerek işi yüksek dereceli mahkemeye sevk etmesi icabeder ve binnetice işin uzamasına sebebiyet verilmiş olurdu.

*
**

Temyiz Mahkememiz Tevhidi İctihat Heyeti Umumiyesi 17 Şubat 1943 tarih ve 3E/10K numaralı kararında 1918 sayılı kaçakçılığın men ve takibi hakkındaki Kanununun 26 ve 27 nci maddelerinin ve bñlhassa 27 nci maddenin son fıkrasının ne suretle tatbiki icabedeceğini ve bu hükümlerin taallük ettiği fiillerin nelerden ibaret bulunduğunu tayin eylemektedir. (Resmî Gazete, sayı, 5443, tarih 30 Haziran 1943 çarşamba).

Mezkûr Tevhidi İctihat kararına nazaran kaçakçılık maksadiyeye bir teşekkül vücuda getirmek, bunu idare etmek ve mücerret bu teşekküle intisap eylemek, bu teşekkül tarafından kaçakçılık filli ika edilmemiş bulunsa dahi Kanununun 26 nci maddesinin tatbikini iktiza ettiren bir suç teşkil eder. Kaçakçılık için vücuda getirilen teşekkülün ne olduğunu 26 nci maddenin ikinci fıkrası tayin eylemiş bulunmaktadır: «Kaçakçılıkla iştigal etmek maksadiyle iki veya daha ziyade kimselerin birleşmeleri kaçakçılık için teşekkül sayılır». Görülüyor ki teşekkülün esas unsurunu oraya girenlerin maksadı teşkil eylemektedir.

Bu suretle meydana getirilen teşekküle mensup olanlar veya bu teşekkülleri vücuda getirenler tarafından kaçakçılık fiillerinin icrası da 27 nci maddenin (1) ve (2) nci fıkralarında gösterilen suçu vücuda getirir.

27 nci maddenin son fıkrasında ise şöyle denilmektedir: «aralarında bu suretle bir teşekkül ve irtibat olmaksızın ikiden fazla kimseler tarafından toplu olarak kaçakçılık yapanlara ... cezalar hükümlenir». İşte tatbikatta bu fıkradaki vaziyetin tahakkuk edebilmesi için kaçırılan malların kaçakçılar arasında müşterek olup olmamasının icabedip etmediği keyfiyeti tereddütleri mucip oluyordu.

Temyiz Mahkememiz sözü geçen tevhidi içtihat kararıyle 27 nci maddenin son fıkrasındaki ağırlatıcı sebebin tahakkuku için kaçırılan malların kaçakçılar arasında müşterek olup olmamasının ehemmiyeti olmadığını tesbit eylemiş bulunmaktadır. Bu karara nazaran, meselâ, iki kimse arasında hiçbir anlaşma olmaksızın kendi hesaplarına her ikisi de kendilerine ait olan malları ayrı ayrı kaçırmak suretiyle ve fakat beraberce, birbirine arkadaşlık ederek fiillerini icra eyleseler 27 nci maddenin son fıkrasının tatbiki iktiza eder.

*
**

Temyiz Mahkememiz Tevhidi İctihat Umumi Heyeti 24 Mart 1943 tarih ve 15E ve 13K numaralı kararıyle hırsızlık suçlarının ağırlatıcı sebeplerini ihtiva eden 491 inci maddenin 5 inci bendi ile 492 nci maddenin 6 nci bentlerinin tatbik sahalarını tayin eylemektedir (Resmî Gazete, sayı 5443, 30 Haziran 1943 Çarşamba).

491 inci maddenin 5 inci bendine nazaran yankesicilik hırsızlığın, altı aydan iki seneye kadar hapsi istilzam eden ağırlatıcı bir sebebidir. 492 nci

maddenin 6 ncı bendine nazaran da hırsızlığın «karada ve denizde her nevi nakil vasıtaları içinde seyahat eden yolcuların eşya ve parası hakkında yahut umuma mahsus nakliye vasıtalarını işletmekte bulunan idarelerin dairelerinde veya istasyon ve iskelelerinde veya mabetlerin içinde» icrası bu suçun 1 seneden 3 seneye kadar hapsi mucip olan ağırlatıcı bir sebebidir. İşte şehir içindeki tramvaylarda yankesicilik suretiyle hırsızlığın icrası halinde 491 inci maddenin 5 inci bendinin mi yoksa 492 nci maddenin 6 ncı bendinin mi tatbik olunacağı meselesi ihtilâflara sebebiyet vermiş bulunmakta idi.

İşte numafa ve tarihini yukarıya nakletmiş bulunduğumuz tevhide içtihat kararıyla Temyiz Mahkememiz meseleyi kat'i surette halletmiş ve tramvaylarda da yankesicilik suretiyle yapılan hırsızlıklarda 492 nci maddenin 6 ncı bendinin tatbik olunması iktiza eylediğini tesbit eylemiştir. Mezkûr kararın istinat eylediği esbabı mucibe kısaca şunlardan ibarettir:

1°) Karada ve denizde *her nevi* nakil vasıtaları içinde veya bu vasıtaları işleten idarelerin dairelerinde veya istasyon ve iskelelerde yapılan hırsızlıklarda, bu yerlerde yolcuların telâş etmeleri ve eşyalarını gözetmede zorluk çekmeleri yüzünden hırsızların kolayca ve cesaretle iş görebilmelerinin önüne geçmek ve buralarda umumî emniyet ve itimadı daha ziyade temin etmek için 492 inci maddenin 6 ncı bendi vazolunmuştur.

2°) Buna mukabil hırsızlığın şahıs üzerinde işlenmesi tarzı olan ve el çabukluğu ve hususi maharetle şahıs üzerinden bir şey çalmak suretinde tarif olunan yankesicilik hırsızlığın ağırlatıcı bir sebebini teşkil eylemekle beraber 492 nci maddedeki hallerden daha az cezayı icabettiren bir ağırlatıcı sebep olarak kanun vâzınca tesbit olunmuştur. (Temyiz Mahkemesi İkinci Ceza dairesi 28. 6. 1940 tarih ve 5592 esas ve 5685 karar numaralı ilâmında yankesiciliği şöyle tarif ediyor: Yankesicilik sahibine hissettirmeksizin maharetle yapılan sirkat fiilidir).

3°) Yankesicilik hırsızlıktan ayrı mahiyet ve sıfatta bir suç olmayıp sadece cezası ağırlaştırılmış bir hırsızlık şekli olduğundan, bir nakil vasıtası içinde yapılmış olan yankesicilik, işlendiği mahal itibariyle ve cezası ağırlaştırılmış bir hırsızlık olması bakımından 492 nci madde hükmünün tatbikini müstelzimdir. Aksini iltizam eylemek bir suçun nakil vasıtası içinde işlenmiş olması halini hesaba katmamak ve yankesiciliğin bir hırsızlık hali olduğunu gözetmemek olurdu.

4°) Şehir içinde işliyen tramvaylar 492 nci maddenin maksudu olan nakil vasıtalarındandır. Çünkü 492 nci maddenin 6 ncı bendinde «karada ve denizde *her nevi nakil vasıtaları*» denilmiştir; *her nevi* kelimesinin itlak ve şümulü içine tramvaylar da girer.

5°) Maddedeki seyahat kelimesinin uzun yolculuğa delâlet eylediği iddia olunamaz. Çünkü nakil vasıtaları içinde yapılan hırsızlığın cezasının ağırlaştırılmasını mucip sebep ve düşünceler bu yolculuğun uzun ve kısa olması ve şehir içinde ve dışında yapılması hal ve vaziyetlerinde aynen ve tamamiyle mevcuttur. Hususiyle daha yolculuğa başlamadan hırsızlığın *istasyon* ve iskelelerde işlenmiş olması halinde bile cezanın ağırlaştırılmış olması bu vasıtanın içinde yolculuğun uzun veya kısa olmasını

düşünmekte ve madde hükmünün tatbiki için böyle bir tefrik yapmakta-ki isabetsizliği açıkça ortaya kor.

Yukarıda nakleyeceğimiz mucip sebeplere nazaran şahir içinde işliyen ve dolmuşa yolcu taşıyan atlı arabalarda taksilerde ve sandallarda da yankesicilik suretile hırsızlığın ikai halinde 492 inci maddenin 6 inci bendinin tatbiki iktıza edecektir.

Bununla beraber şehir içindeki tramvay ve otobüs duraklarında işlenen hırsızlık suçlarında 492 inci maddenin 6 inci bendinin tatbik olunmaması iktıza ettiğini zannediyoruz. Filhakika Tevhidi İctihat kararının esbabı mucibesi maddenin buraya kadar teşmiline müsaait değildir.

Öyle zannederiz ki ahbap veya arkadaşla bir nakil vasıtası içinde bulunulurken bu ahbap veya arkadaş tarafından hırsızlık suçunun ikainde da 492 inci maddenin 6 inci bendinin tatbik olunmaması iktıza eder. Çünkü bu halde de 492 inci maddenin 6 inci bendine ait Temyiz Mahkemesi esbabı mucibesi mezkûr bendin tatbiki için fail ve mağdur arasında bir tanışıklığın mevcut bulunmamasını iktıza ettirir.

Bu itibarla «hırsızlığın sureti ikaina ve birlikte gezmek için binilen otomobilde icra edilmiş bulunmasına göre 491 - 3 yerine 492 - 6 ncı madde mucibince ceza tâyini suretile tatbikte isabet olmadığı yolundaki» Temyiz Mahkemesi 2 inci Ceza dairesinin 27.2.940 tarih ve 1868 esas ve 366 karar sayılı ilâmında isabet bulunduğunu zannetmekteyiz.

Doçent Sulhi Dönmezer

III.

Eser tahlil ve tenkidleri

A) Âmme hukuku; B) Hususî hukuk.

A) ÂMME HUKUKU;

Hikmet Muradoğlu: Türk İnfaz Hukuku. Ankara, 1943.

Hikmet Muradoğlu'nun bu kitabı memleketimizde cezanın infazına mütâallik ve bununla alâkadar bütün kanun, nizamname, talimatname ve Vekâletleri tamim ve mütalâalarını ihtiva eylemektedir. Sayın hukukçu bu muhtelif mevzuatı altı kısım halinde bir tasnife tâbi tutmuş ve arzetmiştir. Bu kısımlar şunlardır: İnfaz ve gayesi, İnfaz ve infaz müesseseleriyle ilgili hususi hükümler, İnfaz müesseseleriyle ilgili mali mevzuat, Cezanın infazında gözetilecek sağlık esasları, Ceza ve tevkif evleri nizamnamesi, Büro muamelâti.

Yabancı memleketlerde, muhtelif hukuki mevzularda pek bol olan bu nevi toplamalar, son senelerde memleketimizde, bilhassa tatbikatçı hukukçularımız tarafından vücuda getirilmeğe başlanılmıştır. Bu nevi eserlerin nazariyatçı ve tatbikatçılarımız için arzulemekte bulunduğu büyük fayda ve ehemmiyeti ifade için çok söz söylemeğe ihtiyaç yoktur. Filhakika infaz müesseselerimiz ve sistemlerimiz üzerinde etütler yapacak, bu hususa dair mevzuatı tetkik ederek noksanları ifade ve tahakkuk etti-

rilmesi iktiza eden ıslahatı işaret edecek olan nazariyatçılarımız bu eser sayesinde birçok yorgunluklardan kurtulacaklardır. Diğer taraftan, müellifin de kitabın önsözünde çok güzel ifade eylediği gibi «bütün dikkat ve itinaya rağmen bir işin taallük ettiği mevzuat ve yazıları bir arada toplu olarak bulundurmak, icabında onlara müracaat ederek bir müşkülü halletmek ekseriya mümkün olamaz»; bundan başka ceza evlerimizde kanun ve nizamları ihtiva eden kaynakların da mevcut olmadığını biliyoruz. Bu itibarla mezkûr eser bilhassa tatbikatçılar, ceza evleri müdür ve idarecileri bakımından çok faydalı olacaktır. Müellifinin, vücuda getirirken pek çok zahmete katlandığı muhakkak olan bu eseri okuyucularımıza hararetle tavsiye ederiz.

Reşat Bayramoğlu: Türk Ceza Hukukuna göre Devlet İdaresi aleyhine işlenen cürümler.

Reşat Bayramoğlu, bu eseriyle, tatbikatta öteden beri hissedilmekte olan bir ihtiyacı karşılamış oluyor. Malûm olduğu üzere memleketimizde, gerek Ceza Kanununun ve gerekse cezai hükümleri ihtiva eden diğer hususi kanunların ihtiva eyledikleri suçlar hakkında yazılmış şerhler, sistematik eserler yok deneyecek kadar azdır. Bu hususlarda tektük küçük monografilere ve bazı suçları ihtiva eden makalelere, o da nadiren, tesadüf dlebilmektedir.

İşte Reşat Bayramoğlu bu bakımlardan hissedilen güçlüklerden oldukça ehemmiyetli birine cevap vermiş bulunuyor. Müellif eserini yazarken yerli eserlerden, Temyiz Mahkemesi karar ve içtihatlarından ve on altı yıllık meslek hayatının verdiği tecrübe ve kanaatlardan istifade etmiştir. Bu itibarla eser tamamiyle yerli ve orijinal bir mahiyet arz etmektedir. Müellifin yabancı kaynaklardan da istifade etmemiş olması ve bu itibarla eserinin mukayeseli hukuk bakımından noksan bulunması kendisi için bir kusur teşkil edemez. Zira müellifin de kitabın önsözünde çok güzel tebarüz ettirdiği gibi maksadı «nazariyattan ziyade maddelerin, fiyatta ne suretle tatbik ve kabul olunduğunu belirtmek suretiyle günlük hayatta faydalı olabilmektir».

Eserin bilhassa tatbikat bakımından çok faydalı olduğuna ve bundan sonra yapılacak nazari ve mufassal etütler için çok kıymetli bir me haz teşkil edeceğine bir kere daha işaret ve müellifi kıymetli eserinden dolayı hararetle tebrik edelim.

Doçent Sulhi Dönmezer

b) HUSUSİ HUKUK;

1942—1943 ders yılında çıkan medenî hukuk kitapları

Memlekette bütün sahalardaki neşriyat, bu son bir iki sene zarfında o kadar artmıştır ki, bunları takibetmek ve her bir eser hakkında fikir edinmek okuyucular için pek güç bir iş olmuştur. Bunu kolaylaştırmak ve okuyucuların kitap hevesini karşılamak ve iyi ve kötü kitapları ona

göstermek için radyo neşriyatı (1), hususî bir bibliyografya mecmuası (2) vücuda getirilmiş olduğu hâlde, bu da kâfi gelmemekte ve birçok gündelik gazeteler ayrı bir sütunlarını kitap tahliline tahsis eylemektedir (3).

Biz de hukuk okuyucularının aynı ihtiyacına cevap vermeğe gayret ederek kendi çalışma sahamıza giren kitapların bir senelik icmalini takdim etmeğe geçen sene başlamıştık (4). Yazının karşılanma tarzı, böyle bir işin —tehlikeli olmakla beraber— faydadan hâli olmadığını göstermesi dolayısıyla, bu sene de okuyucularımıza 1942—1943 öğretim yılı içinde intişar eden kitapları tanıtmaya gayret edeceğiz.

Geçen şeneki yazımızda tebarüz ettirmeğe uğraştığımız medenî hukukumuzun sistematik ve dogmatik bir çehre almak yolundaki gelişmesinin arzî ve tesadüfî, binaenaleyh geçici olmadığını, bu senenin de bol yayınları göstermektedir. Filhakika biraz aşağıda takdim ettiğimiz eserlerin hepsi (tatbikat eserleri hariç) bu mümeyyiz vasfı taşımaktadırlar. Binaenaleyh serh ve tefsir usulünün (méthode exégétique) maziye karışmış değilse de karışmak üzere olduğu söylenebilir. Esasen hukuk müesseselerinin heyeti umumiyesiyle anlaşılması ve öğrenilebilmesi için kuru bir serh ve tefsir usulü ne kadar kifayetsiz ve sıkıcı ise, hukukun ilerlemesine yardım ve hattâ gelişmesini takibedebilmesi için de o kadar sakat ve kısır. Memleketimizin bugün girmekte olduğu ve birhayli ilerlediği sistematik ve sentetik metotla bir hukuk kolunun ihtiva ettiği hükümleri istenildiği gibi ve lüzum olduğu şekilde anlatarak üzerlerinde umumî düşünceler serdetmek, bu müesseseyi daha umumî bir müesseseye bağlamak, bunlar arasında mantiki bir irtibat ve daimî bir silsile tesis etmek kabil olduğu içindir ki hukuk ancak böyle bir metotla «ilim» vasfını kazanabilir. Bu şekilde hukukun bir dağınık kaideler, çapraşık hükümler yığını —tâbir caise— balta girmemiş bir orman olmadığı, bilâkis her ağacın, her fidanın, her çiçek ve nebatın yerliyerinde bulunduğu bir bahçe, basitten mürkkebe, müşahhasan mücerrede giden bir ilim branşı olduğu anlaşılır. Ancak hukukun, ve bilhassa medenî hukukun, metafizik ve spekülâtif bir ilim olmadığını de göz önünde bulundurarak hayat ihtiyaçlarını ve çarpışan menfaatleri, daima değişmekte olan insan münasebetlerini ve bunu en iyi bir şekilde aksettiren mahkeme içtihatlarını ve bilhassa Temyiz Mahkemesi kararlarıyla hukukumuzda çok yakın alakası dolayısıyla İsviçre Federal Mahkemesi kararlarını inceden inceye tetkik ve mütalâa etmek ve bunları izah edilen sistem içerisine sokmak lâzımdır.

Umumî bir tenkid olarak diyebiliriz ki, bizde bu noktaya lüzum olduğu kadar önem verilmemektir. Daha doğrusu, bir kısım eserler yalnız sistematikle meşgul olmuşlar ve mahkeme kararlarına ya hiç veya az yer vermişler, diğer bir kısım eserler de bilhassa tatbikatçıların ihtiyaçlarını göze alarak yalnız mahkeme kararlarını az çok toplamışlar ve sistema-

(1) Ankara Radyosunda Maarif Vekilliği Neşriyat Müdürü Bay Adnan Ötöker'in haftalık konuşması.

(2) İstanbulda Üniversite Kitabevinin «Aynı Bibliyografyası» neşriyatı.

(3) Meselâ «Ulus» gazetesinin son bibliyografya sütunu.

(4) Bak: Hukuk Fakültesi Mecmuası, cilt VIII, 1942, sayı 3—4.

tiğe, doktrine pek az yer vermişlerdir. Bu iki şeklin birleştirilerek daha mükemmel ve ihtiyaca daha elverişli eserlerin gün görmesini gönül istemektedir. Fakat şurasını şükran ve memnuniyetle söylemek lâzımdır ki bu tatbikat eserleri ne kadar da eksik olsalar yine mahkeme kararlarını toplamak bakımından ve teoriklerin işini kolaylaştırmak yönünden çok faydalı eserlerdir.

Hukukumuzun takibettiği sistematik yol ile buna paralel olarak takibeylettiği pratik yolu meydana koymak için şu plân içinde bu seneki eserleri tetkik edeceğiz:

I. *Ders kitapları:*

1. Profesör Dr. Hıfzı Veldet, Medeni Hukuk Dersleri. a) Umumi esaslar, b) Şahsın hukuku (tamamlanmamış).
2. Profesör Dr. Hüseyin Avni Göktürk, Medeni Hukuk, I. Şahsın hukuku.
3. Dr. Bülent Nuri Esen, Türk Medeni Hukuku El Kitabı, cilt I, Başlangıç, Şahsın hukuku, Aile hukuku.
4. Profesör Dr. Kemaleddin Birsen, Borçlar Hukuku.
5. Profesör Samim Gönensay, Borçlar Hukuku (tamamlanmamış).

II. *Yardımcı eserler ve müracaat kitapları:*

6. Profesör Esat Arsebük, Borçlar Hukuku (iki cilt).

III. *Monografiler:*

7. Kâmil Tepeci, Nesep Hukuku, Birinci kısım (ana, baba—ev'ât hakları).

IV. *Tatbikat eserleri:*

8. Profesör Mustafa Reşit Belgesay, Borçlar Kanunu Şerhi (cilt 1).
9. Halis Sungur, Borçlar Kanunu ve Tatbikatı (cilt I, Umumi Hükmeler).
10. Ekrem Korkut, Tatbikattan Misaller (II).

Bu seneki eserlerin, mücerret bu şekilde ve bu görüş zaviyesine göre arzı, hukukumuzun takibettiği tekâmül ve gelişme seyrini ve gösterdiği çeşitli cepheleri tebarüz ettirmeğe kâfidir. Şimdi bu eserleri birer birer ve objektif olarak gözden geçirelim.

I) *Ders kitapları:*

Bu başlık altına aldığımız kitaplar İstanbul Hukuk ve İktisat Fakülteleriyle Yüksek Ticaret Mektebi talebesinin ve Ankara Hukuk Fakültesiyle Siyasal Bilgiler Okulu talebesinin ders ve takrirlerden lâyıkıyla faydalanmaları için öğreticileri tarafından yazılmış, hukukla henüz pek fazla ünsiyet peyda etmemiş olan bir kütleye fakat yarın ya hukukçu olacak veya hukukla mütemadi münasebette bulunacak olan bir kütleye hitabeden eserlerdir. Binaenaleyh bu eserlerde derin malûmattan ve orijinal tezlerden ziyade sistemli ve toplu malûmat, açık ve müselsel fikirler ihtiva eden, müesseselerin birbirine bağlantı ve ilgilerini gösteren, yerinde ve lüzumunda tarihi ve mukayeseli metoda başvuran eserlerdir.

1. Prof. Dr. Hıfzı Veldet, Medeni Hukuk Dersleri:

Genç ve kıymetli profesör, Medeni Hukuk derslerini bir seri halinde neşretmeğe karar verdiğini ve bu suretle bütün medeni hukuk sahasını kaplayacağını kitap kapağındaki rakkam işaretinden tahmin ettiğimiz bütün kolleksiyonun bugün ancak «Umumi Esaslar» ile «Şahsın Hukuku» nun bir kısmını yayınlamış bulunmaktadır:

a) I. 1. Umumi Esaslar: İstanbul 1943, sah. 242, XX. (İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi yayınlarından).

1. Kitap, Hukuk ve İktisat Fakültelerinin birinci sınıf talebesine mahsus olarak yazılmış bulunmakla beraber, içerisinde her hukukçuyu ilgilendirecek çeşitli meseleler ve orijinal görüşler mevcuttur. Bizzat müellifin dediği gibi «kitap derslerden meydana gelmiş olmakla beraber, bunun, son beş yıl içinde üzerinde düşünmek, çalışmak ve hattâ etüdler yapmak fırsatını bulduğumuz bazı bahisleri, ders sınırlarını aşan bir genişlik ve ileride yazmayı tasarladığımız kitaba hemen aynen geçebilecek bir bütünlük kazanmıştır.» Bu bahislere birazdan temas edeceğiz. Fakat şimdiden şurasını iftiharla kaydetmek isteriz ki Profesör Veldet, kütüphanemize bir Türk medeni hukuk eseri kazandırmıştır; yani nümuneleri pek çok olan nakilci ve taklitçi eserlerden ayrılarak, umumi esaslar çerçevesi içinde olmasına rağmen, her bahiste Türk hukukunun hususiyetlerini yalnız tebarüz ettirmekle kalmamış, verdiği misalleri hep Türk içtimai bünyesinden almış (meselâ, örf ve âdet hukukunu izah ederken Fransanın, İsviçrenin veya Almanyanın bize tamamen yabancı olan şu veya bu âdetini deği' fakat asırlık bir hayata malik olan Türk ortakçılık ve yarıcılık müesseselerini göstermiştir), hukuk hareketlerinde bilhassa Türk hukukunu nazara almış (meselâ, kanunlaştırma, codification cereyanları anlatılırken yalnız Avrupanın büyük codificationlarına değil fakat bunların başında Türkiyedeki kanunlaştırma durumuna, sebeplerine ve Osmanlı Devletinin belli başlı kanunlarına yer verilmektedir). eski hukukumuzla yeni hukukumuz (Mecelle ile Medeni Kanun), yeni hukukumuzla İsviçre hukuku (İsviçre Medeni Kanunu karşısında Türk Medeni Kanunu) çok güzel ve tamamen orijinal bir şekilde mukayese etmekte ve aralarındaki farkları tebarüz ettirmektedir.

Bu büyük mümeyyiz vasfından başka, eserde bir müessese anlatılırken, bir müessesenin hukuk tarihi ve mukayeseli hukuk zaviyelerinin de incelenmesi ihmal edilmemiş ve bu suretle «hukukun ve hususiyle, fert hayatındaki günlük ve çeşitli faaliyetleri nizamlıyan medeni hukukun sosyal fonksiyonu, kanunun değişmez bir nâs olmayıp nihayet insan eseri olduğunu ve içtimai ve milli ihtiyaçları karşılamak üzere konulduğunu» talebeye sindire sindire anlatmakta ve bunun neticesi olarak «hukuk ilminin mücerret ve metafizik kaideler değil, içtimai gelişmelerin meyvası, hayatın ilmi olduğunu» kavratmaya çalışmakta ve bu suretle hukuk öğrencisi «kendisine sunulan bilgiyi kritik bir kafa ile tartmağa ilk günden» alışmağa başlamaktadır..

Buna ilâve olarak sayın müellif mücerret hukuk mefhumlarını talebeye kolaylıkla anlatabilmek için bu mefhumların ne gibi siyasi, içtimai, iktisadi ve fikri cereyanlar arasında doğduğunu, iktisadi ve fikri geliş-

melerin hukuka ne suretle tesir ettiğini izah etmeyi de ihmal etmemiştir (meselâ, hukukun din ile, ahlâk ile, iktisatla olan münasebetleri tetkik edildiği gibi, kapitalizm, sosyalizm, güdümlü ekonomi sistemlerinin hukuk kaidelerine tesir derecesi; hukukun ve iktisadın gayesi; kuvvet, tabii hukuk, halk ruhu, içtimai mukavele, içtimai menfaat fikirlerinin hukuk oluşuna müdahaleleri izah olunmuş; kanunlaştırma hareketlerinde rasyonalizmin, iktisadi değişme ve gelişmelerin, siyasi ve milli sebeplerin ne dereceye kadar önayak olduğu araştırılmış; Türk Medeni Kanununun İsviçre Medeni Kanunundan ayrılan noktalarının milli, devlet idaresi, gelenek, ahlâki, sosyal, iktisadi, biyolojik, coğrafi icaplar ile izah olunmuştur).

Nihayet, kitabın sistematigi, biraz aşağıda da görüleceği gibi, mükemmeldir.

2. Kitap, gayet sade ve temiz bir üslupla yazılmış, mücerret ve az çok karışık bahisler gayet açık bir ifade ile izah edilmiştir. Bu alanda Profesör Veldet'in terim bulma ve yaratma hususundaki yüksek kabiliyetine de ayrıca dokunmak isteriz. Filhakika Profesör Schwarz'dan tercüme ettiği eserlerde (edim, seçimlik borç, alternatif borç) gibi tâbirleri bulmuş ve bunlar lisanımıza yavaş yavaş yerleşmek yolunu tutmuştur. Bu eserinde de Profesör Veldet bazı yeni, güzel ve munis terimler bulmuştur; meselâ tedvin ve taknin yerine kanunlaştırma (*), kanun vâzu yerine kanun koyucu, ahkâmı âmire yerine emredici kaide'er, ahkâmı müfessire yerine yedek hukuk kaideleri veya tanzim edici tamamlayıcı hukuk kaideleri, hâkimin kanun vâzu gibi hareket etmesi mefhumunu daha açık ve yerinde bir ifade ile «hâkimin kaide koyma salâhiyeti», inşai haklar (= droits formateurs, Gestaltungsrechte) yerine yenilik doğuran haklar ve tali taksimatı olarak kurucu, bozucu ve değiştirici yenilik doğuran haklar, acte d'attribution = Zuwendung yerine kazandırıcı muamele, butlan nazariyesinde kullanılan muhtelif tâbirler için yokluk, varlık (sağlam ve sakat: bütün ve bozulabilir) terimleri, sukutu hak yerine hakkı düşüren müddet, objektif hüsnü niyete hakkın iyiye kullanılması, hakkın sulistimaline de hakkın fenaya kullanılması denilmiştir.

3. Kitabın yapı ve çatısına gelince: Bunun iki büyük kısma ayrıldığını görüyoruz. «Hukuk ve kanun» başlığını taşıyan birinci kısma, 22 paragraflık 5 fasıldan tereküp etmektedir. Birinci fasılda cemiyeti nizamlayan kaideler muhtelif 7 paragrafta tetkik edilmektedir (§ 1. hukuk, § 2. hukukun din ile münasebeti, § 3. hukukun ahlâk ile münasebeti, § 4. hukukun iktisatla münasebeti, § 5. iktisadi sistemler ve hukuk kaideleri, § 6. hukukun ve iktisadın gayesi, § 7. hukukun oluşu). İkinci fasılda hukukun taksimi ve bunlar içerisinde medeni hukukun yeri, kısa iki paragrafta incelenmektedir (§ 8. Âmme hukuku, § 9. hususi hukuk). Kitabın en uzun olan üçüncü faslında hukukun kaynakları etraflı bir surette gösterilmektedir (§ 10. Kaynak mefhumu, § 11 örf ve âdet hukuku, § 12. kanun, § 13. kanunlaştırma mefhumu ve muhtelif kanunlar,

(*) Fakat enternasyonal bir terim olan kodifikasyon tâbirini kullanmak belki de daha münasip olurdu.

§ 14. İctihatlar: burada mahkeme içtihatları ile doktrin birleştirilmiştir. Medeni Kanunun çeşitli bakımlardan tetkiki başlığını taşıyan dördüncü fasıl şu paragraflara ayrılmaktadır: § 15. Türk Medeni ve Borçlar Kanununun yapılışı, § 16. Medeni Kanunun hususiyetleri, § 17. Medeni Kanunun sistemi ve muhtevası, § 18. İsviçre Medeni Kanunu karşısında Türk Medeni Kanunu, § 19. Mecelle karşısında Türk Medeni Kanunu, § 20. Hukuk politikası bakımından Türk Medeni Kanunu. Nihayet 21 ve 22 inci paragrafları ihtiva eden kısa bir beşinci fasılda Medeni Kanunun tatbik ve tefsiri ile Medeni Kanunda hâkimin rolü inceleniyor.

Birinci kısma nazaran çok daha teknik olan ikinci kısım «Haklar» başlığını taşımakta ve 4 fasla ayrılmaktadır. Birinci fasıl hak mefhumiyie hakkın çeşitlerini ihtiva ediyor (§ 23. Hak mefhumu, § 24. Hakların neveleri, § 25. Mutlak ve nisbi haklar, § 26. Mala bağlı haklar - Şahsa bağlı haklar, § 27. Yenilik doğuran haklar). İkinci fasıl hakların iktisap ve izaasına tahsis olunmuştur (§ 28. Hak sahibi, hakkın doğumu ve sonu, epeyce uzun bir 29 uncu paragraf hakkın iktisap ve izaasında âmül olan olayları ve bu meyanda hukukî hâdise, hukukî muamele, akit, hukukî fiilleri toplamaktadır, § 30. Hakların iktisabında ve izaasında hüsnü niyetin rolü, § 31. Hakların iktisabında ve izaasında zamanın rolü). Üçüncü fasıl hakların kullanılmasına aittir (§ 32. Objektif hüsnü niyet ve hakkın sulistimali, § 33. Tasarruf ve tasarruf salâhiyeti, § 34. İltizami muamele mefhumu). Nihayet dördüncü fasıl hakkın korunmasına ve istihsaline hasredilmiştir (§ 35. Hakkın Devlet eliyle korunması, § 36. Müdafaa ve müdafaa tarzları, § 37. Beyyine külfeti, § 38. Hakkın hak sahibi eliyle korunması).

Görülüyor, eser muvazeneli ve ahenkli bir sistematik mahiyet arz ediyor. Teselsül ettirilen her paragraf da muhtelif taksimata tâbi tutulmuş, her taksimat tâli bölümlere ayrılmıştır. Kitabın sanuna da alfabetik bir endeks ile madde sırasıyle bir fihrist eklenmiş ve başına kitabın plânını gösteren mufassal bir fihrist konu'muştur.

Ancak bazı izahat faydalı ve müellifin bu alanda salâhiyeti malûm ve müsellemler olmakla beraber, bunlar kanaatimizce lüzumsuz değilse de fuzulî bulunmaktadır. Ezcümle «kanunlaştırma» mevzuuna hasredilen uzun bir paragraf bu nevidendir, zira bu mesele müellifin de söylediği gibi «birinci sınıfta okutulan hukuk başlangıcı dersinin programında da mevcuttur»; bundan başka dördüncü sınıfta okutulan mukayeseli medeni hukukta da etrafiyle görülmektedir. Yine bunun gibi 29 uncu paragrafın büyük bir kısmı teferruatıyla borçlar hukukunda okutulmaktadır. Sistematik bakımdan bu bahisler yerinde ise de, öğretim bakımından belki de biraz zaman kaybına sebep olmaktadır. Fakat heyeti umumiyeyle eser, çok muvaffak olmuş güzel bir ders kitabı, her hukukçuya yeni bazı ufuklar açan, orijinal fikirler veren bir manüeldir.

b) *I. 2. Şahsın Hukuku*: (henüz 112 sahifesi intişar etmiştir).

Henüz tamamlanmamış olan bu kitap hakkında şimdilik kısa malûmat vermekle iktifa edeceğiz.

Kitabın sistematigi umumi esaslar kitabı sistematiginin aynıdır. Kitabın bir giriş ve iki kısım ihtiva edeceği şimdiden tahmin edilebilir. Girişte müellif sırasıyle şahsın hukukunun sistematik yerini belirttikten ve Medenî Kanunumuzdaki Şahsın Hukuku kitabının çatısını bildirdikten sonra bu konu ile ilgili Türk, İsviçre ve Fransız hukukuna ait umumi eserlerin bir bibliyografyasını vermektedir. Kitabın birinci kısmı hakiki şahıslara tahsis olunmuştur. İntişar etmemiş olan ikinci kısmı ağılebi ihtimal hükmi şahıslara ait olacaktır. Hakiki şahıslara ait bu birinci kısım şimdiki vaziyette 4 fasıldan mürekkeptir. Üç paragraftan ibaret olan ve «Şahsiyet» başlığını taşıyan birinci fasılda umumi olarak şahıs ve şahsiyet mefhumu, medenî haklardan istifade ehliyeti* ve —etraflı olarak— medenî hakları kullanma ehliyeti inceleniyor (terim, mefhum, şartlar, şahısların ehliyet bakımından taksimi...).

İkinci fasılda şahsın zaman ile olan münasebeti şu paragraflara göre tetkik ediliyor: şahsiyetin başlangıcı, şahsiyetin sonu, galplik kararı. Üçüncü fasıl şahsın aile ve mahal ile olan münasebetine tahsis edilmiş ve sırasıyle şahsın aile ile olan münasebeti (hısımlık mefhumu ve nevileri) ve mahal ile olan münasebeti (ikametgâh mefhumu, nevileri, hükümleri ve beyyine külfeti) belirtilmiştir. Dördüncü fasıl şahsiyetin himayesine ayrılmıştır; muhtelif paragraflarda şu noktalar izah olunuyor: şahsiyet hakları mefhumu (umumi bilgi, bu hakların hududu, mahiyeti, tarifi), şahsın bizzat kendisine karşı himayesi, şahsiyetin başkalarına karşı himayesi, şahsiyeti koruyan dâvalar (menî dâvası, tespit dâvası, tazminat dâvaları), ismin himayesi (bu bahis henüz tamamlanmamıştır).

Umumi hatlarını çizdiğimiz bu birkaç formanın muhtevassından da anlaşılacağı üzere, Profesör Veldet umumi mefhumlara olduğu gibi teknik meselelere de sistematik metodu tatbik etmekte ve izahatında tarifi malzeme ile mukayeseli hukuk malzemesinden istifade eylemektedir. Bu eser tamamlandıktan sonra, okuyucularımıza daha fazla malûmat vereceğiz.

**

2. *Prof. Dr. Hüseyin Avni Göktürk*, Medenî Hukuk, I. Şahsın Hukuku (Şahıslar Hukuku), Ankara 1942, s. 222, IV.

Ankara Hukuk Fakültesi ve Siyasal Bilgiler Okulu medenî hukuk profesörlerinden sayın Dr. Hüseyin Avni Göktürk birkaç sene evvel İsviçreli müellif P. Tuor'un medenî hukuk hakkındaki sentetik eserinin mirasa mütasallık kısmını, tercüme ederek değil, fakat, adapte ederek Türk okuyucularına takdim etmişti (*). Kitabının önsözünde müellif, ancak sistematik eserlerinin yazılıp hukuk öğrencilerin medenî hukukumuzu anlamalarına imkân verildikten sonradır ki daha etraflı ve daha şümüllü ilim

(*) *Dr. Hüseyin Avni Göktürk*, Miras Hukuku, Ankara 1937 (Siyasal Bilgiler Okulu neşriyatından).

kitapları yazmak kabil olacaktır, diyor. Profesör medeni hukuk sahasında bu çeşit sistematik ve bilhassa hukuk öğrencilerini istihdaf eden ve bütün medeni hukuku içine alan bir eser yazmağa koyulmuş ve ilk olarak miras kısmını yayınlamıştı. Bugün de şahsın hukuku kısmını yayınlamaktadır. Bu eseri okuyucularımıza takdim etmeden evvel Bern Üniversitesi profesörlerinden Dr. P. Tuor'un eseri hakkında birkaç söz söylemek icabeder. 1912 de birinci tab'ı, 1932 de ikinci tab'ı, 1934 te üçüncü tab'ı, 1940 ta dördüncü tab'ı ve Fransızca tercüme edilmiş şekli (Dr. Henri Deschenaux tarafından) 1942 de intişar eden bu eser İsviçre hukuku sahasında mümtaz bir yer işgal etmektedir; zira İsviçrenin medeni hukuka ait eserleri (Büyük Bern Kommentar'ı ile Zürih Kommentar'ı, Rossel et Mentha'nın, Curti'nin eserleri) hep şerh metotlarına uyarak yazılmış bulunurken, bunlar arasında Profesör Tuor'un bütün medeni hukuku kaplayan 650 sahifelik eseri bilâkis sistematik bir tarzda yazılmış, bizzat kendisinin de dediği gibi «kanun ahkâmı kuru bir şekilde tasvir edilmek istenmemiş, yeni müesseseleri hukukun eski şekline bağliyerek, ihtiva ettikleri fikirleri belirterek, hukukî, ahlâkî ve sosyal muhtevalarını ortaya çıkararak okuyucunun gözü önünde canlandırmak istenmiştir». Eser çok muhtasar bulunmakla beraber çok güzel bir sistem dâhilinde medeni hukuk müesseselerimizi inceliyor, doktrine, mahkeme içtihatlarına geniş mikyasta atıflar yapıyor. Tuor'un kitabı bir mukaddime ve şahsın hukuku, aile hukuku, miras hukuku, ve eşya hukuku (aynî haklar) bahislerine ayrılmış 4 kısım ile bir son fasıldan mürekkep bulunmaktadır.

İşte Profesör Göktürk bu eseri esas alarak her bir kısmını ayrı bir fasıl halinde neşretmektedir. Eseri esas alarak diyoruz, çünkü Profesör Göktürkün eseri bir tercüme değil, kendi tâbiriyle bir «adaptasyon»dur. Yani katibin sistemi, umumi hatları, esas fikirleri aynen Tuor'un eserinden alınmıştır. Fakat müellifin mesaisi gözü kapalı bir tercümeyle inhisar etmemiş, eserin her sahifesinde Türk hukukunun İsviçre hukukundan ayrıldığı noktalar tebarüz ettirilmiş, kanunumuzun tercüme hataları tebarüz ettirilmiş, bazı bahisler Türk cemiyetinin hususiyetleri göz önünde bulundurularak ilâveli bir şekilde yazılmış (ezcümle miras hukukunun § 24 ü), İslâm hukukuna da işaretler yapılmıştır.

Bugün takdim ettiğimiz *Şahsın Hukuku* (=Şahıslar Hukuku) eseri bütün bu vasıfları taşımaktadır, hattâ birçok yerlerde Türk hukukunun hususiyetlerini ve yeni mevzuatı tebarüz ettirmek fırsatı ele geçmiş bulunmaktadır (başlangıç kısmı, cemiyetler kısmı gibi). Eser dört fasıl ihtiva eden bir tek baptan mürekkeptir.

Umumi girimin birinci faslını teşkil eden Türkiye medeni hukukunun tarihçesiyle, Türk—İsviçre kanunlarının birbirleriyle mukayesesi ve aralarındaki farkları gösteren iki paragraf tamamiyle orijinaldir. Yine iki paragraftan ibaret olan ikinci fasıl İsviçre Medeni Kanununun tarihçesine hasredilmiştir. Bir tek paragraftan ibaret olan üçüncü fasıl «İsviçre ve Türk Medeni Kanunlarının sistem ve muhtevalarını» inceliyor. Üç paragrafa bölünmüş olan dördüncü fasıl da Medeni Kanunun zabıtlarını teşkil eden başlangıç hükümlerine tahsis olunmuştur.

Şahsın hukukuna ait birinci tab'ın girişinde umumi surette şahıslardan bahsedildikten sonra birinci fasılda hakiki şahıslar izah olunmaktadır: birinci paragrafta hukuka ehliyet ve muameleye ehliyet kısımlarında «şahsiyetin kavramı ve muhtevası», hısımlık ve ikametgâh meseleleri, ikinci paragrafta «şahısların hukukan hüküm ifade eyliyen münasebetleri», isim üzerindeki hakkı da içine alan üçüncü paragrafta «şahsiyetin himayesi», dördüncü paragrafta «şahsiyetin başlangıcı ve sonu» ve nihayet beşinci paragrafta da «şahsi malların teşçili» tetkik olunmaktadır.

Bu tek babın ikinci faslı hükmi şahıslara aittir. Sırasıyla «hükmi şahısların karşısında kanun kurucunun vaziyeti», hükmi şahıslar hakkında umumi hükümler (hükmi şahısların mahiyetine müteallik nazariyeler, hükmi şahısların başlangıcı ve sonu), cemiyet ve tesis mevzuları incelenmektedir.

Görülüyor ki medeni hukukumuzun tarihçesi, zabıtalari ve şahsın hukukuna ait hükümleri pek derin bir surette olmamakla beraber etraflı, ihâtalı, derlitolu bir şekilde izah edilmektedir. Her fasıl muhtelif paragraflara, her paragraf tâli taksimata, bunlar da icabedince daha küçük parçalara bölünerek bir müessesenin izahı bu şekilde basit parçalara, tâbir caizse vahitlere (birimlere) irca edilmiştir. Medeni hukukumuzun tarihçe kısmı tamamen müellife ait olduğu gibi, cemiyetler kısmı da yalnız Medeni Kanunumuzun hükümleri (dolayısıyla Tuor'un eseri) göz önünde bulundurulurken değil, fakat kanunumuzun bu hükümlerini esaslı surette tadil eden Cemiyetler Kanunu da nazara alınarak yazılmış ve bu kanun hakkında tenkidî mulâhazalar da ilâve olunmuştur.

Kitabın bu dört kısmı (tarihçe, başlangıç, hakiki şahıslar ve hükmi şahıslar) genişlik bakımından aşağı yukarı birbirlerine eşit bulunmakta ve kitap bu haliyle muvazeneli bir manzara arz etmektedir. Ancak, kanaatimizce böyle bir manüelin dar çerçevesi içerisinde Türk okuyucusunu pek yakından alâkadar etmiyen İsviçre hukuku tarihine ait malûmat kısaltılarak, bu aynı okuyucuyu daha çok alâkadar edeceğimiz vakıf ve tesislere biraz fazla yer vermek daha münasip olurdu. Bu müesseseye kitapta ancak yedi buçuk sahife ayrılmıştır ki pek gayrikâfidir. Fakat bunun haricinde kitap sistematik, açık bir ifade ile yazılmış, canlı misallerle aydınlatılmış mükemmel bir ders kitabı olduğu kadar, medeni hukuk müesseselerimizin teferruatlı tekniğine girmeden evvel umumi çehresini çok iyi bilmesi ve anlamış olması iktiza eden her adliyeciye, her tatbikatçıya çok faydalı bir eserdir. Sayın Profesör Dr. Göktürkü bu teşebbüsünden ve başarısından dolayı tebrik ederken vadettiği diğer fasikülleri de —içinde yaşadığımız müşkül şartlara rağmen— kısa bir zamanda yayınlanmasını candan rica ederiz (*).

(*) Bu satırlar yazıldıktan sonra, geciken basımı esnasında Prof. Göktürk'ün «Aile» hukukuna ait eseri intişar etmiştir. Bu eserden gelecek kroniğimizde bahsedeceğiz.

3. *Dr. Bülent N. Esen*, Türk Medeni Hukuku Elkitabı, cilt I, Başlangıç, Şahsın Hukuku, Aile Hukuku, İstanbul 1943, s. 1-4, (Maarif Vekilliği Siyasal Bilgiler Okulu yayınlarından, No. 13).

Geçen ders senesi içinde aile hukukunun bir kısmını, bütün miras hukukunu ve aynı hakların bir kısmını sistematik ve sentetik bir hulâsa eser halinde neşretmiş olan sayın Dr. B. N. Esen takdire değer bir faaliyet ve gayretle bu sene de medeni hukukun başlangıç kısmını, şahsın hukukunu ve aile hukukunun bir kısmını yine sistematik, sentetik ve hulâsa olarak bir «Elkitabı» (Manuel = Handbuch) şeklinde yayınlamış bulunuyor. Bu sayede Medeni Kanunumuzun ilk maddelerinden aynı hakların bir kısmını içine alan geniş saha bu iki küçük eser içerisinde toplanmış bulunmaktadır.

Fakat küçük eserden maksadımız, kıymetsiz değil, bilâkis medeni hukuk müesseselerimizin güzel bir panoramasını çizerek başlangıç maddelerini, bütün şahsın hukukunu (hakiki ve hükmi şahısları), aile hukukunu nesep, evlât edinme, evlenme bahislerini 144 sahifeye sığdıran bu eser bilhassa talebe muhitlerinde çok iyi karşılanacağı muhakkak bulunan bir esas kitaptır.

Müellif önsözünde şu satırları yazmaktadır: «Yaymakta olduğumuz Türk Medeni Hukuku Elkitabımız, adının da anlatmağa çalıştığı gibi, bir yandan medeni hukuku memleketimiz kanunlarına göre incelemektedir; diğer yandan da sadece bir elkitabıdır. Tek iddiası da belki medeni hukuka dair kaleme alınan ilk elkitabı o'maktır.

«Gözettiğimiz maksat Siyasal Bilgiler Okulunun genç ve çalışkan okurlarına... medeni hukuk konularına dair elden geldiği kadar açık, kolay anlaşılır ve... sevebilecekleri biçimde ve çeşnide kısa bilgiler sunmak oldu. Bu kitabın sahifeleri arasında rastlanacak izahlar hep bu endişelerin tersini taşımaktadır.» Bu açık ifadeye ilâve edilecek başka bir şey kalmıyor.

Fransız ders kitaplarının başlangıcından az çok ilham aldığı sezilen kitabın başlangıcı hukuk ve kanun hakkında mücmel malûmat verdikten sonra hukuki muameleler nazariyesi, sübjektif haklar, mamelek mefhumu, hüsnüniyet nazariyesi ve deliller teorisini ihtiva ediyor. Şahsın hukukuna ait kısmın birinci bölümü hakiki şahıslardan (s. 56—71), ikinci bölümü de hükmi şahıslardan (s. 72—78) ibarettir. Aile hukuku, kısa bir girişten sonra, nesep müessesesini (sahih olan ve sahih olmıyan nesep) (s. 82—97) birinci bir bölümde, evlât edinmeyi ikinci bir bölümde ve üç muntelif başlık altında da evlenmeyi (s. 105—140) ihtiva eden üçüncü bölümde (evlenmenin kuruluşu, hükümleri, sona ermesi) Dr. Esen incelemektedir. Müellif eserinin sonuna bir de alfabetik arama cetveli koyarak aranılacak olan konu'arın bulunması hususunu kolaylaştırmıştır.

•••

4. *Prof. Dr. Kemaleddin Birsen*, Borçlar Hukuku Dersleri, Borçların Umumi Hükümleri, (Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi ve İktisat Fakültesi talebesine mahsus), (Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi yayınların-

dan, No. 27), İstanbul 1943, bir cilt (iki kısım), I Borçların kaynakları ve nevileri, 168 s. + 264. s.

Bilhassa iktisat talebesine hitap eden ve bunların ders programlarını göz önünde bulundurarak meydana gelen bu eserde, tarihi malûmat ile çok teknik teferruat ve tafsilâttan hakkiyle sakınılmış, borçlar hukukumuzun bellibaşı müesseseleri etrafı ve toplu bir şekilde, şahsî bir sistem ve orijinal bir plân dâhilinde tetkik edilmiş ve bazı müesseselerin bilhassa iktisadî cepheleri üzerinde ısrar edilmiştir (ezcümle gabin, para borçları bahisleri gibi...) Fakat Profesör Birsen yalnız Borçlar Kanununun «uru bir izahı ile kalmamış icabında mevzuatımızın diğer kanunlarını kayıt ve işaret ettiği gibi ecnebi mevzuattan da bahsederek izah ettiği müessesenin hususiyetini tebarüz ettirmiştir. Bundan başka müellif doktrinal münakaşaları da ihmal etmemiş ve hukukun riyazî kat'iyet ifade eden bir ilim değil fakat iktisadî ve içtimai icap ve şartlara göre daima tahavvül eden sosyal bir ilim olduğunu da bu suretle belirtmiş bulunmaktadır. Nihayet Türk doktrini yanında ecnebi doktrine de yer verilmiş ve bilhassa büyük Fransız hukukçularına da referanslar verilmiştir.

Geçen sene ancak intişar eden birkaç bahsini bildirmekle iktifa ettiğimiz bu eser, bu sene tamamlanarak yayımlanmış bulunmaktadır. İki kısımdan mürekkep olan ve her birine ayrı bir sahife numarası verilen bu eser ancak borçların umumi hükümlerine hasredilmiş, kitabın başlangıcındaki taksimine göre yalnız borçların kaynaklarıyla borçların nevilerine tahsis olunmuş borçların hükümleri, nakli ve sukutu bahisleri ikinci bir cilde bırakılmıştır. Şu halde bugün okuyucularımıza arzettiğimiz bu eserde Profesör Birsen borçların kaynaklarıyla borçların nevilerini tetkik etmektedir. Esasen kapaktaki alt başlık da bunu açıkça bildirmektedir.

Eserin çatısına ve sistematığına gelince, müellif borçların umumi hükümleri namı altında borçların kaynaklarını ve borçların nevilerini toplamış ve herbirini ayrı birer kısımda incelemiştir. Borçların kaynaklarına müteallik olan birinci kısım iki baba ayrılmış, birinci bapta «bir taraflı iradeden ve hususiyle akitten doğan borçlar», (ki bu bap birinci cildi teşkil etmektedir), ikinci bapta da «kanundan doğan borçlar» tetkik olunmuştur.

Bu birinci bap, biri çok uzun ve diğeri de çok kısa iki fasla ayrılmış bulunuyor. Gayet uzun olan ve aşağı yukarı bütün birinci cildi kaplayan bu birinci kısmın, birinci babının birinci faslı «akitten doğan borçlara» hasredilmiş ve akit hakkındaki bütün malûmatı toplamıştır. Akit hakkında umumi malûmat verildikten ve bu meyanda idare muhtariyeti naazriyesiyle irade beyanı nazariyesi izah olunduktan sonra, akitlerin teşekkülü tarzı (hazırlar ve gaipler arasında icap, kabul, akdin inikat yerli, zamanı ve hükümlerini icraya başladığı an), akitlerin inikat ve sıhhat şartları (bunlar ehliyete, rıza ve mevzua müteallik umumi sıhhat şartları ve hata, hile, ikrah, gabna alt rızayı ifsadeden sebepler ve bunlara terettübeden hükümler bir taraftan, şekle müteallik olan akdin hususî inikat şartı da diğer taraftan bu bahiste yer almaktadır), akitlerin taksimi (âkitlerin takibettikleri hedef ve gaye itibariyle, vücuda

getirmek istedikleri borçlar itibariyle, akitlerin teşekkül tarzı itibariyle muhtelif bakımlardan yapılan taksimler), akitlerin tefsiri ve muvazaa ve nihayet akitlerin umumî hükümleri başlığı altında hukuki muamelelerde temsil (temsilin ehemmiyeti ve bazı müesseselerle mukayesesi, salâhiyetli ve salâhiyetsiz temsil), üçüncü şahıs, akitlerin üçüncü şahıslara tesiri (başkasının fiilini taahhüt ve üçüncü şahıs lehine şart) meseleleri etrafiyle tetkik olunmaktadır. Birkaç sahifeden ibaret olan ikinci fasıl da çok münakaşalı olan bir meseleye tahsis edilmiştir: tek tarafı bir irade kendi aleyhine borç doğurabilir mi? Bu suretle bir veya müteakbil iki iradeye istinaden doğan borçlar birinci babı doldurmaktadır.

Bundan sonra eserin ikinci cildine geçilmekte fakat burada da birinci cilde devam edilmektedir. Zira bu ciltte iradeden doğan borçlardan sonra, ikinci bir bap açılmakta ve kanundan doğan borçlar incelenmektedir. Bu mesele hakkında umumî bir malûmat verildikten sonra, birinci fasıl da haksız fiillerden doğan borçlar şu iki kısma ayrılarak izah olunmaktadır: Doğrudan doğruya mesuliyet (mesuliyet şartları, müteaddit failer, mutazarrırın müteakbil kusuru, zararın ve tazminatın miktarını tayin, tazminatın suret ve şekli) ve dolayısıyla mesuliyet (istihdam edenlerin mesuliyeti, hayvanların yaptıkları zarardan dolayı mesuliyet, bina ve imal olunmuş şeylerden dolayı mesuliyet). İkinci fasıl sebepsiz iktisaplardan doğan borçlara tahsis olunmuştur: Meseleyi vazeden bir girişten sonra, müelliflere ve mevzuata göre hukuki muamelelerde sebep, muhtelif sebepsiz iktisaplar ve bunların hükümlerini izah eden muhtelif kısımlar mevcuttur. Bu suretle borç kaynakları tamamlanmakta ve birinci kısım sona ermektedir.

İkinci kısım borçların nevelerine ayrılmıştır. Bir girişten sonra müellif borcun nevelerine birer bap tahsis ederek her birinde borçları muayyen bakımlardan incelemektedir. Birinci bapta «borcun mevcudiyeti ve edasının lüzumu bakımından neveleri» başlığı altında sırasla şartlı borçlar (şartın tarifi ve neveleri, muhtelif şartlara ait müşterek hükümler ve her bir şarta ait hususî hükümler), müddetli borçlar, tabii borçlar (neveleri, hükümleri, mahiyeti), mükellefin rücu hakkı bulunan borçlar (pey akçesi ve zimani rücu), müeyyidesi fazla veya teminath borçlar (ücret tevkifi, cezai şart), muhtelif suretlerde edası istenebilen borçlar ve nihayet devamlı ve devamsız borçlar izah olunuyor. «Borcun mevzuu bakımından nevelerini» tetkik eden ikinci bap ta şu fasılları ihtiva etmektedir: Müsbet ve menfi borçlar, vüs'at ve şümülü kanun veya âkidlerin iradeleriyle tayin edilen borçlar (nevi borçları, seçimlik borçlar), taksimi kabli olan ve olmıyan borçlar, bedeli para ve paradan gayri olan borçlar (para hususunda Devletin rolü, paranın diğer nevi borçlar ile mukayesesi, paranın düşmesini önlemek için âkidlerce mukavelelere dercolunan şartlar, borcu tediye esas olan para).

Nihayet üçüncü ve son bir bapta «borcu süjeleri bakımından nevelere» ayırıyor ve bir tek fasıl içinde müteselsil borçlar tetkik olunuyor ve sırasıyla alacaklılar arasında teselsül ve borçlular arasında teselsül izah olunuyor.

Görülüyor ki eser şahsî bir sistematik ile hazırlanmış ve muayyen

bir tahsil talebesine hitap etmekle beraber, her bir hukukçunun faydalanabileceği bir eser halini arz etmiştir. Her cildin sonundaki mufassal bir fihrist ile ikinci cildin sonuna ilâve edilen umumî bir bibliyografya da esere iimî bir çehre vermiş bulunmaktadır.

5. *Ord. Prof. A. Samim Gönensay*, Borçlar Hukuku, cilt I, Fasikül 1, sah. 240, İstanbul 1943, (İstanbul Üniversitesi yayınlarından No. 192).

Geçen seneki yazımızda intişar etmeğe başladığını müjdelediğimiz Profesör Samim Gönensay'ın Borçlar Hukuku kitabının bu sene birinci fasikülü tamamlanmış gibi görünmektedir. Eserin bir kısmı ciltlenerek satışa arzedilmiş olmakla beraber henüz ikmal edilmediği ve belki de talebenin ihtiyacını karşılamak ve imtihana hazırlığını kolaylaştırmak için kaplanmış olması mümkündür. Kitabın ikmal edilmediğini son sahifenin tamamlanmamış olan son cümlesinden anlıyoruz.

Sayın Profesör geçen sene işaret ettiğimiz sistematik usul ile muhtelif parağraflarda şu bahisleri tetkik etmekte ve bu tetkikatında İsviçreli âlim hukukçu Von Tuhr'un eserinden de faydalanmış bulunmaktadır: § 17. rızada fesatlar, § 18. hatâ, § 19. hile ve ikrah, § 20. rızayı ifsat eden sebeplerin hükümleri, § 21. gabin, § 22. hukukî muamelelerde temsil, § 23. hukukî muamelelerden neşet eden temsil salâhiyeti, § 24. kanundan neşet eden temsil salâhiyeti, § 25. salâhiyetsiz temsil, § 26. üçüncü şahsın fiilini taahhüt ve üçüncü şahıs lehine akit, § 27. üçüncü bir şahıs lehine yapılan bir akiddeden doğan hukukî münasebetler. Üçüncü fasıl haksız fiillerden doğan borçlara tahsis olunmuş ve sırasıyla şu bahisler incelenmiştir: § 28. haksız fiil, § 29. haksız bir fiilin haksızlık vasfını kaldıran sebepler, § 30. tazmin şekilleri, § 31. zarar gören şahsın müterafik kusuru, § 32. bazı hususî hallerde zarar ve ziyan, § 33. haksız rekabet, § 34. manevî tazminat, § 35. hukukî mesuliyet ile cezai mesuliyet arasındaki münasebet, § 36. başkasının fiilinden mesuliyet, § 37. bir hayvan tarafından yapılan zarardan mesuliyet, § 38. objektif mesuliyet, § 39. müteaddit kimselerin mesuliyeti, § 40. tazminat dâvalarında müruru zaman (bu paragraf tamamlanmamıştır).

Görülüyor ki çok önemli meselelere temas edilmekte, doktrinal mutalâalar yanında federal mahkemenin bazı içtihatları ile temyiz mahkemesinin bazı kararlarına işaret edilmiş bulunmaktadır. Birçok teferruat noktalarını, ders hacmini doldurmamak ve kitabı çok geniş bir şekle sokmamak için, Profesör Gönensay her bahsin ilgili yerine mufassal notlar ilâve etmiştir. Eser tamamlandıktan sonra bunun daha etraflı bir tahli- lîni yapacağız. Yalnız şurasını kaydetmek isteriz ki Profesör Gönensay şerh usulünü terketmiş bulunmakta ve ilmi ve sistematik bir metot ile her bahsi incelemektedir.

II. YARDIMCI ESERLER VE MÜRACAAT KİTAPLARI : Bilhassa talebeye hitap eden ve talebenin ihtiyacı ile fakülte ders programlarına bağlı kalınarak yazılan bu eserler yanında daha mufassal ve daha geniş bir ese-

rin de yayınlandığını hukukçulara bildirmek isteriz. Şimdi bu eseri gözden geçirelim.

6. *Ord. Prof. Esat Arsebük*, Borçlar Hukuku, 2 inci basım, İstanbul 1943, iki cilt, sah. 1227 + XV ve XV.

1. Ankara Hukuk Fakültesi dekanı ve medeni hukuk profesörü Sayın Esat Arsebük bu sene neşrettiği eserle hukuk alanımıza büyük bir âbide dikmiş ve medeni hukukumuzla büyük bir hamle yaptırmıştır. Kitap, her hukukçunun eli altında bulunması lâzımgelen çok esash bir müracaat kitabıdır. Profesör Esat Arsebük'ün borçlar hukuku sahasındaki vukuf ve salâhiyeti herkesce malûmdur. Medeni hukukumuzun sistematik olarak tetkik etmeğe başlayan, şerh ve tefsir usulüne karşı ilk savaşı açanlar arasında sayın hukuk âliminin ismi önemli bir mevki işgal eder. Şahsın hukuku ve aile hukuku kitapları bu mütalâayı teyit edecek en sağlam delillerdendir.

Sayın Dekan Arsebük borçlar hukuku sahasındaki çalışma ve araştırmaları ile medeni hukukumuzla bu kolunda da büyük bir hamle yaptırmışa muvaffak olmuştur. Filhakika profesörün borçlar hukuku sahasında ilk çalışma mahsulünü 1935 senesinde gördük (*).

Ankara Hukuk Fakültesindeki takrirlerinden toplanmak suretile mezkûr fakültenin talebe cemiyeti tarafından basılan eser muhtasar ve mücmel olmakla beraber metodu, sistematığı ve umumi cehresi bakımından üzerine nazarı dikkati celbetmişti. Eserde madde sırası değil fakat canlı bir ifade ve açık bir üslûp ile mantiki bir sıra takip ediliyordu. Çok geçmeden, 1937 yılında, bu mütevazı fakat calibi dikkat eser eplice gelişmiş olarak çok güzel bir ders kitabı şeklinde yayınlandı ve yalnız büyük bir ihtiyacı karşıladığı için değil fakat zati değeri yüzünden lâyık olduğu hüsnükabulü gördü ve kısa bir zamanda eserin mevcudu tükendi.

Bu kere aynı eser daha fazla gelişmiş, gürbüzlemiş ve olgunlaşmış, tam mânasiyle bir ilim kitabı şeklini almış olarak yayınlanıyor. Eserin 1937 basısı 700 sahifeye yakın bir ciltten ibaret iken 1943 basısı 1230 sahifelik iki ciltten mürekkeptir. Bu gelişmenin sebebini Sayın Dekan bizzat şu şekilde ifade etmektedir: «Bu beş senelik daimi çalışmanın leap ettirdiği normal bir neticedir. Kitaba yeni bahisler eklendi; hemen her bahis daha ziyade incelendi, bir takım bahislerin sistem bakımından yerlerinin değiştirilmesine lüzum görüldü ve bilhassa yeni içtihatlarla kitapta mühim bir yer ayrıldı... Bu kitapta mukayeseye daha ziyade ehemmiyet verilmiş, eski hukukumuzla yeni hukukumuz arasındaki farklar üzerinde fazlaca durulmuştur.»

(*) Profesör Esat Arsebük'ün borçlar hukukuna ait ve profesörlüğünden evvel yazılmış birçok eserleri vardır. Bunlar çok enteresan monografiler mahiyetindedir (Hâkimlerin takdir hakkı ve hüsnüniyet, hukuk müvacehesinde kambyo, hukukta gaye vesaire...). Buradaki kasdiniz borçlar hukukuna ait umumi bir eserdir.

2. Binaenaleyh eser eskisine nazaran bilhassa şu hususiyetleri arz ediyor:

a) Yeni bahislerin ilâvesi: meselâ eserin tâ başındaki giriş birinci basımın girişinden epice farklıdır. Vecibenin mahiyetine ait olan ve altı paragraftan tereküp eden birinci bölüm; dördüncü bölüm ve bunu teşkil eden şibih akit ile vekâleti olmadan başkası hesabına tasarruf paragrafları, kanundan doğan borçlara ait 61 inci paragraf, ifa yerini tutan eda ile tediye yerini tutan eda bahsini ihtiva eden 63 üncü paragraf, ibraya ait 81 inci paragraf hep yeni ilâvelerdir. Bundan başka hemen hemen her bahis daha fazla derin malûmatla tamamlanmış olduğundan bunların da ilâveli olduğu söylenmek icap eder. Nihayet kitaba yeni notlar ilâve edilmiş ve bu suretle birçok yeni mefhumlar ve mutalâalar ile zenginleştirilmiştir.

b) Mukayeseli hukuk malzemesi: Müellif eserinde yalnız Türk hukukunun hükümlerini ve hususiyetlerini izah etmekle iktifa etmemiştir. Büyük kodifikasyonlara (ezcümle Alman Medeni Hukuku, Fransız Medeni Hukuku gibi) daimî müracaatlar ve atıflar vardır. Hattâ daha ileri giderek bir hukuk müessesemizin hukuk âleminde tuttuğu yeri daha iyi tebarüz ettirmek ve farklı kanunları belirtmek için, diyebiliriz ki müellif bu hukukları icabettiği yerlerde etrafiyle incelemiştir. Fakat yalnız modern hukuk için değil eski hukukumuz ve Roma hukuku için de aynı mukayese metoduna yer ve önem verilmiştir. Birçok bahislerde İslâm hukuku, Mecelle hükümleri, fukahânın mutalâaları etrafiyle incelenmekte, İslâm doktrinine ait bibliyografik malûmat verilmektedir. Bu sayede, medeni hukukumuzun yarattığı büyük inkılâbı henüz tamamiyle kavrayamamış olan ve medeni kanunlarımızı eski hukuk mefhum ve zihniyeti ile anlamağa çalışan bazı hukukçularımızı tenvir edeceği gibi, eski hukukumuz hakkında malûmat edinmek isteyen genç hukukçulara da yol gösterecektir.

c) Eserde modern Türk doktrini ile Türk temyiz mahkemesi içtihatlarından istifade olunduğu gibi yabancı kaynaklardan da faydalanılmıştır. Eserde İsviçre Federal Mahkeme kararlarına da atıflar vardır. Ancak müellifin salâhiyetli bir hukuk nazariyâtçısı olduğu kadar yüksek bir adliyecisi olduğunu da göz önünde bulundurarak bize temyiz içtihatlarını daha geniş mikyasta tanıtmamasını, kararları herkesce müsellemlenmiş olan tahlil kuvvetiyle bunları analize etmesini ve tenkidî mütalâalarını bildirmesini rica etmeğe hem hukuk ilmi bakımından, hem de tatbikat ve temyiz içtihatlarına verebileceği istikamet bakımından cesaret ediyoruz.

d) Sistematik bakımından müellif bazı bahislerin yerlerinde de tadilât yapmıştır. Bu da ilmi kaygunun, hukuk mantığı ile sistematikğin kanun madde sırasını takip ederek izah şeklini yenmeğe matuf bir savaşın muvaffakiyetli neticesidir. Exégèse usulüne uyanlar için böyle bir kaygu varit değildir. Onlar kanuna bağlı kalarak madde sırasını takip ederler; halbuki sistematik usul ile çalışanlar hukuk prensiplerini esas tutarak her şeyden evvel mantık ve muhakemeyi mevzuların tasnifinde ve sıralanmasında esas alırlar ve bu suretle çizdikleri plân dairesinde kanun hükümlerini izaha çalışırlar. İşte bundan dolayı sistematik eser-

lerin daha ilmi ve daha mükemmel olduğu, bir tarakki ve inkişaf mahsulü olduğu söylenir. Profesör Arsebük te böyle bir mülâhaza ile hareket ederek 1937 tabılı eserinin birçok bahislerinin yerlerini değiştirmiş ve sistematiğini bu şekilde kuvvetlendirmiştir. Meselâ evvelki kitabının 76 ncı paragrafını teşkil eden ve «borçların ödenmemesinin neticeleri» faslında yer alan «akdi kusur» bahsi, heyeti umumiyesiyle «zarar ve ziyan» bahsine alınmış ve haksız «fiillerde kusur» müessesesinden sonra 19 uncu paragrafı teşkil eylemiştir. Bunun gibi «masrafların ödenmesi», «geri verme borcu», «teminat gösterme borcu» haksız fiillerden sonra incelenmiş iken yeni eserde «edanın muhtevası» içerisine girmiş bulunuyor. Eski kitabın 55 inci paragrafını teşkil eden ve haksız muamelelerden doğan borçlar bahsine giren «kusur» konusu yeni eserde zarar ve ziyan bahsinin başına alınmıştır.

e) Eserin birçok yerlerinde terminolojik bir düşüncenin de hâkim olduğu göze çarpmaktadır. Birçok bahislerin başında müellif bir terim münakaşası yapmakta, hattâ cereyan etmiş olan bazı münakaşaları naklederek (meselâ Zuwendung = acte d'attribution mukabilli olarak Türkçe terim için Türk Hukuk Kurumunda vaki münakaşa, sah. 293), bunlar arasında vaziyet almakta ve yeni bazı terimleri ortaya koymaktadır. Bu cümleden olarak obligation mukabilli vecibe, prestation mukabilli eda, dette mukabilli borç ve deyin tabirlerini kullanmaktadır. Bunun gibi alternatif borç, fakültatif bağlam, Verfügung = Acte de disposition yerine tasarruf muamelesi, Zuwendung = acte d'attribution yerine temlik muamele, Gestaltungsrech = acte formateur yerine yapıcı muamele, salâhiyetsiz temsil yerine kudretsiz temsil, müruru zaman yerine zaman aşımı, zamani rücu yerine cayma tazminatı tâbirleri kullanılmış bulunmaktadır. Memleketimizde istilâh (terim) hususundaki çalışmalar malûm olduğundan böyle bir yardımın faydası inkâr olunamaz ve muhtelif terim komisyonlarında çalışanların herhalde bunlardan istifadeyi ihmal etmiyecekleri umulur.

f) Eserde Ticaret Kanununa, Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanununa, İcra ve İflâs Kanununa mühim bir yer verildiği gibi mevzuatımızın diğer birçok hususî kanunlarına da temas olunmuştur (avukatlık kanunu, iş kanunu, emlâk ve eytam bankası kanunu, hafta tatili kanunu, köy kanunu, tapu kanunu, Türk parasının kıymetini koruma kanunu ve ilh...). Bu suretle borçlar hukukumuz müstakil bir disiplin olarak değil fakat diğer hukuk kollariyle olan bağlarına göre incelenmiş bulunuyor.

3. Kitabın sistematiğine gelince, Profesör Arsebük'ün 1937 tab'ında söylediği ve 1943 tab'ında tekrarlacağı gibi, İsviçre hukuk âlimi Von Tuhr'un enternasyonal bir kıymeti haiz olan «borçlar kanununun umumi hükümleri» adlı eserinden istifade edilmiştir. 1937 tab'ında Sayın Profesör şunları ön sözünde yazmakta idi: «Beynelmîlel bir otorite sayılan müellif A. von Tuhr'un İsviçre hukukuna hediye ettiği eseri kadar mükemmel ve kıymetli bir tetkike tesadüf etmedim. Son zamanların en büyük hukukçusu olan bu zat, mevzuu o kadar sistematik bir şekle ifrağ etmiş, hukuk prensiplerini o kadar yeni zaviyelerden açık bir tarzda tahlil eylemiştir ki buna yaklaşılabilecek bir eserin vücuda getirilebilmesi bence mümkün görülmedi. Hukuk kütüphanemize noksan bir eser takdim etmekten ise

mevzuunun hem plânını, hem de anahatlarını bu müelliften iktibas etmeği münasip gördüm. 1943 tab'ında da şu satırları yazmıştır: «Bütün bu değişikliklere rağmen kitabın anahattı yine von Tuhr'a aittir. Bu yüksek hukukçunun eserinden bu defa daha çok faydalandım.» Fakat eserin bir tercüme eser olduğu zehabı hasıl olmasın. Böyle bir düşünceyi bertaraf etmek için yukarıda kitabın hususiyetlerine işaret ettik. Faksimata bakımından, derleme ve toplama bakımından, anotasyon ve atıflar bakımından ve ileri sürülen bazı fikir ve mütalâalar ile yapılan tahliller bakımından kitapta bir von Tuhr havası esmekte ise de, Profesörün bizzat şahsi mahsulü olan ve her sahifede tesadüf olunan ilâveleri ile eser von Tuhr'unkinden farklı bir veçhe almıştır. Yine Profesörün 1937 tab'ında yazdığı şu satırları nakledeceğim: «Bu kitap tam mânasiyle bir tercüme değildir. Çünkü böyle bir tercüme her şeyden evvel maksadına uymaz. Maksadım, Türk borçlar hukukunun esaslarını tesbit edebilmektir. Aynen tercüme, Ticaret Kanunumuzun borçlar sahasında, ve Borçlar Kanunumuzun da ticari sahada sevkettikleri mütenakıs hükümler dolayısıyla, beni maksadımdan tamamen uzaklaştıracaktı. Filhakika aynen yapılacak tercüme, asıl eserin kıymeti ne olursa olsun, Türk borçlar kanununu anlatamaz. Şu halde maksada tevafuk eden yerlerde aslından ayrılmadım.» 1937 tab'ında aslından bu kadar farklı olan bu eser 1943 tab'ında büsbütün daha fazla ayrılmış ve kendine mahsus bir çehre almağa doğru gitmiştir.

Kitabın her bahsi muhtelif bölümlere ayrılmış, her bölüm ayrı ayrı paragraflara taksim olunmuş ve her paragraf dahilinde de tâli taksimata ve daha ufak taksimata bölünmüştür. Bu suretle karışık bahislerin bir plân dahilinde tetkik ve izahı ve binnetice kavranması kolaylaşmış oluyor. Kitabın haşiye ve notları da ayrı bir değer ve hususiyet arz etmektedir. «Bu atıflar aynı esasın diğer bir sahadaki tesirlerine işaret etmek için yapılmıştır. Böylece tekrarların önüne geçilmiş ve bir kaidenin muhtelif bakımdan tatbik alanlarını göstermek imkânı hasıl olmuştur.»

4. Kitabın yapı ve çatısına gelince: birinci cildin borçların (müellifin tâbiri ile vecibelerin) kaynaklarından, ikinci cilt te hükümlerinden bahsetmektedir. Birinci cilt altı bölüme ayrılmış ve her bölüm sırasıyla şu konulara tahsis olunmuştur: Borçlar hukukunun tarifini yapan, muhtelif hukuk cereyanlarını bildiren, borçlar kanununun plânını ve medenî kanun, Mecelle, İsviçre medenî kanunu ve Ticaret kanunumuz ile olan münasebetlerini izah eden bir girişten sonra birinci bölüm vecibenin mahiyetinden bahsediyor ve şu paragraflara ayrılmış bulunuyor: Vecibe, nakıs vecibeler, vecibede taraflar, hakların telahuku, vecibelerin kaynakları, iradenin hâkimiyeti.

Vecibenin muhtevasını tetkik eden ikinci bölüm iki kısma ayrılıyor. Birinci kısım, eda mevzularına aittir ve şu paragraflardan müteşekkildir: Eda ve neveleri, maddî edalar, para borçları, faizler, alternatif vecibeler, masrafların ödenmesi, geri verme borcu, teminat gösterme borcu, Zarar ve ziyana taallük eden ikinci kısım da şu paragraflara ayrılmıştır: Kusur mefhumları ve unsurları, zararlar kusur arasındaki münasebet, nakıs fi-

illerde kusur, akdi kusur, zarar gören kimsenin müterafık kusuru, zarar ve ziyan neveleri, tazminatın sınırları, tazminat şekilleri, manevi tazminat.

Üçüncü bölüm akitten doğan vecibelerden bahsetmektedir. Eserin en uzun bölümü olan bu bölüm şu paragraflardan mürekkeptir: Hukuki muamele, iradenin izharı, muhatabına vusulu muktazi irade beyanları, hukuki fiiller, akdin in'ikadı, tasarruf muameleleri, temlik muameleler, tasarruf edebilmek salâhiyeti, sakatlık, şekil, akdin muhtevası, mücerret alacaklar, akit yapma vadi, tefsir, muvazaa, irade fesadı, hata, hile ve iffal, ikrah ve tehdit, irade fesadının neticeleri, gabin, temsil, vekâlet, kanuni temsil kudreti, temsilin hükümleri, kudretsiz temsil.

Dördüncü bölüm şibih akitten doğan vecibelere ayrılmış ve şu iki paragraftan teşekkül etmiştir: Şibih akit, vekâleti olmadan başka hesabına tasarruf.

Beşinci bölüm haksız muamelelerden doğan vecibelere aittir ve şu paragrafları muhtevidir: Haksız muamele, haksız fiillerden çıkan iddialar, nezaret vazifesinden doğan mesuliyet, kusur nazara alınmaksızın illete istinat eden mes'uliyet, birden ziyade kimselerin mesuliyeti (yani müteselsil mesuliyet).

Nihayet altıncı bölüm son bir borç kaynağı olan sebepsiz iktisaptan doğan vecibelere ayrılmıştır. Bu bölümde şu paragraflar vardır: Sebepsiz iktisap, sebepsiz iktisabın mevzuu ve şumulü, sebepsiz iktisaptan doğan istirdat dâvası. Bu altıncı bölüme eklenen ve iki sahifelik bir paragraftan ibaret olan kanundan doğan borçlar ile birinci cilt sona ermektedir.

Borçların hükümlerine ayrılmış olan ikinci cilt te altı bölüme taksim edilmektedir. Bu cildin bölümleri, paragrafları ve sahifeleri birinci cildinkiler ile teselsül ettirilmiş bulunmaktadır. Bu hale göre:

Yedinci bölüm borçların ifasından bahsetmekte ve şu paragrafları ihtiva eylemektedir: İfa, ifa yerini tutan eda ve tediye yerini tutan eda, kısmen ifa, üçüncü bir şahsa ifa, üçüncü bir şahsın ifası, ifanın delili, ifa mahalli, ifa zamanı, mehillerin hesaplanması, iki taraflı mukavelelerin ifası, alacaklının temerrüdü, malın tevdi, semenin tevdi, fesih.

Sekizinci bölüm borçların ödenmemesinin neticelerini incelemekte ve şu paragraflara ayrılmaktadır: Edanın zorla yaptırılması, adanın kusurla imkânsız hale gelmesi, yardımcı şahıslar yüzünden mesuliyet, borçlunun kusuru olmaksızın edanın imkânsız hale gelmesi, borçlunun temerrüdü, borçluya ait temerrüdün hukuki neticeleri.

Borçların sukutuna müteallik dokuzuncu bölüm de sırasıyla sukut sebeplerini, ibra, tecdid, alacaklı ve borçlu sıfatlarının birleşmesi, takas ve şartları, takasın yapılması, zaman aşımı, zaman aşımının kesilmesi ve neticeleri konularını tetkik ediyor.

Onuncu bölüm borçların nevelerine tahsis olunmuş ve her paragrafta şu mevzular incelenmiştir: Başkasının fiilini taahhüt ve üçüncü şahıs lehine mukavele, üçüncü şahıs lehine mukavelenin vücut verdiği hukuki ittisal, şartlar ve neveleri, şartın hükümleri, şartın sona ermesi, cezai şart, pey akçesi ve cayma tazminatı.

On birinci bölüm alacaklı ve borçluların birden ziyade olması başlığını taşımakta ve şu bahislere ayrılmış bulunmaktadır: Umumi görüş,

müteselsil borçlular, müteselsil alacaklılar, tecezzi etmiyen edalara müteallik vecibeler.

Nihayet on ikinci bölüm de alacağın temliki ve borcun nakline ayrılmıştır. Şu paragraflardan mürekkeptir: Alacağın temliki, temlikin muhtevası, temlikin şumulü, temlikte borçlunun mevki, kanuni ve kazai temlik, alacak üzerinde intifa ve rehin hakarı, borcun nakli.

5. Kitaptaki araştırmaları kolaylaştırmak ve yapılacak müracaatlara sünütle cevap bulabilmek için müellif her cildin başına çok mufassal bir fihrist koyduğu gibi, ikinci cildin sonuna muhtelif kanunlardaki madde sırasına göre bir arama cetveli, mefhum üzerine bir endeks, Lâtince kurallar (adağlar) ve tâbirler üzerine bir endeks eklemiştir.

Bu eser ile borçlar kanunumuzun umumi hükümleri pek üstadane ve âlimane bir tarzda incelenmiş, bu umumi hükümler derli toplu bir şekilde her hukukçunun istifadesine arzedilmiş bulunmaktadır. Eser tam mânâsıyla sistematik, doğmatik, ilmi bir eserdir. Bu itibarla çok esası bir müracaat kaynağı, rastlanan münferit ve müşahhas meseleleri prensiplere irca suretiyle halletmeği mümkün kılan bir kitaptır. Bu bakımdan eser ders kitabı hacmini aşmakta mükemmel bir konsultasyon kitabı mahiyetini arz etmektedir. Bu noktaya büyük bir samimiyet ve ilmi bir tevazu ile bizzat müellif de işaret ederek diyor ki: «Bu haliyle eserin bir lisans kitabı olmaktan çıktığına şüphe yoktur. Tatbikatta karşılacına çıkabilecek güçlükleri yenmek veya mesleki bilgilerini derinleştirmek isteyen hukukçulara faydalı bir eserdir. İyi ve sağlam hukuk kültürü edinecek gençlere tavsiye edilebilir.» Müellifi bu başarısından dolayı tebrik ederken bu eserle hukukumuzda büyük bir adım attırıldığını şükran ile tekrarlamak isteriz.

III MONOGRAFİLER.

Hukukun bir tek bahsine hasredilmiş eserler artıkça ileride yazılacak olan büyük ilim kitaplarının (Traité'lerin) malzemesi hazırlanmış olur ve bu sayede hem hukuk ilmi ilerlemiş ve hem de tatbikatın işi kolaylaşmış bulunur. Fakat böyle bir amaca varmak monoğrafının çok etraflı olması, sağlam bir bibliyografyaya istinat etmesi ve en son içtihatları toplamış bulunması en esası şartlardandır. Mevcut fakat dağılık malzemeyi bir araya getirmiş itfada şayan bir monoğrafının bile değeri pek çoktur. Fakat çalakalem yazılan, plânı hiç bir vuzuh arz etmiyen, bibliyografyası malûm birkaç el kitabına, hattâ ikinci derecede kıymeti haiz eserlere dayanan, mahkeme içtihatları pek zayıf olan bir monoğrafi yalnız kıymetsiz değil aynı zamanda tehlikelidir. Hiç değilse faydası yoktur ve bu bakımdan boşa sarfedilmiş bir emektir. Geçen sene intişar eden birkaç monoğrafi yanında bu senenin monoğrafilere hem pek az (bir adet) ve hem de pek zayıftır. Kısaca okuyuculara arzedelim.

7. *Kâmil Tepeci*, Nesep Hukuku, Birinci Kısım, Ana, baba -- evlât hakları, Ankara 1942, 14X20, sah. 152.

Geçen sene içinde Adliye Vekâleti tarafından memleketimizde evlenmenin, boşanmanın ve evlenme harici doğan çocukların durumunu tes-

pit etmek için açtığı anket ve bu anket üzerine hazırladığı rapor ile topladığı mutalâalar bir taraftan ve bu hareketin yarattığı cereyan ile bu hususta yazılan pek çok yazılar diğer taraftan aile hukukumuzun bir buhran geçirdiğini ve bu buhrana bir çare bulmanın zamanı geldiğini açık olarak göstermiştir. Bu içtimai yaramızı tasvir, teşhis ve tedavi etmeğe yarayacak reçetelerden başka etraflı ve mufassal bir esere ihtiyacımız vardı.

Hâkim Bay Kâmil Tepeci bu lüzumu hissetmiş olacaktır ki nesep hukukuna tahsis ettiği ufak kitabının ön sözünde şunları yazıyor: «Bu mevzu üzerinde durulduğu şu zamanda bahsin en ince meselesi olan nesep işini tetkik ederken tetkikatı biraz genişleterek ana ve baba ve evlât arasındaki hukuki münasebetleri etüt etmeyi düşündüm. Şüphesiz bu husus kanunumuzda ve şerhlerde ve bu yolda yazılan yazılarda mevcutsa da muhtelif şartları ve nazariyeleri çok dağınık bir halde bulduğumuzdan, bunları derleyip toplamak vakit ve zaman itibariyle herkes için mümkün olmayacağı cihetle toplu ve hulâsa olarak yazmayı faydalı gördüm.»

Eser hulâsa olmasına hulâsa! fakat nazariyata —hattâ hulâsa dahi olsa— pek tesadüf edemedik. Halbuki nesep işleri tarih boyunca yalnız hukukçuları değil, hekimleri ve sosyologları çok yakından alâkadar etmiş olan bir mesele olduğuna göre esaslı bir eser yazmak için bu alanda tıbbi ve sosyolojik neşriyatı gözden geçirmek lâzımdı. Halbuki eserin bibliyografya kısmında eskimiş olan ve ikinci derecede bir ehemmiyeti haiz olan iki İsviçre şerhi ile iki Türkçe eser ve bir makale buluyoruz. Eski hukukumuzda evlenme ve boşanmaya alt iki eser ve bir de tıbbi eser (Mikrobiyoloji ve salgınlar hastalığına ait Dr. Hugo Braun'un eseri).

Bu bibliyografyadan müellifin ecnebi eserlerinden ve monografilerden pek faydalanmadığı görülüyor. Ufak şerhlerde ise nazariyat pek yer tutmaz. Şu halde eserde nazariyat aramıyalım. Bazı yerlerde bir mütalâa bulursak da referanstan mahrum olduğu için bunu derinleştirmek imkânı bulunamamaktadır.

Müellif bazı bahislerde mukayeseli hukuk da yapıyor ve meselâ mevzuatımızı Fransız hukukuyla mukayese ediyor. Fakat maalesef burada da referans yok: (Fransız hukukuna göre, İslâm hukukuna göre, Alman hukukuna göre... denilip geçiliyor; ne bir kanun maddesi, ne bir eser, ne de müellife işaret var (s. 10 ve 21). Bazan bir isim yanında hiçbir işaret yok veya bir rakam var (s. 36). Müellifin bilhassa Rossel'den istifade ettiği anlaşılmaktadır.

Müellif önsözünde devamla diyor ki: «Tatbikat sahasında tesadüf ettiğimiz hâdiselerden bazılarını zikretmek faydalı olacaktır. Mümkün olduğu kadar Temyiz içtihatlarına da kayıt ve işaret edeceğiz. Derhal ilâve edelim ki Temyiz içtihatlarından lâyıkıyla istifade edemiyoruz... Bir kere mukarrerat çok az neşrolunuyor. Meselâ tetkik mevzuumuz olan mesail hakkında neşrolunan kararlar o kadar azdır ki çok küçük adetle ifade edilebilir». Müellifin tatbikata da yer vermek istediği görülüyor. Filhakkın bu iş pek mühimdir, ve mahkeme içtihatlarının az neşredilmesi ve edilenlerden birçoğlarının dağınık olması dolayısıyla toplanmasının ne ka-

dar zor olduğu malûmumuzdur; fakat nazariyatı derleyip toplamak himmetini gösteren ve bu işin herkes için mümkün olamayacağını söyleyen müellif mahkeme içtihatları için de aynı şekilde düşünseydi her hukukçuya çok büyük yardımda bulunmuş olurdu. Halbuki kendi ifadesine göre işi «tesadüf» e bırakmış ve bu tesadüfün eline geçirdiği kararlardan ancak bazılarını bildirmiştir. Fakat bu kararların referansları da gayrivâzihdir: meselâ Temyiz İkinci Hukuk Dairesi 941 (s. 29), İkinci Hukuk Dairesi 936/3541, 932/2056 (s. 55), Temyiz İkinci Hukuk 11/5/940 (s. 56), 29/5/942 (s. 79), Temyiz İkinci Hukuk 942 (s. 91), ayrıca sahife 110, 116, 120, 139, 140 ta buna benzer kayıtlar vardır. Eserin başlarında (s. 22) ilk tesadüf olunan referans da şudur: Temyiz İkinci H. 306362821. İtiraf edelim ki bu gibi kararlardan istifade pek güç bir iştir. Müellif Federal Mahkeme kararlarına da yer vermek istemiştir, fakat burada da maalesef muvaffak olduğu söylenemez, zira 1931 senesine ait Federa' Mahkeme kararlarının Profesör Arsebük tarafından tercüme edilen bir cildinden istifade edilmiştir (bak: s. 69, 76, 80, 92, 100, 106). Halbuki Federal Mahkeme kararları, malûm olduğu üzere, her sene ona benzer bir cilt halinde nesredilir. Sonra 1931-1942: on iki senelik bir ara. Bu arada içtihatlar büyük değişiklikler geçirebilir. Kaldı ki Federal Mahkeme kararlarına ait Türkçe neşriyat da bundan ibaret değildir.

Eser bir önsöz ve beş fasıldan mürekkeptir. Neseb başlığını taşıyan birinci fasıl sırasıyla nesebin sıhhatine karine, nesebi ret dâvası, ret hakkının sukutu, müddet, salâhiyet ve bu bahisteki eski ahkâmı tetkik ediyor. İkinci fasıl nesebin tashihine mütaallik olup şu bahislerden mürekkeptir: tashih, butlan, salâhiyet, tashihin hükmü. Üçüncü fasıl evlât edinmeye aittir ve şu bölümlere ayrılmıştır: evlât edinme şartları, evlât edinme şekil, akdın hükmü, defi. Bu bahsin niçin buraya sıkıştırıldığını anlayamadık, zira dördüncü fasılda tekrar nesebe avdet ediliyor ve neseb sıhhatinin umumi hükümleri şu üç başlık altında inceleniyor: isim ve vatandaşlık hakkı, karşılıklı vazifeler, çocukların iâşe ve terbiye masrafları. Nihayet beşinci fasıl nesebi sahih olmıyan çocuk ve babalık dâvasına hasredilmiştir. Gayrisahih neseb şu bölümlere ayrılmış: sahih olmıyan neseb, tanıma şartları, şekil ve memnuiyet, itiraz; babalık dâvası bahsi de şu bölümlere inkısam ettirilmiştir: dâva hakkı, müddet, dâvanın mevzuu, salâhiyet, delâil, maddî ve mânevi tazminat, babalığa hüküm, velâyet ve çocuk malları, çocuk lehine tediye (nafaka), teminat.

Tetkikatta kullanılan metot ta şudur: Müellif bir bahsin başına o bahisle alakalı maddeleri sıralamakta ve sonra izahatını ve incelemelerini yapımaktadır. Meselâ sahife 8-9, 27-28, 40-41, 56, 65-66, 74-75, 84, 89, 107, 118-119, 131-132, 137-138, 146 da hep bu yoldan gidildiği görülmüştür. Müellif «velâyet (vekâlet denilmiş) ve çocuk malları» na ait tetkikatını da ikinci bir ciltte neşredeceğini ön sözünde bildiriyor. Kendisine muvaffakiyetler dileriz.

IV. TATBİKAT ESERLERİ :

Nazari eserler yanında, mahkeme içtihatlarını toplayan, izah ve tenkit eden bazı eserler de bu sene neşredilmiş bulunmakta ve bu suretle hukuk tetkikat ve tetebbüatı ile tatbikatı bir dereceye kadar kolaylaşmış bulunmaktadır. Ancak bu gibi eserlere tam bir emniyet ve güvenle müracaat edebilmek ve binnetice lâyıkıyla faydalanmak için, bildirilen kararların doğru bildirilmiş olmasından başka, meseleye veya maddeye ait münnetir bilûmum kararları ihtiva etmiş olması ve referans verilerek icabında aslına müracaatı mümkün kılması iktiza eder. Aşağıdaki eserleri bu zaviye altında gözden geçirmek icabeder.

8. *Ord. Prof. Mustafa Raşit Belgesay*, Türkiye Temyiz ve İsviçre Federal Mahkemeleri içtihatlarına göre Borçlar Kanunu Şerhi, Birinci cilt, madde 1-95, İstanbul 1942, sah. 221.

Prof. Mustafa Raşit Belgesay'ın Fakültede tedaris ettiği Hukuk Usulü Muhakemeleri ile icra ve iflâs hukuku sahasındaki otoritesinden geri kalmayan medeni hukuk sahasındaki otoritesi de herkesce malûm ve müsellemdir. Geçen sene takdim ettiğimiz çok kıymetli monografisinden sonra (*) sayın profesör bu sene de tatbikatçıları olduğu kadar etütler yapacak olanları ve her ne suretle olursa olsun mahkeme kararlarına başvurmak mecburiyetinde olanları çok yakından ilgilendiren bir eser neşretmiştir.

Profesörün önsözünde söylediği gibi «takdim ettiğim *Borçlar Kanunu Şerhi* İsviçre Federal mahkemesi, Türkiye ve Fransa temyiz mahkemelelerinin kitaplarında analiz edilmiş olan içtihatlarıyla 1938 ve 1939 yıllarında neşredilen bazı içtihatları toplanarak yazılmıştır. Bu şerhin gayesi Borçlar Kanununumuzun, Türkiye temyiz mahkemesi ve İsviçre Federal mahkemesi tarafından yapılan tatbikatını ve bunun tekâmülünü göstermektir.» Şu halde kitap dogmatik ve doktrinal olmaktan ziyade pratik ve tatbiki bir veçhe arz etmektedir. Ve bundan dolayıdır ki müellif şerh usulünü ihtiyar eylemiş sistematik usulünden ayrılmıştır. Yine bu ön sözden anlaşıldığına göre eserde nihayet 1939 senesine kadar intişar eden bazı federal ve temyiz mahkemesi kararlarını bulmak kabildir. Filhakika böyle eserlerde mahkeme içtihatlarında zaman bakımından bir hudut koymak lâzımdır; aksi halde eser yazmağa imkân kalmaz çünkü kararların toplanması, tasnifi, tetkik ve mütalâası, nihayet yazılması, basılması birçok zamana muhtaçtır ki bu esnada hayat mütemadiyen akmakta ve birçok ihtilâflar doğurarak bunlar temyize arzedilmekte olduğuna göre yüksek mahkeme her gün kararlar vermektedir. Fakat kitap 1942 tarihini taşıdığına göre bunları belki 1941 senesine kadar uzatmak kabildi. Bundan başka, müellifin de söylediği gibi, bazı içtihatlara yer verilmiş binaenaleyh mevcut içtihatların hepsi eserde gösterilmemiştir. Bunu bilhassa geniş bir şekilde izah edilmiş olan ve tatbiki ehemmiyeti pek büyük olan haksız fiiller bahsinde görmekteyiz. Filhakika burada, biraz ileride söyleyeceğimiz gibi, birçok hususi haksız fiil halleri nazara

(*) Hukuki muamelelerde temsil.

alınmış, fakat her birinde Fransız mahkeme kararları gösterilmiştir ve yalnız temyiz mahkemesi değil fakat istinaf ve hattâ bidayet mahkemesi kararları da zikrolunmuştur (meselâ sahife 70 No. 40, 41, 42; sahife 71, No. 43 ve müteakıp numaralar).

İsviçre Federal mahkemesinin de bu husustaki kararları pek çoktur ve son zamanlarda toplu bir şekilde neşredilmiş bulunmaktadır (*).

Yine Profesörün söylediği gibi kitap «Borçlar Kanununun nazariyelerini izah gayesini istihdaf etmemekle beraber, metnin ve analiz edilen mahkeme kararlarının iyice anlaşılabilmesini temin için taallük eden maddeler altında bazı doktrinal izahat verilmiştir.» Filhakika bazı kararlar ve bazı kanun metinlerinin anlaşılması için doktrinal izahattan tamamen kaçınmak doğru olmadığı gibi mümkün de değildir. Bir misal vermek için, haksız mal iktisabına ait federal mahkemenin 5 nisan 1933 tarihli kararını ve borçlar kanunumuzun 62 nci maddesini anlayabilmek için, bu maddenin saydığı halleri ve şartlarını ayırmak mecburiyeti vardır (sah. 169 ve müt). Yine bunun gibi haksız iktisaplarda müruruzamana müteallik 66 nci maddenin anlaşılması ve Federal Mahkemenin takip ettiği istikametini belirtmesi için, doktrindeki münakaşaları izah zaruridir (sah. 181). Sayın Profesör büyük bir vukuf ile bu nazariyelerin en can alıcı noktalarını gayet açık bir şekilde ve teferruata girmeksizin kaydetmiştir.

Takip edilen metoda gelince, aynen kanun sırasına riayet edilerek metnin aynen konulduktan sonra, icabında nazari izahat verilmekte ve bunu müteakıp mahkeme kararlarına yer ayrılmaktadır. Aynı madde dahilinde her izahat için ayrı bir numara konulmuş ve mahkeme içtihatları için de orijinal bir yol tutulmuştur: İsviçre Federal mahkemesinden 1930 dan sonra verilip Profesörün Hukuk Ansiklopedisi ve Mahkeme içtihatları eserinde analiz edilmiş olan kararlarını ihtiva eden paragraf numaraları üzerine (*) işareti, 1936 dan sonra İsviçre Federal ve diğer ecnebi mahkemelerinden verilip profesörün sair kitaplarında analiz edilmemiş olan paragraf numaraları üzerine de (**) işareti konulmuştur. (§) işareti profesör yukarıda ismi geçen eserlerinde analiz edilmiş olan Türkçe temyiz mahkemesi kararlarını ihtiva eden paragraflara, (§§) de mezkûr eserlerde analiz edilmemiş olan temyiz mahkememizin kararlarını ihtiva eden paragraflara konulmuştur.

Fakat maalesef eserin tetkikini kolaylaştıracak ve aranılan hususun bulunmasını temin edecek ne bir fihrist ne de bir endeks esere eklenmemiştir. Halbuki Sayın Profesör Belgesay'ın bu hususta ne kadar titiz olduğu diğer eserleri ile malûmdur. (Meselâ Usul Hukuku kitabında 50 sahifeye yakın bir alfabetik fihrist vardır).

Kitabın bütün bahislerine, belki de mahkeme içtihatlarının fıkdanı,

(*) 1. *Oscar Daepfen*, Bundesgerichtspraxis zum obligationenrecht. Erl. durch die Rechtsprechung des Bundesgerichtes, Zurich 1936, madde 1-551).

2. Aynı eserin *Charles Raymond* tarafından Fransızca tercümesi, Le code fédéral des obligations (art 1-551). Interprété par la jurisprudence du Tribunal Fédéral, Zurich 1937.

belki de başka sebepler ile aynı şümül ve vüs'at verilmemiş olmakta, birçok maddeler, hattâ bazı bahisler ancak kanun maddesinin zikri ve birkaç satırlık izahat ile geçiştirilmiş bulunmaktadır. Fakat tekrar edelim üzerinde durularak incelenen bahisler çok etraflı ve tatbikatçılar kadar her bir hukuk müntesibini alâkadar edecek, okuyucularına sayısız mahkeme kararları arasında yol gösterecek mahiyettedir.

Tetkik edilen bahisler şunlardır, borçlar kanununa ve borçların teşekkülüne ait birer girişten sonra (sah. 5-7), birinci fasılda akitten doğan borçlar (sah. 8-53), ikinci fasılda haksız fiilden doğan borçlar (sah. 54-164) incelenirken evvelâ mes'uliyet şartları ile haksız fiil ve mukavele mesuliyeti arasındaki münasebet gösterilmekte ve hususi haller başlığı altında Devlet memurlarından fiillerden, dâva, ihbar ve şikâyetten dolayı mesuliyetten, tabbi mesuliyetten, matbaacının mesuliyetinden, anonim şirketlerin idare meclisi azalarının mesuliyetinden, boykottan, otomobil kazalarından, tayyârecinin mesuliyetinden, komşuluk münasebetlerinden, matbuat serbestisinden, noterin mesuliyetinden, spor mesuliyetinden, mimarın mesuliyetinden ve tramvay kazalarından bahsolunmaktadır. Ondan sonra sırasıyla maddeler takip olunarak her biri çok zengin içtihatlar ile aydınlatılmaktadır.

ç

Üçüncü fasılda «haksız bir fiil ile mal iktisabından doğan borçlar (sah. 165-185) ile birinci bap bitmektedir.

Borçların hükmüne müteallik ikinci bapta birinci fasıl borçların ifasına tahsis edilmiş bulunmaktadır (sah. 186-221). Bu babın ihtiva ettiği diğer fasıllar kaleme alınmamıştır. Eser, borçlar kanununun 95 inci maddesinin izahiyle sona ermektedir.

Eser, heyeti umumiyesiyle mukayeseli bir mahkeme içtihatları eseridir ve memleketimizde neşredilen bu nevi eserlerin en mükemmelidir. Eserin diğer ciltlerinin kısa bir zamanda çıkmasını dileriz, zira bu gibi eserler salâhiyetli kalemlerden çıkınca, hem tatbikatçıların hem de etüt yapacak olanların emniyet ile müracaat edebilecekleri çok faydalı jürisp-rüdans eserleridir.

9. *Avukat H. Halis Sungur, Borçlar Kanunu ve Tatbikatı, I. Umumi Hükümler, İstanbul 1943, 455 sahife.*

Geçen yıl «Türk Kanunu Medenisi» namı altında Medeni Kanunumuzun maddelerini mahkeme içtihatlarıyla tenvir ve izah eden bir eseri yayınlamış olan H. Halis Sungur, bu sene de aynı işi Borçlar Kanunumuzun umumi hükümlerine ait birinci kısmı için yapmıştır. Fakat borçlar hukukuna ait bu eser medeni hukuka ait olandan daha olgun ve daha dolgun bir karakter taşımaktadır. Şöyle ki tetkik edilen mahkeme kararları daha mebzul, müracaat edilen nazari eser ve monoğrafler daha çok ilâve edilen mutalâa ve notlar daha fazladır.

Filhakika müellif, bu eserinde de madde sırasını takip ederek, icabeden maddelere lüzumlu izahatı vermiş ve ondan sonra sıra numarasıyla mahkeme içtihatlarını kayıt ve işaret etmiştir. Kendisinin de bizzat söylediği gibi mevcut eserlerden iktibaslar yapmış, yâni bir madde hakkında bir etüt, makale, monoğrafi mevcutsa, onu aynen alarak hulâsa eyilemiş;

mevcut olmadığı taktirde muayyen birkaç büyük esere müracaat ederek oradan nakiller yapmıştır; müellif birçok yerlerde de kendi görüş ve mütalâalarını bildirmiştir.

Bundan başka, geçen sene intişar eden esere nazaran bu eser referans bakımından da tekâmül ettirilmiş ise de maalesef halen ihtiyaca kâfi gelmiyecek bir şekil ve durumda bulunmaktadır. Muhtelif eserlere ait nakiller gayet dakik bir şekilde bildirilmiş olmasına rağmen, eserin bilhassa hikmeti vücudu olan mahkeme kararlarına ait referansların hepsi eksiktir. Müellif yalnız kararın hangi mahkemeden sadır olduğunu, tarih ve numarasını bildirmekle iktifa eylemiş fakat kararın hangi mecmua veya eserde bulunduğunu göstermemiştir. Tatbikatçı muayyen bir husus için bir kararın mevcudiyetini ve bu kararın ihtiva ettiği ana fikri bilmekle iktifa etmez, ona bazan değil, daima dememek için çok kere kararın tam metni lâzımdır, ve ona müracaat edemedikten sonra Bay Halis Sungur'un pek çok emek sarfederek hazırladığı muhakkak olan bu eserden lâyikiyle istifade temin edemez. Bir ufak himmet daha eserin çok güzel ve çok istifadeli bir eser olmasını temin edecektir. Bu tenkidi hissetmiş olan müellif bunu karşılamak için eserin ön sözünde şunları yazıyor: «Temyiz kararlarının yalnız tarih ve numaraları gösterilmiştir. Çoğu Adliye Vekillîğince neşrolunan (Temyiz Kararları) kitaplarından alındığından bu kararları bulmak için kararın tarihine bakarak hangi yıla ait olduğu tayin edilmeli ve kararlar mezkûr kitaplarda temyiz dairelerine göre tarih sırasıyla tertip edildiğinden, hukuk umumî heyeti veya hangi daire kararı ise onlara mahsus fihristler yardımıyla bulunmalıdır.» Kararın bulunduğu kitabın sahife numarasını göstermek gibi gayet basit bir iş dururken niçin okuyucuya bu kadar külfet tahmil edilsin. Kaldı ki, müellifin dediği gibi, 1940 yılına ait bir kısım kararlar 1941 ve 1942 yıllarına ait kararların tamamı temyiz mahkemesi karar kartonları ile şahsî dâvalardan elde edilmiş bulunuyor; şu halde hiç bir yerde neşrolunmayan böyle bir kararı okuyucunun saatlerce araması da muhtemeldir (her ne kadar 1941 ve 1942 kararları vekâletçe henüz neşredilmemiş ise de artık neşredilmeyeceği söylenemez). Fakat bu ufak noksanından maada eser çok büyük faydalar temin edecek bir eserdir. Temyiz mahkememizin maalesef muntazam bir neşriyatı bulunmadığı göz önüne alınır ve bir meseleye müteallik muayyen temyiz kararlarını bir araya getirmenin ne kadar müşkül olduğu düşünülürse, Bay Halis Sungur'un bu eseri, büyük bir emek ile ortaya çıktığı belli olur.

Eserin yapı ve çatısı hakkında bir fikir verebilmek için müellifin ön sözündeki satırlarını nakletmek kâfidir; müellif diyor ki:

«Kitabın ihtiva ettiği esasların başlıcaları şunlardır:

(a) *Metin*: Borçlar kanununun metni büyük bir dikkat ve itina ile tetkik edillere bastırılmış ve mezkûr kanunun 544 üncü maddesine bağlı cetvelle kabul edilen «tashihat» ve 1424 numaralı mülga icra ve iflâs kanununun 343 üncü maddesindeki cetvelde yazılı «istilah» değişimleri tamamen yapılmıştır. Borçlar kanununun gerek maddelerinin birbirleriyle ve gerek kanunu medeni maddeleriyle olan bağılılığı nazara alınarak her

madde ve fıkranın sonuna o madde ile ilgili borçlar kanunu ve kanunu medeni madde ve fıkra numaraları konulmuştur.

«b) *Şerh, mutalâa ve notlar*: Borçlar kanununun kolaylıkla anlaşılmasını mümkün kılmak üzere bazı şerhlerden iktibaslar yapılmış ve ayrıca bazı madde ve bahisler hakkında mutalâalar beyan edilmiş ve notlar ilâve olunmuştur.

«c) *Mahkeme kararları*: Kanunumuz, İsviçre borçlar kanunundan iktibas edilmesi dolayısıyla Federal mahkeme kararlarının bilinmesinde kanunun iyi anlaşılması ve tatbikatında çıkması muhtemel zorlukları hal bakımından büyük faydalar mülâhaza edilerek elde edilebilen 400 e yakın Federal mahkeme kararı ilgili maddeler altına yazılmıştır. Temyiz mahkemesiyle Devlet Şûrası mukarreratının işgal ettikleri ehemmiyetli mevki dolayısıyla borçlar kanunu ile doğrudan doğruya veya dolayısıyla ilgili temyiz mahkemesi ve Devlet Şûrası kararları, ait olduğu maddeler altına konulmuştur. Ancak Adliye Vekillîğince neşrolunabilen temyiz içtihatları pek mahdut olduğundan, temyiz mahkemesi karar kartonları ile bazı meslektaşlarımın şahsi dosyalarında yaptığım tetkikler neticesinde elde ettiğim ve bilhassa 1940, 1941 ve 1942 yıllarına ait 200 e yakın karar kitaba dercedilmiştir.

«ç) *İlgili kanunlar*: Borçlar ile ilgili kanunlar ve bunlara müteallik fikir ve mutalâalar ile temyiz mahkemesi ve Devlet Şûrası kararları ilgili maddeler altına veya fasıl sonlarına yazılmıştır.

«d) *Arama cetvelleri*: Borçlar kanununun fihristi ile ilgili kanunların alfabetik bir fihristi kitabın baş tarafına konulmuştur. Ayrıca borçlar kanunu tamamen taranarak ve şerh, mahkeme kararları ve ilgili kanunlarda nazara alınarak hazırlanan tahlili ve alfabetik mufassal bir fihrist ile İsviçre borçlar kanununun maddelerinin Türk borçlar kanununun hangi maddelerine tetabuk ettiğini gösteren ve alınmayan madde ve fıkra metinlerini de muhtevi bulunan diğer bir cetvel de kitabın sonuna konulmuştur.»

Kitabın sonunda biz böyle bir fihrist veya cetvele tesadüf etmedik; müellif çıkacağını bildirdiği ikinci bir cildin sonuna belki de böyle bir cetvel veya fihristin konulacağını söylemek istemiştir. Halbuki böyle mufassal bir fihristin faydası inkâr kabul etmeyecek derecede mühim ve lüzumludur.

Müellif ön sözünde devamla diyor ki: «Kitabın muhtevası hakkında yapılan izahlardan şu netice çıkar ki, bu eser, daha çok bir tatbikat kitabıdır. Şerhler, maddelerin daha iyi anlaşılmasını temin etmek ve aynı zamanda tatbikatın eksik kalan yahut henüz tebellür ve tavazzuh etmeyen cihetlerini tamamlamak maksadıyla iktibas olunmuştur. Bunun için de ancak lüzumlu maddeler şerhedilmiş ve bunların mümkün olduğu kadar kısa olmasına çalışılmıştır. Buna mukabil mahkeme kararlarına büyük miktarda yer verilmiş ve hemen herkesi memnun edecek bir derecede çok ve mütenevvî kararlar (1330 adet) alınmıştır.» Bu faydalı eserinden dolayı müellifi tebrik ederken akitlerin hususi nevilerine müteallik ikinci cilde de intizar ettiğimizi ve bu suretle hukuk kütüphanemizin çok güzel bir eserle süsleneceğini bildirmek isteriz.

11. *Ekrem Korkut*, *Tatbikattan Misaller*, II. (İstanbul Barosu neşriyatı No. 3), İstanbul 1942, 12X17, 509 sahife (201 sahifesi Medeni Hukuka aittir).

Geçen sene ufak bir eserde faydalı bazı temyiz kararlarını topluyarak yayımlayan Bay Ekrem Korkut, bu sene «alâkadar mercilerin temyiz içtihatlarını zamanında neşretmediklerini göz önünde bulundurarak kitabın hacmini biraz daha geniş tutmayı ve nazari malûmattan çekinerek tatbikat için faydalı kararlar sayısını çoğaltmayı iltizam» etmiştir. Müellif bu eseri yalnız medeni hukuka hasretmemiş belli başlı kanunlarımızı alâkadar eden birçok kararlar toplamıştır: Medeni Kanun sahife 5-118, Borçlar Kanunu sahife 119-201, Ticaret Kanunu sahife 203-256, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu sahife 257-302, İcra ve İflâs Kanunu sahife 303-350, Harç tarifesi Kanunu sahife 351-356, Ceza Kanunu sahife 357-426, Milli Korunma Kanunu sahife 427-447. Fakat bu kararlar muayyen bir sene içinde çıkan kararlardan ibaret olmayıp madde ile ilgili muhtelif yıllara ait kararlardır. Ancak 1941 ve 1942 yılları kararları bilhassa nazara alınmıştır. Bundan başka mezkûr kanunların her bir maddesi hakkında da karar konulmamış, müellifin eserinin isminde de belirtmek istediği gibi «misaller» vermiştir. Lâkin bu misaller miktar bakımından epice mebzul kâiite bakımından da iyi seçilmiş oldukları için çok faydalı mütemmim bir tatbikat eseridir. Araştırmaları kolaylaştırmak için müellif eserin sonuna da karar hulâsalarını ihtiva eden madde sırasıyla bir de fihrist eklemiştir. Buna bir de alfabetik fihrist ilâve edilmiş olsaydı, kitap bazı pratik ihtiyaçları daha iyi bir şekilde karşılamış olurdu. Mahaza bu eseri de memnuniyetle karşılamak ve müellifin bu yolda yürümesini temenni etmek bir borçtur.

Doçent Dr. Ferit H. Saymen